DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

YIL: 2 SAYI: 16 KASIM - ARALIK 1991 FİYATI 5000 TL (KDV DAHİL)

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi Adına Sahibi
Hikmet ÇETİN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Kamil ERMİŞ

HUKUK MÜŞAVİRLERİ
Ercan KANAR - Eren KESKİN - Kamber SOYPAK

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28
Aksaray - İSTANBUL
Tel: 513 23 56 Tel-Fax: 513 87 36

DİYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU
Mazhar KARA
İnönü Cad. Kahraman İşhanı Kat: 2 No: 13
Tel-Fax: 136 63 DİYARBAKIR

ANKARA İRTİBAT BÜROSU
Ziya KÖSEOĞLU
Necatibey Cad. Top İşhanı No: 40/17
Tel-Fax: 229 93 54 Sıhhiye - ANKARA

VAN İRTİBAT BÜROSU
Seyfettin KIZILYILDIZ
Kazım Karabekir Cad.
Zafer Matbaası Üstü No: 28 VAN

İZMİR İRTİBAT BÜROSU
Nasır SÖYLEMEZ
859. Sk. Saray İşhanı B Blok No: 3-102
Tel: 19 58 07 Konak - İZMİR

MERSİN İRTİBAT BÜROSU
Hasan ASLAN
İstiklal Cad. 29. Sk. Bulvar İşhanı
Kat: 2 No: 44 Tel-Fax: 13 73 63 MERSİN

AĞRI İRTİBAT BÜROSU
İzzet KIZILDAĞ
Vali Konağı Cad. Şahin Sk. No: 25 AĞRI

AVRUPA TEMSİLCİSİ
N. KESEN
Postfach 1541 5040 Brühl 1 F. ALMANYA

GENEL DAĞITIM
Birleşik Basın Dağıtım

BANKA HESAP NO
Hikmet ÇETİN adına T. İş Bankası Aksaray Şb.
Yurtiçi: 938304 Nolu cari hesap
Yurtdışı: 30100-7464 Nolu döviz tevdiat hesabı

ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 50.000 TL **Altı Aylık:** 25.000 TL
Avrupa: 60 DM **ABD:** 40 Dolar
Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 600.000 TL **İç Kapak:** 450.000 TL
İç Sayfalar: 300.000 TL
Yarım Sayfa: 150.000 TL **1/4 Sayfa:** 75.000 TL
Baskı: Baran Ofset

İÇİNDEKİLER

DENG'den SUNU 1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

Seçim Sonuçları Üzerine
A. CİHAN 2-6

Özgürlük Uğruna 40 Yıl Mücadele
Dr. Abdurahman KASIMLO 7-17

Ortadoğu Barış Konferansı ve Kürt Sorunu
E. HAVİN 18-20

Bonn Konferansı Belgelerinden 21-22

ARAŞTIRMA - İNCELEME - BELGE

Said'i Kurdi'ye Çifte Sansür
MALMİSANIJ 23-32

RÖPORTAJ

Celal TALABANİ İle Röportaj
H. GÜZEL / D. KISA 33-38

GÜNCEL GELİŞMELER - HABER - YORUM

Kürt Halkı Seçim Meydanlarında Kimliğini Haykırdı
Ağrı, Diyarbakır, Tatvan DENG Temsilcilikleri 39-45

"Ölüm Hücreleri" Faaliyette
Kemal DEMİR 46-48

İnsan Hakları Kurultayı
N. ARARAT 49

KÜLTÜR - SANAT / ÇAND Û HUNER

Dersên Zmanê Kurdi
Baran 50-52

50 Saliya Xorteki Nıviskar: Eskerê Boyik
A. KOÇER 53-54

Bı Nasır REZAZİ Ra Hevpeyıvin 55-58

Helbest (Şiir) 59-60

Pêkeni (Fıkra) 61

Tıştenok (Bilmece) 62

Nıfır (Beddua) 63

Musıq (Müzik) 64

www.arsivakurdi.org

DENG'den SUNU

Merhaba,

Yoğun ve hareketli geçen bir seçim süreci sonunda, siz değerli okurlarımızla birlikte olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Değerli okurlarımız,

Bugün Türkiye'nin gündeminde bir hükümet oluşturma çalışmaları var. Ancak bu hükümet oluşturma çalışmaları sırasında sürekli ön plana çıkan ve kendini Türkiye, Kürdistan ve Dünya kamuoyuna dayatan bir Kürt sorununun olduğunu resmi çevreler bile kabul etmek zorunda kalıyorlar.

DYP ve SHP arasında yapılan hükümet oluşturma çalışmaları boyunca taraflar arasında ağırlıklı olarak görüşülen konu "Kürt sorunuydu."

Elbette ki, bizim bu görüşmeler sonucunda Kürt halkı açısından çok önemli ilerlemeler olabileceği gibi bir beklentimiz yoktu. Bu konuda daha seçimler öncesinde böylesi beklentiler içine girip SHP ile seçim "ittifakı" oluşturan HEP'lilerin de hayal kırıklığına uğramış olmaları gerekir.

Her zaman olduğu gibi Kürtler sözkonusu olunca tüm devlet partileri hemen mutabakata varıyorlar. Yine aynı durumla karşı karşıyayız. SHP, TC'nin çıkarları bakımından Kürt sorununa yaklaşımını DYP'ye de kabul ettirdi. Oysa biz Kürtler açısından SHP'nin çözüm önerileri ve programı statükonun korunması demektir.

Günlerdir yapılan görüşmeler sonucunda Kürt sorunuyla ilgili çözüm önerileri yine çözümsüzlük dayatıyor. DYP ve SHP'nin Kürt sorunuyla ilgili protokolü bakın neleri dayatıyor ve korunmasını istiyor.

Yapılan görüşmeler sonucunda 4 temel ilke benimsendi. Bu dört temel ilke şunlardır.

1- Türkiye üniter bir devlettir.

2- Resmi dil Türkçedir.

3- Milli sınırlar tartışılamaz.

4- Ülkenin bayrağı tektir.

Baylarımız, Cumhuriyetin oluşumundan bugüne resmi ideolojinin omurgasını oluşturan bu ilkeleri sonsuza kadar koruyamayacaklarının farkında olacaklar ki, kendilerine nefes aldırması anlamında bakın biz Kürtlere ne iyilikler düşünüyorlar.

"- KÜRT KİMLİĞİ: İki parti Güneydoğu'da yaşayan vatandaşların etnik kimliklerini serbestçe beyan etmelerini sağlayacak bir serbestiyetin getirilmesi konusunda anlaştılar."

Anlaşılan konuya bakın. Sizler bunca yıldır Kürt kimliğini inkar etmekle başınızı kuma gömmüştünüz. Artık bu yalanları dünya aleme yurtturamıyacağınızın farkındasınız. Ancak, çözüm önerileriniz sizin iyi niyetli olmayışınızın açık göstergesidir.

"- KÜRTÇE GAZETE: Bölgedeki vatandaşlar, Kürtçeyi serbestçe konuşabilecek. Bu yeni politika ile bölgede Kürtçe gazete çıkarılması, kitap yayınlanması, kaset ve plak yapılması serbest bırakılacak; ancak Kürtçe yayın yapan radyo ve televizyona izin verilmeyecek."

İşte egemenlerin tıkanan politikalarına nefes aldırma ve rahatlama manevralarına yeni bir örnek. Baylarımız Kürtçe konuşmayı bunca baskıcı uygulama ve yasalara rağmen önleyemeyeceklerinin nihayet farkına varmışlar. Sözde Kürt halkına yeni haklar veriyorlar. Biz Kürtçe gazete ve dergi çıkarmayı, sizin yasa ve sömürgeci uygulamalarınıza rağmen zaten yıllardır başarıyla sürdürüyoruz.

"- KORUCULUĞA SON: Köy Koruculuğu Sistemi yeniden gözden geçirilecek, belli bir süre içinde bundan vazgeçilecek. Ancak bunun yerine bölgede Kır Polisi adı altında yeni bir güvenlik birimi oluşturulacak."

Yukarıdaki paragraftan da anlaşılacağı gibi devlet, üzerimize daha sert önlemlerle gelmenin hazırlığı içinde. Tam ECEVİT'in önerdiği gibi bir güvenlik sistemi.

Bu tür yenilikler, gözboyamadan ve kamuoyunu oyalamadan öte olmayan şeylerdir. Egemenler 4 temel ilkeleri ile Kürt halkını baskı ve sömürü kıskacında tutmakta kararlıdırlar.

Ancak şurası iyi bilinmeledir ki, Kürt halkı yıllardır sürdürdüğü haklı mücadelesine kararlı bir şekilde devam edecek ve artık dünya kamuoyu tarafından kabul edilen meşru haklarına ve özgürlüğüne kavuşacaktır.

Değerli DENG okurları;

Bildiğiniz gibi Dergimizin dağıtımını 1. sayıdan beri kendi olanaklarımızla gerçekleştirdik. Yani Bürolarımız ve siz fedakar okurlarımız aracılığıyla kitlelere ulaştık. Böylesi bir yöntemi elbette ki biz istemedik. Koşullar bizi zorladı. Egemen güçler DENG'i kitlelere ulaşmaktan alıkoymak için her türlü yöntemi denediler. Ancak, DENG'in kitleler içerisinde yer edinmesini ve muşrutiyet kazanmasını engelleyemediler.

Bu sayımızdan itibaren Dergimizin dağıtımını "Birleşik Basın Dağıtım" şirketi aracılığıyla gerçekleştireceğiz. Bundan böyle DENG Dergisi'ni tüm bayilerde bulabilirsiniz. Dağıtım şirketinizin koşullarınını ve periyodik çıkışı dikkate alarak, 17. sayımızdan itibaren her ayın 1'inde sizlerle birlikte olmayı planladık. Bu çabalarımıza katkılarınızı bekliyoruz.

Halkımızla bütünleşme ve kitlelerle kucaklaşma politikamız gün geçtikçe boyutlanıyor. Bu çabalarımız, yeni Bürolarımızın açılmasıyla daha da hızlanıyor. Diyarbakır, Ankara, İzmir, Van ve Mersin Bürolarımızdan sonra Ağrı Büromuz da açıldı.

Hazırlığını yaptığımız yeni bürolarla birlikte, 1 Ocak 1992'de 17. sayımızda buluşmak dileğiyle saygılar, sevgiler.

DENG

SEÇİM SONUÇLARI ÜZERİNE

A. CİHAN

20 Ekim 1991 Erken Genel Seçimleri, Türkiye ve Kürdistan halkları ve demokrasi açısından birçok yönüyle önemli dersler çıkarılması gereken bir dönemin ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

12 Eylül Faşist Cuntası Türkiye ve Kürdistan halklarına baskı, zulüm ve işkence reva gördü. Yaptırdığı 1982 Anayasası, halkların haklı istemlerini baskı altına aldı. Cunta ve yerine bıraktığı ANAP'lı hükümetler, onun sivil bir uzantısı olarak siyaset sahnesinde 8 yıllık bir baskı dönemine imzalarını attılar.

ANAP hükümetleri, devrimci, demokrat, ilerici, yurtsever insanlara baskı yapmakla yetinmedi; enflasyonist politikalarla tüm emekçi yığınları canından bezdirdi. Emekçilerin satın alma güçleri, % 70'lere varan enflasyon karşısında giderek eridi, ekmek aslanın ağzından midesine indi. Açlık, yoksulluk, ahlak yozlaşması kitleleri bir veba gibi sardı.

Cuntanın başlattığı Kürt halkına yönelik baskı, işkence, kırım politikaları gün geçtikçe hızlandırıldı. Cuntanın faşizan yasaları, Anayasası da rafa kaldırılarak Olağanüstü Hal Yönetimleri Kürdistan'da devreye sokuldu. Dağ yasalarının bile uygarca kaldığı bir dönem Kürdistan'da dörtnala devam ettirildi. Terör ve bölücülük gerekçe gösterilerek Kürt halkı bir bütün olarak ve tüm parçalarıyla potansiyel suçlu ilan edildi. Saldırganlık politikaları Kürdistan'ın diğer parçalarına dek uzatılarak halkımız katliamlardan geçirildi. Devletin, Kürdistan'da boyutlandırdığı bu devlet terörünün yanısıra Koruculuk Sİstemi -Teritorial Savunma Yöntemi- ile Kürdü Kürde kırdırma operasyonları hızla sürdürüldü.

Tüm faşizan uygulamalar, dünyanın gözleri önünde ve sözümona demokrasi adına uygulanıyordu. Doksan bin korucu ise "Kürt halkının devlet politikalarını benimsediği" yolunda kanıt olarak gösteriliyordu.

Oysa gerçek hiç de devletin savladığı gibi değildi. Uygulanan baskı politikaları, Kürdistan'ın tüm parçalarında boyutlanan özgürlük ve demokrasi mücadelesi, uluslararası diplomasi alanında başlatılan ulusal hak arama çabaları, Kürt halkının düzenden soğumasına, ondan kopuş sürecine girmesine neden olmuştu. Halkın Emek Partisi'nin, çok ciddi bir çalışma yapmadığı halde kısa sürede Kürt halkı tarafından benimsenmesi, bu kopuşu ifade etmenin somut göstergelerinden biri oldu. Kürdistan'da tüm düzen partilerinin tabanından kopuş olurken, HEP'e ciddi bir yönelim olduğunu kamuoyu yakından gözlüyordu. Düzen partileri, tabanlarındaki erimeyi farkettikleri için HEP'i elbirliğiyle seçime sokmadılar, onu SHP'ye entegre etmenin yolunu, HEP Merkez Yürütmesi aracılığıyla buldular.

Seçime, HEP entegrasyonunun Türkiye demokrasi güçlerini ve Kürdistan halkını şaşkına çevirdiği bir ortamda gidildi.

HEP'in kimi duyarlı üyeleri bu entegrasyona karşı çıktı, bağımsız adaylarla seçime katılmayı savundular. Dergimizin de savunduğu bu doğru tavrı benimseyen HEP'li üyeler seçime bağımsız aday olarak katıldılar. HEP'in bir kesimi de SHP entegrasyonunu bir seçim ittifakı olarak değerlendirip SHP şemsiyesi altında seçime girdiler. Temel iddiaları, 21 Ekim'de grup kurmuş olarak HEP'e dönmekti. HEP tabanından oy isterlerken, Kürt halkından, demokrasi güçlerinden destek beklerlerken bu iddiayı ısrarla savunuyor, HEP'li bağımsız adayların bölücülük yaptıklarını söylüyorlardı.

Seçim süreci, Türkiye ve Kür-

distan tarihinde eşi görülmemiş bir ilgiyle karşılandı. Kamuoyu, bağımsız adayların bu baskı ortamında çeşitli güçlüklerle, engellerle karşılaşıp seçim kampanyalarını yarıda bırakarak adaylıktan çekileceklerini düşünüyordu. Çünkü, seçim öncesi, özellikle "korkuyu hep birlikte yeneceğiz" diyen HEP'li kimi milletvekili adayları ve SHP entegrasyonunu alkışlarla karşılayanlar tarafından korku üretilmişti. Nitekim seçimin ilk günlerinde kampanyalar korkunun amansız baskısı altında sürdü. Bağımsız adaylar polis, Mit ve kimi tehdit odaklarınca baskı altına alınmak istendi. Ancak gözdağları, tehditler, karakollara çekilmeler para etmedi. Halkımız, bu yürekli çıkışa fizik olarak katıldı. Üstündeki ölü toprağını atıp, Kürdistani politikaları kitlelerin önüne getiren bağımsız adayların çevresinde bir sevgi çemberi oluşturdu. Onların miting ve toplantılarına yüksek bir ilgi gösterdi. Ağrı, Diyarbakır, vb. illerde bağımsız adayların mitingleri birer kitle gösterisine, birer politik şölene dönüştü. Halk üstündeki korkuyu attı. Seçimin anlamını daha iyi kavradı.

Düzene karşıymış gibi görünen kimi güçler de tercihlerini düzenden, düzen partilerinden, uzlaşmadan yana kullandılar. Devletçi SHP'nin desteklenmesi için her tür güçlerini seferber ettiler.

Bağımsız, Kürdistani politikalar onlarca yıl baskı altında tutuldu, yasaklandı. 20 Ekim Erken Genel Seçimleri, bu politikaların halka götürülmesinin önüne de set çekmek amacını güdüyordu. HEP'i seçime sokmamak, uluslararası boyutta tartışılan Kürt sorununun seçim meydanlarına götürülmesini, kitlelerin önünde tartışılmasını engellemenin bir yoluydu. Ne var ki, bu engeller, bağımsız adayların Kürt sorununu, Kürt halkının önünde, Kürt diliyle tartışmasına, yüksek sesle ifade etmesine engel olamadı. ECEVİT'e, YILMAZ'a, İNÖNÜ'ye, DEMİREL'e ve TÜRKEŞ'e rağmen ve yasal engellere inat Kürt sorunu meydan meydan, kahvehane kahvehane, ev ev tartışıldı.

Bağımsız adayların gözettiği bu birinci hedefe ulaşılmış, bu anlamda zafer kazanılmıştır.

Birçok okurumuz, bağımsız politikalar ve bunun somut ifadesi olan bağımsız adaylarla seçime girmenin asıl hedefinin, bu politikaların halka götürülmesi olduğunu düşünmeden, milletvekili seçilmiş olmaya bakıyorlar. Elbette milletvekili seçilmek de önemlidir. Bunun önemini kimse yadsıyamaz. Ne var ki, doğru politikaların her zaman verimli sonuçlar alması mümkün olmayabilir. Doğru politikayla verimli sonuçlar almak biraz da somut sosyal koşullara bağlıdır. Bu koşullar, sonuç almayı güçleştirecek nitelikteyse, sonuç almak zorlaşacaktır. 20 Ekim Erken Genel Seçimleri'nin somut koşulları, seçim sürecinde buna eklenen yeni koşullar da düşünülürse, bağımsız adayların seçilmesinin güçlükleri anlaşılacaktır.

12 Eylül'ü izleyen 11 yılda Kürdistan'da önemli siyasal değişimler oldu. Küçük burjuva radikalizmi belli bir süre kitlelerin, siyasal grupların sempatisini topladı. Sağlıklı bir dünya görüşü çevresinde örgütlenememiş grupçuklar ya tümüyle çözülüp dağıldı, ya da etki alanını yitirdi.

ÖZAL Hükümetleri, meclisteki çoğunluklarını sürekli kılmak için barajlar sistemini koydu. Küçük bir yüzdelik farkıyla bir parti mecliste çoğunluğu alabilirken, diğer partilerin grup kurmaları da güçleşebilir. Türkiye barajı olan % 10, seçilebilmek için zorunludur. Ancak tüm seçim çevrelerinde bu yüzdeliğin iki katını dahi tuttursanız, her bölgede % 19,9 oy alsanız, meclise tek bir milletvekili sokmanız mümkün olmayabilir.

Bu durum bağımsız adaylar için daha da çetindir. Onlar, aday oldukları bölgenin % 20, 25 gibi yüksek barajlarıyla karşı karşıyaydılar. Birçok yerde, bağımsız seçilebilmek için 50.000'e varan oy almak gerekiyor. Hatta, bölgelere göre bu rakamın aşılması da gerekebilir.

Böylesi yüksek bir oy oranı, seçmende belirgin bir yargıyı peşinen geliştiriyor: "Bağımsız milletvekili seçilemez." Bu kaygıdandır ki, bağımsız milletvekili adaylarına verilebilecek oylar, boşa gitme kaygısıyla düzen partilerine kolayca dönebiliyor.

www.kurdiyakulturu.org

Salt barajlar değil engel olan. Bağımsız adayların birleşik oy pusulasına alınmaması başlıbaşına bir sorun oluşturuyor. Düzen, kendi partilerine alternatif olabilecek adaylara bu tuzağı da öngörmüş. Bu tuzağı aşabilmek başlıbaşına bir sorun. Radyo, televizyon gibi iletişim araçları oy kullanma konusunu açıklarken, bağımsız adaylara nasıl oy kullanılabileceğini açıklamıyor. Kürdistan gibi okur yazar oranının çok düşük olduğu bir yerde bağımsız adaylara geçerli oy kullandırabilmek bir eğitim sorununa dönüşüyor. 20 günlük seçim süresi, kitleyi bu anlamda eğitmeye yetmiyor. Oy kullanma bilinçsizliğinin somut ifadelerinden biri de, bağımsız aday oylarındaki iptal oranlarının görülmemiş derece de yüksekliğidir. Bakınız, ilginçtir, kimi sandıklarda "evet" mührü basılmadığı için bağımsız aday oyu iptal ediliyor, kimi yerde mühür kullanıldığı için. Kimi yerde sandık başkanlığının onaylamadığı pusulalar iptal edilirken, kimi yerlerde sandık mührüyle onaylanan bağımsız aday oy pusulaları iptal ediliyor. Oylar kimi yerde çalınıyor, kimi yerde değiştiriliyor. Birleşik oy pusulasıyla birlikte zarfa atılanı iptal ediliyor vb.

Anlayacağınız, düzen partilerinin onayladığı seçim yasası, onlara alternatif olabilecek bağımsız adayların seçilmemesi için gerekli engel ve tuzakları da kurmuştur. Bunları aşmak için, uzun süreli bir çalışmaya, seçmen eğitimine gerek olduğu ortadadır.

Bağımsız adaylara, sadece yasal kılıflarla engeller konulmuş değildir. Devletin güvenlik güçleri, diğer yöneticiler, sandık görevlileri de engeller oluşturmakta. Bağımsız adaya oy çıkmaması için seçmenlere baskı yapılıyor, gözdağı veriliyor. Onların düzenden kopuşu bu yolla engellenmek isteniyor.

Düzene karşıymış gibi görünen kimi güçler de tercihlerini düzenden, düzen partilerinden, uzlaşmadan yana kullandılar. Devletçi SHP'nin desteklenmesi için, her tür güçlerini seferber ettiler. Hedefleri, düzen partilerinden kopuşu hızlandırmak değildi. Tersine, düzenden kopma aşamasına gelen kitlelerin, tekrar düzen partilerine oy vermeleri için çalıştılar. Devletin öngördüğü "vatanın bölünmez bütünlüğüne" hizmet etmekte geri kalmadılar. Böylece düzen partilerinden kopmakta olan kitlelere hedef olarak düzen partilerini gösterdiler.

Dost da düşman da şunu gördü ki, Kürdistan'da güçlü bir bilimsel sosyalist politika ve buna dayalı bir güç vardır, ulusal kurtuluş bu güçle mümkündür.

Son on yıllık süreçte başlayan düzenden kopuş, bu kez tersine döndü. Kitleler, koptukları devletçi partilere geri döndürüldü. Tam da bu noktada devletin istediği, tamı tamına yerine getirilmiş oldu.

Kitleleri alışkanlıklarından gerici eğilimlerden koparmak oldukça güçtür. Ama, eğilimlerini gözden geçirmekte olan kitleleri, eski eğilimlerine döndürmek oldukça kolaydır. Hele bu dönüşe hizmet edenler, onları bir zamanlar düzenden koparmak isteyenlerse...

Seçimin gösterdiği önemli bir gösterge Kürdistan'da yapay olarak oluşturulan dengelerin, statükonun korunması olgusudur. 12 Eylül'ü izleyen 11 yılda Kürdistan'da önemli siyasal değişimler oldu. Küçük burjuva radikalizmi belli bir süre kitlelerin, siyasal grupların sempatisini topladı. Sağlıklı bir dünya görüşü çevresinde örgütlenememiş grupçuklar ya tümüyle çözülüp dağıldı, ya da etki alanını yitirdi. Böylesi yapılanmaların tabanı, küçük burjuva radikal mücadele yöntemine kaydı. Bu kesimler, oluşan statükonun korunması doğrultusunda eğilim gösterdiler. Bilimsel sosyalist eğilimlerin giderek güçlendiğini görmek bunları tedirgin etti.

Öte yandan Kürt halkı, ulusal güçler arasındaki ayrılıklara hoşgörüyle bakmadığını gösterdi. SHP şemsiyesi altında seçime girenlerin "bağımsız adaylar halkımızın birliğini bozuyor" türünden iddiaları tuttu. Oysa oluşan birlik ulusal güçlerin birliği değildi, ulusal güçlerin devlet partilerine kanalize edilmesiydi. Halkımız bu gerçeği iyi göremedi. Düzen içinde sağlanan uzlaşmaları onayladı. Bu, bir bakıma sert mücadele biçimlerinin sürüp gitmesinden duyulan endişeyi ifade etmenin başka bir biçimiydi.

Tüm bunlara karşın seçim dönemi, Kürdistan'da uzlaşmacılığın tek alternatif olmadığını gösterdi. Kürt halkı, ilerici, yurtsever ve demokratlar, güçlü bir alternatiflerinin bulunduğunu gördü-

ler. Düne kadar oluşturulan tabuları tartışmaya başladılar. Tabuların üstüne varmanın, yanlışlıyığla egemenlik kurmuş düşüncelerin tartışılabileceğinin zor olmadığını gördüler. Yıllarca suskun kalmanın yarattığı kişilik zaafını kırmanın doğru politikalarla mümkün olduğunu anladılar. Dost da düşman da şunu gördü ki, Kürdistan'da güçlü bir bilimsel sosyalist politika ve buna dayalı bir güç vardır, ulusal kurtuluş bu güçle mümkündür.

HEP tabanına ve seçmenine verilen söz, seçimin üzerinden bir ay geçmesine rağmen gerçekleşmiş değil. Öyle anlaşılıyor ki, bu baylardan birilerine bakanlık koltuğu önerilirse, bunların HEP'e dönüşleri kıyamete kalacak. SHP bunu da yapabilecek yetenekte bir devlet partisidir. Hakkını DEMİREL bile teslim ediyor. Yemin töreni olaylarının ardından bir gazeteye verdiği demecin şu cümlesi, Kürt ve Türk halklarının birlikteliğini sağladık-

Öteden beri top, tüfek, işkence ve sürgün olarak geri gelen Kürt oyları bu kez de aynı sonucu verecektir. Bunun sorumlusu da SHP'ye oy isteyenler olacaktır. Onlar tarih önünde sorumlu olmaktan kurtulamayacaklardır. Sayısı ne olursa olsun kazanılan milletvekillikleri halkımıza yönelecek saldırıların karşılığı olamayacaktır.

Düzen partisi SHP'ye oy isteyenler, 22 milletvekili ile bu partiye güç kattılar. Kendi hesaplarına mecliste grup sahibi oldular. Ama, o milletvekilleri halen HEP'e dönmediler. Kimileri şov yaptı. Sonradan da SHP liderinin önünde el-pençe durdular. Onlar, hala SHP milletvekilidirler, arkadaşları ile seçmenlerine verdikleri sözü de tutarlı bir şekilde yerine getiremediler. Kürt halkı karşısında sözlerini yerine getirmemenin yarattığı sıkıntıyı gidermenin bir yolu olarak şov yaptılar. Oysa kitleler, onlardan böylesi bir şovu beklemiyorlardı. Onlar, seçildikleri beş yıllık süre için parlamento kürsülerini Kürt halkı lehine kullanmak zorundaydılar. Bu nedenle böylesi bir çıkışla şimdiden önlerini tıkamaları yanlıştı. Kaldı ki, sözlerini geri almaları yaptıkları yanlışa yanlışlar eklemiştir.

larını iddia eden baylarımıza birşey ifade etmiyor mu? "SHP, kökü Cumhuriyete kadar uzanan devletçi bir partidir. İNÖNÜ'yü bu konuda sıkıştırmayalım. O, ne yapılması gerektiğini biliyor."

Devrimciler somut koşulları değerlendirirken usta olmak zorundadırlar. Hiç olmazsa basını iyi izlemelidirler. Örneğin 8.11.1991 tarihli Günaydın'da çıkan "Babadan Gelen Devlet Geleneği SHP Liderini Zora Sokuyor" başlıklı, Arda ZENTÜRK'ün yazısından bir alıntı yapalım: **"1- İNÖNÜ, HEP isimli etnik politika yapan bir partinin tek başına seçime girip ülkede bir Türk-Kürt ayrılığına dayanan politikaların, seçim kampanyalarına kadar yansımasını büyük bir başarıyla önlemiştir. (...) Nitekim yemin törenindeki olaylar, Türkiye'nin bu seçim kampanyalarında ne büyük bir tehlike atlattığını ortaya koymaktadır."** belirlemesini yaptıktan sonra, HEP kökenli bir iki bakanın bulunmasının yararlarını vurguluyor. Yazar diğer bir belirlemesiyle de bir başka acı gerçeğe parmak basıyor: **"3- İNÖNÜ, ustaca manevralarla, partisi içindeki HEP kanadını kendi içinde bölmeyi başarmıştır. Bu gelişmelerden sonra TBMM bünyesinde ayrı bir "Kürt Grubu" riski asgariye inmiş, hareketin içindeki radikal isimlerin ise 6-7'yi geçmediği ispatlanmıştır."**

Bağımsız adaylar bu durumu seçim öncesi görmüş, HEP tabanını uyarmışlardı. Seçim sonrası gelişmeler, onların ne denli haklı olduklarını ortaya koyuyor. IŞIKLAR, usta bir Bizans oyuncusudur. Oyunları HEP tabanında geçici olarak tuttu. Ancak kısa bir süre sonra oyunları anlaşıldı. Giderek daha da iyi anlaşılacaktır. Belki de bir müsibet bin nasihatten yeğ olacaktır.

Seçimler sağ militan güçlerin ciddi bir biçimde örgütlendiğini, Kürt düşmanlığının yaygınlaştırıldığını da gösterdi. Özellikle yemin töreni olayından sonra kopartılan fırtınalar şovenizmin vardığı boyutu açıkça gösterdi. Türk şovenizminin salt gerici kesimleri değil, halkın önemli bir bölümünü sardığını ortaya koydu. HEP'i SHP'ye entegre etmeye çalışanlar, SHP'nin tavrından şaşkına dönmüş gibiler. Oysa bunda şaşılacak bir şey yok. SHP, Türk şovenizminin en eski ve köklü kalesidir. Onun kimi HEP'lilere yer vermesinin ardındaki neden de Kürdistani politikaları seçim meydanlarından uzak tutmaktı.

Seçim, sağ güçlerin zaferiyle sonuçlandı. DEMİREL, SHP ile koalisyon kurma çalışmaları başlattı. Kurulacak hükümetin önüne koyduğu ilk hedef "anarşi ve terör." Bu sözcüklerin ne anlama getirildiği herkesçe biliniyor. SHP'nin ve belki de HEP'ten birilerinin ortak olacağı yeni hükümet, Kürdistan'da gelişen ulusal demokratik muhalefeti bastırmayı ilk hedef seçmiştir. Yemin töreni olayı da malzeme edilerek şovenizm şahlandırılıyor, Kürdistan seferine kılıf hazırlanıyor. Daha şimdiden yeni bir ulusal kurtuluş savaşı başlatmaktan sözedilir oldu. Öteden beri top, tüfek, işkence ve sürgün olarak geri gelen Kürt oyları bu kez de aynı sonucu verecektir. Bunun sorumlusu da SHP'ye oy isteyenler olacaktır. Onlar tarih önünde sorumlu olmaktan kurtulamayacaklardır. Sayısı ne olursa olsun kazanılan milletvekillikleri halkımıza yönelecek saldırıların karşılığı olamayacaktır.

Bağımsız aday olan yedi HEP'li, geçtiğimiz günlerde yaptıkları başvurularının kabul edilmesi ile partilerine geri döndüler. Kamuoyu, SHP listelerinden seçilen HEP üyelerinin ne zaman partilerine döneceklerini merak ediyor. HEP üyeleri, onların biran önce partilerine dönmelerini bekliyor ve istiyor. Biz de bu yazımızda bir kez daha seslenelim: Ey HEP'in eski üyesi milletvekilleri, siz partililerinizin oylarıyla seçildiniz. Zaman yitirmeden partinize dönünüz. Bu, sizin partiye olan borcunuzdur, bu seçmene verdiğiniz sözdür. Sözünüze sahip çıkınız!

Seçimler legal, demokratik bir kitle partisinin önemini açıkça ortaya koydu. Halk kitlelerinin parti olgusuna bakışı ve partinin yarattığı örgütlülüğe duyduğu görece güven, düne kadar, legal partiler içinde çalışmaya soğuk bakanların bu düşüncelerini kökünden sarstı. Özellikle televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarından yararlanma olanağı, bunun halk kitleleri üzerinde yarattığı etki iyice kavrandı. (SP'nin televizyon ve radyoyu kullanmasının olumlu sonuçları herkesçe anlaşıldı.) Legal partilerin önemi bir kez daha ortaya çıktı. Bu nedenledir ki, bu mücadele yöntemine sırt çeviren birçok kesim, şimdi bir legal parti kurma gereğinden sözediyor ve parti kurma girişimlerinde bulunuyorlar. Biz dergimizin daha ikinci sayısında legal, demokratik bir kitle partisinin önemini ve gerekliliğini vurgulamış ve onun çerçevesini çizmiştik. O gün, bu düşüncelerimize soğuk bakanların bugün gerçeği görmeleri elbette bizi sevindiriyor. Ancak bir parti kurmanın güçlükleri -hele kitlelerle bağ kurma ve yasal örgütlülüğünü tamamlama yönleri de gözönünde tutulursa- daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle yeni bir parti kurmak yerine -ki bunu yadsımıyoruz- kurulmuş, yasal örgütlülüğünü tamamlamış, kitleler nezdinde tanınmış bir parti çatısı altında birleşmek de yabana atılmamalıdır. HEP bu birleşime aday ve uygun bir partidir.

Seçimler legal, demokratik bir kitle partisinin önemini açıkça ortaya koydu. Halk kitlelerinin parti olgusuna bakışı ve partinin yarattığı örgütlülüğe duyduğu görece güven, düne kadar, legal partiler içinde çalışmaya soğuk bakanların bu düşüncelerini kökünden sarstı.

HEP, 1. Genel Kurultayı sonrasında belli bir aşınmaya uğradı. Tabanı daraldı. Türkiye demokrasi güçlerince yalnızlığa itildi. HEP'in marjinalleşmesi devletin istemidir. Geçmişte HEP içinde yer almış demokrat, ilerici, yurtsever unsurların partilerine dönmesi, onu güçlendirmesi gerektiği ortadadır. HEP Merkez Yönetimi ise partinin genişletilmesi, zenginleştirilip güçlendirilmesi için demokrasi güçlerine açılmayı görev bilmelidir. Bugüne kadar sürdürdükleri anti-demokratikliği sürdürmeleri, partiyi daha da küçültecek, işlevsiz kılacaktır. Unutulmamalıdır ki, tabanın söz ve karar sahibi olmadığı bir partinin güçlenmesi, yaşaması mümkün değildir.

HEP'in demokrasi güçlerine açılması, onlarla zenginleşip güçlenmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu zorunluluğu yaşama geçirmenin fırsatı elden kaçırılmış değildir. HEP'in yakında yapılacak olağanüstü kurultayı bu talebi gerçekleştirme yönünde karar almalı ve bu kararı hızla yaşama geçirmelidir. Aksi halde HEP'in kitleselleşmesi, demokrasi mücadelesinde ciddi bir güç haline gelmesi mümkün olmayacaktır.

Yeni partiler kurmak, ortak düşman karşısında dost güçleri zayıflatmaktan başka bir anlam taşımaz. Güçlerin birleştirilip, ortak hedefe tek yumruk halinde yöneltilmesi, Türkiye halklarının yararınadır. Demokrasi güçlerinin bunu başaracağını umuyor ve güçlü bir demokratik kitle partisinin önemini birkez daha vurguluyoruz. HEP'in genişletilip yaşatılması bu bağlamda düşünülmeli ve HEP yaşatılmalıdır. Bu tarihi görev hepimizindir.

ÖZGÜRLÜK UĞRUNDA 40 YIL MÜCADELE

İran Kürdistanı Demokrat Partisi Tarihinden Kısa Bir Özet

Dr. Abdurahman Kasımlo

*Şehit Dr. Kasımlo tarafından "**Özgürlük Uğrunda 40 Yıl Mücadele**" adı altında kaleme alınan İran-KDP'nin tarihinin 1. cildini aşağıda yayınlıyoruz.*

*Eser, Kürtçenin Sorani lehçesinden **C. Rênas** tarafından Türkçeleştirildi.*

Kürdistanlı örgütler içinde en uzun geçmişe sahip olan İran-KDP'nin tarihini, Arap alfabesiyle basılan eseri okuyamayan Türkiye ve Türkiye Kürdistanlı kitlenin sözkonusu parti hakkında bilgi sahibi olması amacıyla yayınlıyoruz.

İran devriminden sonra adından sıkça bahsedilen bir Parti olan İran-KDP geçmişi hakkında yabancıların kaleme aldıkları kitaplarda bölük pörçük bilgiler yer alıyor. Çevrisini sunduğumuz bu eser ise, sözkonusu parti hakkında en derli toplu bilgileri içermektedir. Kitabın yazarı, yaklaşık 40 yıl Partinin değişik kademelerinde görev almış ve şehit edildiği Temmuz 1989 yılına kadar, toplam 16 yıl Parti Genel Sekreterliği görevini üstlenmiştir.

Kitabın 2. cildinin el yazmaları yazar tarafından tamamlanmış ve baskıya hazır hale getirilmiştir. Şayet İ-KDP bu cildi basıp dağıtırsa, biz de bu cildin çevirisini yapıp okuyucuya iletmeyi düşünüyoruz.

Bazı konuların daha iyi anlaşılması için çevirmen "C. Rênas" işaretiyle birkaç dipnot eklenmiştir.

DENG

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

İran Kürdistanı Demokrat Partisi (KDP) tarihinin bir özetini içeren çalışmanın, 1. cildini değerli okuyuculara sunuyoruz. 1. cildin ilk bölümü, Parti'nin kuruluşundan önceki ortamı, olayları incelemekte, 1945 yılındaki şartlarda devrimci ve demokrat bir partinin kurulmasının tarihsel zorunluğunu ortaya koymaktadır. 2. bölüm, Kürdistan tarihine altın harflerle geçen bir döneme; kısa yaşamı boyunca birçok zorluklarla yüzyüze gelen, Kürdistan Otonom Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ve 1945-1946 arasındaki yaşamına ayrılmıştır.

Bu çalışmanın 2. cildi 4 bölümden oluşacaktır. KDP'nin Mahabat Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra geri çekilmesini, 32 yıl süren illegal çalışma dönemini inceleyecektir. Söz konusu dönem, İran halklarının 1979 devrimiyle sona ermektedir.

3. ve son cilt, 3 bölümden oluşacaktır. 1979 Şubatından başlayıp, Parti'nin 40. Kuruluş yıldönümü olan Ağustos 1985'e kadar olan dönemi inceleyecektir. Partimiz tarihinde bu dönem, bir kaç aylık legal mücadeleyi saymazsak, bugün de devam eden zorlu bir silahlı mücadeleyi içermektedir.

Partinin 40. kuruluş yıldönümünde 2. ve 3. ciltlerin de basılıp okuyucuların eline ulaşmasını umud ederim.

"Y" işareti ile verilen dipnotlardaki görüşler elinizdeki kitabın **yazarına** aittir. Ne yazık ki kaynakların el altında olmamasından dolayı, her yerde yazarların adlarını, sayfa numaralarını ve baskı tarihlerini vermek mümkün olmadı.

1. cildin hazırlanmasında birçok kişiden yardım aldım. El yazmalarımı okuyan ve bana faydalı tavsiyelerde bulunan arkadaşlarıma teşekkür ederim. El yazmalarının hazırlanmasında bana yardımcı olan bacı ve kardeşlerime çok teşekkürler... Kitabın basılmasında emeği geçen "KDP Basın ve Propaganda" bölümünde çalışanlara çok teşekkür ederim. Bahsedilen kişilerin yardımları olmasaydı, elinizdeki kitabın bu zor şartlarda ve kısa bir dönem içinde basılıp dağıtılması mümkün değildi.

Kitapta yer alan görüş ve değerlendirmelerden sadece yazar sorumludur.

Okuyuculardan, kitap hakkındaki görüşlerini, eleştiri ve önerilerini "KDP Basın ve Propaganda" bölümüne, veya doğrudan yazara iletmelerini diliyorum. Şimdiden teşekkürler...

Yazar, Ağustos 1985

GİRİŞ

40 yıl, siyasi bir parti tarihinde kısa bir dönem değildir. Özellikle; eğer bu parti 40 yıl boyunca genel hattından ayrılmamışsa, önüne çıkan birçok engeli aşabilmişse, her geçen gün etkisini arttırıyor ve daha örgütlü bir hale geliyorsa, sürekli ileriye doğru yürüyor ve genel hedeflerine yaklaşıyorsa...

İran KDP'nin tarihini tanımak ve tanıtmak, mücadelemizin bugünkü şartlarında çok gereklidir. Tüm toplumsal fenomenler gibi, KDP'nin de bir başlangıcı, oluşmasının özel şartları vardır ve Partimiz bugüne kadar uzun bir yol kat etmiştir. Parti tarihini bilmek, her şeyden önce Partimizin ve halkımızın mücadelesinden dersler çıkarmak içindir. Parti tarihinden dersler çıkarmak iki açıdan önemlidir:

1- Partiye çok pahalıya malolan tecrübelerden, sadece parti tarihini açıklamak için değil, aynı zamanda gelecekteki mücadelemize yol gösterecek bir biçimde yararlanmak için,

2- Kendimizi gelecekte, Partimizin geçmişte düştüğü yanlışlıklardan, yaptığı hatalardan korumak için.

Bu 40 yıl zarfında Kürdistan'da 2 yeni nesil yetişti. Bu iki nesilden önceki nesil, partinin kurucusu olan nesildir. Ne yazık ki bu nesilden olup da Partinin kurucuları arasında yer alanlardan, bir-iki kişi hariç, kimse hayatta kalmamıştır. Söz konusu neslin şu andaki Parti çalışmalarında herhangi bir rolleri yoktur. Çünkü bunların bir kısmı şehid olmuş, büyük bir kısmı ise Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra siyasi mücadeleden el çektiler. Bu neslin görevi sadece partiyi oluşturmaktı. Parti kurucusu nesil, partiyi bir sonraki nesle devretti.

2. nesil 1946 yılındaki geri çekilmeden bugüne kadar İran KDP örgütlerinin omurgasını oluşturan, temel gücü olan ve 1979 yılına kadar partinin çalışmalarını yürüten ve yöneten nesildir. Her ne kadar özellikle de, 1979 devriminden sonra bir hayli yeni üye ve kadro parti saflarına katıldılarsa ve hatta bunlardan bazıları Parti yöneticisi oldularsa da, şimdi bile Parti çalışmalarında ve yönetiminde asıl rolü 2. nesil oynuyor. Kurucu neslin, Partinin kurulduğu dönemdeki şartları bilmesine karşın, 2. neslin, özellikle 1979 devriminden sonra Parti saflarına katılanların Partinin geçmişi hakkındaki bilgileri azdır. Yaşları 20 civarında olan ve Partimiz saflarında sade üye veya pêşmerge olarak görev yapanların parti tarihi hakkında bilgileri hemen hemen yok gibidir. Bu nedenle bu 40 yıllık geçmişi kısa da olsa 2. neslin (2. ve yeni nesil), parti üye ve sempatizanlarının, Kürt halkı ve öteki İran halklarının gözleri önüne sermek, büyük bir zorunluluktur.

İran KDP'nin 40. Kuruluş Yıldönümü kutlamaları, Kürt halkının övünç kaynağı olan bu tarihi incelemek, birçok iniş ve çıkışlarla dolu olan kanlı geçmişi özet olarak gözler önüne sermek için iyi bir fırsattır. Partinin tüm tarihi gelecekte, daha iyi şartlarda yazılmalıdır. Bu kısa bir özettir. Kısa özetin amacı, geçmişteki olayları açığa çıkarmak değil, daha ziyade geçmişin tahlilidir. Tarih, olayların hikaye edilmesi değildir. Olayların kronolojik sıralanması, tarih değildir. Tarih, olaylar arasındaki bağlantıyı açığa çıkarmak, birbirlerini nasıl etkilediklerini göstermek, nasıl değişip geliştiklerini açığa çıkarmaktır. Tarih durmuyor ve durmaz, onun kendine özgü bir dinamizmi, itici güçleri vardır.

İran KDP'nin tarihini özet olarak yazmamdaki amaç, partimizin yaşadığı olayları ve geçen 40 yıldaki durumu incelemektir. Parti tarihinin eksiksiz yazılması için birçok materyale, belgeye ihtiyaç vardır. Ki, şu anda, silahlı mücadele şartlarında bu belgeler elimizin altında bulunmamaktadır. Ayrıca bir partinin tüm tarihi bir tek kişi tarafından yazılmaz. KDP gibi geçmişe sahip olan bir partinin tarihi eğer devrim şartlarında yazılırsa, 2 büyük sorunla yüzyüze gelinir:

1- Devrim şartlarında tüm zamanını ve olanaklarını bu işe ayırabilecek kişilerin sayısı çok azdır.

2- Normal şartlarda kolayca bulunan kaynaklar, devrim şartlarında özellikle Kürdistan'ın dağlarında el altında değildirler. Bundan dolayı, sunduğumuz kısa özet İran KDP'nin tekmil tarihi değildir. Ve gelecekte eksiksiz bir parti tarihi yazacak olanlara, yararlanabilecekleri bir kaynak olabilir. Burada okuyucuya sunduğumuz, daha ziyada KDP tarihi konusunda tutulan notlara benzemektedir.

Tarih yazarken, yazılacak şeylerin üzerinden belli bir zamanın geçmesi halinde, olayların öneminin daha da açığa çıkacağını gözönünde tutmak gerekir. Sürecin içinde olduğumuz hallerde, olayların üstünden belirli bir zaman geçmemesi durumunda, olayların değerini tamamiyle bilemeyiz. Örneğin 1945-1946 Kürdistan Cumhuriyeti, bizler için tarihi bir öneme sahiptir. Ama Kürdistan Cumhuriyeti döneminde yaşayanların, Cumhuriyetin organlarında görev alanların çok azı, Mahabat Cumhuriyeti'nin önemini, bizim anladığımız gibi anlamışlardır.

Sürecin üstünden zamanın geçmesinin zararları da vardır. Şimdi, 40 yıl sonra KDP ve Kürdistan Cumhuriyeti'nin tarihini yazmaya başladığımızda, çok şey unutulmuş, birçok belge yok olmuş, sürecin içinde olanların çok azı hayatta kalmıştır. Özellikle İran Kürdistanı'nda polisin birçok kereler parti üyelerine saldırması sonucu, bir hayli belge ya yakılmış ya da polisin eline geçmiştir. Gelecekte KDP'nin tekmil tarihi yazıldığında eski Savak ve Askeri İstihbarat arşivleri, bu iş için iyi birer kaynak olacaklardır. (*)

Yabancılar, Kürdistan tarihi ve Kürt hareketleri konu-

(*) KDP ve Kürdistan Cumhuriyeti'nin kurulmasına şahit oldum. Birkaç özel olayı da hatırlıyorum. Yeri geldiğinde bunlardan bahsedeceğim. 1953 yılından itibaren Parti çalışmalarına katıldım ve Parti organlarında sorumluluk üstlendim. Geçen 32 yıl içindeki tüm gelişmelerden haberdarım. Bu durumun Partinin kısa tarihini yazmamda olumlu bir şey olmasını, Partinin geçmişini eleştirici bir gözle ele alınmasının önünde engel teşkil etmemesini umud ederim. (Y)

larında birçok eserler yazmışlardır. Bu eserlerin bazıları çok yararlıdır; ama dil bilmemenin ve Kürdistan'ı iyi tanımamanın getirdiği bazı yanlışlıkları ve dikkatsizlikleri de barındırmaktadırlar. Bundan dolayı, partili aydınlar ve parti yöneticileri, kendi parti tarihlerini herkesten önce, kendileri yazmalıdırlar. Bu iş birçok yanlışlığı ve dikkatsizliği, İran Kürdistanı halk hareketi ve partimiz hakkında yanlış tahlillerin yapılmasını önleyebilir. Buna karşın, bir Kürt, özellikle de parti üyesi bir Kürt, KDP tarihini yazıyorsa, kuşkusuz olayları ele alırken tamamiyle tarafsız davranmama tehlikesi ortaya çıkabilir. Olayları ve etkenlerini olduğu gibi açığa çıkarmak, bilime karşı duyulan saygının bir gereğidir. Olaylar değiştirilmemeli, objektif ve tarafsız davranılmalıdır. Çünkü, eğer objektif davranılmazsa, ya da yazar olayları kendi isteğine göre değiştirirse, yazılan tarih bilimsel olmaktan çıkar. Ama tarih yazan Kürt ve parti üyesi ise, Kürt halkının özgürlük ve ulusal hakları için yürütülen mücadelede tarafsız olamaz. Bu nedenle tarihi gerçekleri ortaya çıkarmadaki tarafsızlık, bu haklı mücadelede taraf tutmayla çelişmez.

Tarih masal değildir. Bu nedenle yazılar bazan okuyucuya sert ve kuru gelebilir. Tarih bir bilimdir, toplumsal bir bilimdir. Eğer tarihi bilimsel özünü koruyarak yazmak istiyorsak, yazılarımız her zaman sade ve akıcı bir biçimde olmaz. Bu nedenle KDP'nin kısa tarihini sade ve akıcı bir biçimde yazmak için çaba gösterdik. Ama bazan sadelik ve akıcılık bilimselliğe feda edildi.

İran KDP'nin tarihi, birkaç yönetici kadro ve üyenin tarihi değildir. Yüzbinlerce üyenin, binlerce şehidin tarihidir. KDP Kürt halkından, Kürt halkı KDP'den ayrı değildir. Bu nedenle KDP'nin tarihi aslında Kürt halkının tarihidir. Bunun da ötesinde, partinin tarihi, İran tarihinin önemli bir parçasıdır. Tarihin kendine has bir dinamizmi, itici güçleri olduğunu söyledik. Tarihin motoru halk yığınlarıdır. Bu nedenle KDP'nin tarihi, Kürt halkının özgürlük ve meşru hakları için yürüttüğü mücadelenin tarihidir.

Bu tarihin kahramanları bir haylidir: Canlarını halkın özgürlüğü uğruna feda eden binlerce şehid, parti çalışmalarını yürütmek için her türlü fedakarlığı yapan, aylarca, yıllarca Kürdistan'da yerleşim birimlerini ve dağlarını dolaşan yüzlerce kadro, onlarca yıl Şahlık rejimi ve Humeyni rejimi zindanlarında baskı ve işkence altında kalan binlerce yılmaz insan... Bunların hepsi partimizin ve halkımızın kahramanlarıdır. Ama bu 40 yıllık mücadelenin bir tek kahramanı vardır. O da; başlangıcından bugüne kadar mücadele alanlarını terk etmeyen, birçok iniş ve çıkışlarla yüzyüze gelen, acı çeken, yenilen ama umutsuzluğa düşmeyen, başarılarıyla mağrur olmayan, ilerleyen, geri çekilen ama, her zaman kesintisiz ve yılmadan mücadele eden, bu tarihin kahramanlarının kahramanı İran Kürdistanı Demokrat Partisi'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KDP'NİN KURULMASI VE GELİŞMESİ

1- İran Kürdistanı'ndaki Genel Duruma Bir Bakış

İran Kürdistanı, İran'ın 4 Batı eyaletini kapsamaktadır. Bunlar, Batı Azerbaycan, Kürdistan, Kirmanşah ve Elam'dır. İran devleti, merkezi Sine (Senendec) olan "Kürdistan eyaletini" resmen Kürdistan olarak adlandırmıştır. İran Kürdistanı'nın yüzölçümü 125 bin km karedir ve İran nüfusunun yüzde 17'sini oluşturan Kürdistan'ın nüfusu 7 milyondur. Bu nüfusun 3 milyonu şehirlerde yaşıyor.

Kürdistan Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde, Kürdistan'nın nüfusu 3 milyondu ve bu 3 milyon kişiden 300 bin kişi şehirlerde yaşamaktaydı. Geçen 40 yıl zarfında şehirlerde yaşayanların sayısı on kat arttı ve Kürdistan'da bazı büyük şehirler oluştu. Bugün Kirmanşah şehri 1 milyondan fazla bir nüfusu barındırmaktadır. Kürdistan'da km kareye düşen insan sayısı, İran'daki genel ortalamadan fazladır. Kürdistan'da bu rakam 1945 yılında 24 iken bugün 56'ya yükselmiştir ki, bu sayı tüm İran'da 25'tir.

İran Kürdistanı'nda kuru iklim hüküm sürmektedir. Çünkü Kürdistan, denizlerden uzaktır. İran'ın öteki bölgelerine oranla Kürdistan'da su boldur. Kürdistan'ın suyu ve havası sağlığa elverişlidir. İran Kürdistanı dağlık bir bölgedir. Ararat'dan başlayan Zağroz dağ zinciri Pıştko'ya kadar uzanır. İran-Irak sınırındaki dağların büyük bölümü ormanlarla kaplıdır. Tarih boyunca bu ormanlar kimse tarafından korunmadı. Yakacak başka birşeyi olmayan halk, bu ormanlardan istifade etmektedir. Böylece ülkemizin bu çok değerli zenginliği yok olmakla karşı karşıyadır.

1945 yılında Kürdistan halkının yüzde 95'i okuma yazmayı bilmiyordu. Bu rakam kadınlar arasında yüzde yüz idi. Şimdi, 40 yıl sonra bu rakamlar; yüzde 65 ve kadınlar arasında yüzde 75'tir. Şimdi bile köyde yaşayan kadınların yüzde 95'i okuma-yazma bilmemektedir.

20 yıl önceki istatistiklere göre Kürdistan'da her 50 bin kişiye bir doktor düşmekteydi. Şu anda durum bundan iyi değildir. Çünkü doktorların bir bölümü Kürdistan'dan ayrılıp ülke dışına gittiler. Şimdi bile Kürt köylerinin büyük çoğunluğu 40 yıl öncesi gibi doktorsuzdur, sağlık hizmetlerinden yoksundurlar.

Kürdistan ekonomisinin temel unsuru tarımdır. Modern sanayi Kürdistan'da çok az bir gelişme göstermiştir. Kürdistan'da gelirin yüzde 80'i tarımsal gelirlerdir ki, hayvancılıktan elde edilen gelirin bunda göze çarpan bir payı vardır. Kürdistan'da, tüm toprakların yüzde 40'ını oluşturan ve işlenmeye müsait olan 5 milyon hektar toprak vardır. Ama işlenmeye müsait olan toprakların sadece yüzde 24'ü yani tüm toprakların yüzde 10'unu oluşturan 1 milyon 200 bin hektar toprak işlenmektedir. KDP'nin kurulmasından önceki dönemde, toprakların yüzde 78'i büyük toprak sahiplerinin [illegible] köylü-

ler toprakların sadece yüzde 8'ine sahiptiler. Köylü ailelerinin yüzde 60'ının bir karış bile toprağı yoktu, yüzde 3'ü ise bir hektardan daha az toprağa sahiptiler. Ama aynı zamanda toprakların yüzde 56'sı köylü ailelerinin yüzde 1'ini oluşturan büyük toprak sahiplerinin elinde idi. Tüm bunlardan, o dönemde tüm toprakların yaklaşık yüzde 40'ının tüm köylü nüfusunun 2 binde birini oluşturan, büyük toprak sahiplerinin elinde bulunduğu sonucu çıkar. Bazı toprak sahiplerinin elinde 1-100 arasında köy vardı.

İran Kürdistanı şu anda da, geri kalmış bir ülkenin geri kalmış bir bölgesidir. Kürdistan'da ülkenin gelişmesinin imkanları çoktur, yeraltı kaynaklarının çok azı işletilmektedir ve devletin bu konuda herhangi bir çabası yoktur. Bununla birlikte Kürdistan, Belucistan gibi İran'ın öteki 1-2 bölgesinden daha gelişmiş bir durumdadır. Kürdistan, gelişme aşaması ve toplumsal yapı itibariyle feodal dönemi geride bırakmıştır. Şu anda feodal döneme özgü bazı izler ve adetlere Kürdistan'da rastlamak mümkündür.

Kürdistan ekonomisi, İran ekonomisi gibi kapitalist aşamaya ulaşmıştır. Kapitalizm Kürdistan'da kendini ticaret burjuvazisi ve küçük burjuvada göstermektedir. Çünkü sanayi, özellikle modern sanayi, Kürdistan'da gelişmemiş ve buna bağlı olarak sanayi burjuvazisi ve sanayi proletaryası gelişme göstermemiştir. Bundan dolayı bu iki sınıfın ekonomik ve siyasi alanlarda rolleri çok azdır. Kürdistan halkının büyük çoğunluğunu köy ve kent emekçileri oluşturmaktadır. Şehirlerde, orta sınıf ve tabakalar yani, küçük burjuvazi çoğunluktadır.

Kürt halkının özgürlük ve ulusal haklarını elde etmek için yürüttüğü mücadeleye, bugünkü aşamada tüm bu sınıf ve katmanlar katılmaktadır. Aslında bugün İran Kürdistanı'nda mücadeleye karşı çıkan güçlü bir sınıf bulunmamaktadır. Şurda, burda, herhangi bir sınıfa bağlı olan bazıları, Kürdistan ulusal kurtuluş hareketine karşı olabilirler. Ama toplumsal bir güç olarak, bir sınıf olarak böylesi bir olgu Kürdistan'da göze çarpmamaktadır. Bu nedenle otonomi ve demokrasi talepleri tüm halk tarafından destek görmektedir. Gerici merkezi devlet, Kürdistan'da tek başına ve yanlız kalmıştır. Kürt halkı her ne biçimde olursa olsun rejime yardım etmek istememektedir.

2- Ulusal ve Uluslararası Durum

Çaldıran Savaşı Kürdistan tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. 23 Ağustos 1514 tarihinde, Osmanlı Padişahı Sultan Selim'in ordularıyla , Şah İsmail Safevi'nin orduları arasında çıkan bu savaşta Kürtler, Sultan Selim'e yardım ettiler. Sonuçta Şah İsmail yenildi ve bu yenilgi Kürdistan'ın, İran ve Osmanlı Imparatorlukları arasında bölünmesinin başlangıcı oldu. (*)

Çaldıran Savaşı'ndan sonra her iki taraf da, yavaş yavaş güçlü merkezi devletler olmaya başladılar. Bu da merkezi bir otoriteyi kolayca kabul etmeyen Kürtlerin ayaklanmasına neden oldu. 1608 yılında Bradostlu Hani Çengzêrin'in Dımdım Kalesin'deki ayaklanması Kürt tarihinde fedakarlığın ve kahramanlığın sembolü olmuştur. Bu ayaklanma Şah Abbas Safevi tarafından bastırıldı ve Kızılbaş orduları Urmiye'nin Batısı'nda oturan Kürtleri kılıçtan geçirdiler.

1639 yılında Şah Abbas ile Osmanlı padişahı Sultan Murat arasında bir anlaşma imzalandı. (**) Bu anlaşmayla Kürdistan'ın bölünmesi resmiyet kazandı. Sınırın bu tarafındaki parça, İran Devleti çerçevesinde kaldı ve o tarihten bu güne kadar geçen 350 yıl zarfında önemli hiçbir değişikliğe uğramadı. (***) Çaldıran Savaşı'ndan bugüne kadar geçen 470 yıl süresince Kürtler İran'da, başkentteki —ki, önce İsfahan idi, sonradan Tahran başkent oldu— iktidarlara karşı her zaman direndiler, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar özerkliklerini koruyabildiler. İran'daki son Kürt hükümeti, başkenti Sine olan Erdelan Beyliği, 1865 yılına kadar, yani bundan 120 yıl öncesine kadar varlığını korumuştur.

En büyük Kürt hareketlerinden biri olan ve "Şeyh Ubeydullah Nehri" ayaklanması olarak bilinen hareket, 19. yüzyılın sonlarına doğru, 1880 yılında başladı. Şeyh Ubeydullah siyasi etkinliği de olan dini bir liderdi. Şeyh Ubeydullah, Van ve Urmiye Gölü arasındaki bölgeyi kurtardı. Bu hareket bağımsız bir Kürdistan kurmayı amaçlayan ilk Kürt hareketi idi. İran ve Osmanlı devletlerinin işbirliği ile bastırılan bu hareket, ulusal duyguları kamçıladı ve ulusal birliğin oluşmasında, gözle görülür bir etkide bulundu.

I. Dünya Savaşı sırasında Kürdistan, bu savaşa katılan tarafların, özellikle de Osmanlı ve Rus ordularının, savaştıkları bir alan oldu. Türkler, Kürt ulusal duyguları zayıflatmak için onların dini duygularını istismar ettiler. Kürtleri, Ermeni ve Rus gibi müslüman olmayan halklara karşı kışkırttılar. Böylece bir kısım Kürt aşiretlerini Ermeni katliamında maşa olarak kullandılar.

İran Kürdistanı halkı birçok kereler, Osmanlı ve Rus ordularının talanına uğradı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra geriye, yıkılmış, harabe hale getirilmiş bir Kürdistan ve perişan, fakir ve yorgun olan, salgın hastalıklara duçar bir halk kaldı.

I. Dünya Savaşı sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu dağıldı ve bu da; Türkiye Kürtleri için varlıklarını kabul ettirme ve özgürlüğü elde edebilmeleri için bir fırsatın doğmasına neden oldu. 1920 yılında imzalanan "Sevr

(*) Büyük çoğunluğu Suni mezhebinden olan Kürtlerin, genelde Sultan Selim'e yardım etmelerinin yanı sıra, bazı İran Kürtleri Safevi orduları saflarında Osmanlılara karşı savaştılar. Bunlardan, Baneli bir avcı olan Saru Bire çok ünlüdür. Şah İsmail, Saru Bire'yi kendisiyle birlikte Çaldıran'a götürmüştür. Saru Bire, Çaldıran Savaşı'nda kahramanca savaştı ve öldü. (Y)

(**) Sözkonusu antlaşma Kasr-ı Şirin anlaşmasıdır (C. Rênas)

(***) Dünya savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğu dağıldı. Osmanlı devleti sınırları içinde olan Kürtler, Irak, Suriye ve Türkiye devletleri arasında bölüşüldü. Bir kısım Kürtler ise Sovyetler Birliği'nde kaldılar. (Y)

Anlaşması'' Kürtlerin varlığını resmen tanıdı, özerklik ve hatta bağımsızlık haklarını kabul etti. Irak'ta ise Şeyh Mahmud Hafid (*) önderliğinde geniş bir ulusal ayaklanma başgösterdi.

Bu gelişmeler İran Kürdistanı'nı da etkiledi ve 1920-1922 yıllarında, Şıkak Aşireti Reisi Simko'nun (İsmail Ağa) İran Kürdistanı'nın kuzey kesimlerini ele geçirip, bağımsızlığını ilan etmesinin nedenlerinden biri oldu. Kürt halk hareketinin istemlerini formüle eden, Kürtçe bir program Urmiye'de yayınlandı. Simko, Kürt ulusunun birliğini sağlama konusunu Şeyh Mahmud'la görüşmek için, 1923 yılında Süleymaniye'ye gitti ve iki parçadaki mücadelenin bir hedefte birleştirilmesi için çaba sarfetti.

1921 yılı başlarında, İngiltere'nin yardımlarıyla gerçekleşen bir askeri darbeden sonra, Rıza Han işbaşına geldi. Rıza Han 1925 yılında Tahran'da, kendini Şah ve Pehlevi Sülalesinin kurucusu olarak tanıttı. İran'da güçlü ve merkezi bir otorite kurmak isteyen Rıza Han'ın önündeki engellerden biri de 1930 yılına kadar süren Simko hareketiydi. Bundan dolayı önceden hazırlanan bir plan uyarınca, bir albay tarafından görüşmek için Şino'ya çağrılan Simko, 21 Haziran 1930 tarihinde kalleşçe öldürüldü. (**)

1931 yılında Kürdistan'ın Güneyinde Cafer Sultan önderliğinde bir başka ayaklanma başgösterdi. Merkezi devleti çok korkutan bu hareket, Rıza Şah'ın bölgeye büyük askeri bir güç göndermesiyle, kanlı bir biçimde bastırıldı.

1924-1930 yılları arasında Baneli Heme Reşit Han, Bane bölgesinde, İran ordusuyla birkaç kez savaşa girdi. Bu hareket Cafer Sultan hareketi gibi aşiretçi bir yapıya sahipti ve daha ziyade, merkezi devletin gelişmesine karşı bir niteliği vardı. 1930 yılında Heme Reşit Han yenildi, Irak'a sığındı.

Şahenşahi rejimi giderek, Tahran'da güçlü bir hakimiyet kurmayı ve Kürdistan'daki hareketleri bastırmadan başka, Belücistan'da, Loristan'da, Huzistan'da, Azerbaycan ve Türkmenistan'da ezilen halkların mücadelesini ortadan kaldırmayı başardı. Ve İran'ı, İngiliz emperyalistlerinin Ortadoğu'ya yönelik planlarını uygulamak için kullandıkları bir üs haline getirdi.

Rıza Şah'ın 20 yıllık diktatörlüğü döneminde ulusal baskı en üst noktasına ulaştı. Şovenizm, Pehlevi rejiminin resmi politikası haline geldi. Farslar hariç tüm İran halkları amansız bir ulusal baskı altına alındılar. Fars olmayan halkları asimile etmek, bu halkların ulusal tarih ve kültürlerini ortadan kaldırmak için hazırlanan, uzun vadeli bir program uygulanmaya konuldu. İran'da bir tek ulusun, Fars ulusunun yaşadığını ''ispat'' etmek için, eski ve yeni tarih alt üst edildi; köy ve şehirlerin adları değiştirildi, birçok ulusal örf ve adetler, hatta milli kıyafetlerin giyilmesi yasaklandı. Ünlü Şair Baba Tahir'in eski **Lori** lehçesiyle yazdığı şiirler ''edebiyatçılar'' tarafından gözden geçirilip Farsça yazıldı. Reşit Yasemi, Kültür Bakanlığı'nın emri ile ''Kürt ve Peyvesteği Nijadı ve Tarihi'' (***) adlı bir kitap yazarak, Kürtlerin ayrı bir ulus olmayıp Fars olduklarını ''ispat!!!'' etti. Okullardaki tüm dershanelere, tüm devlet dairelerine ''Farsça Konuş'' yazılı tabelalar asıldı. Ama Kürdistan'da ulusal duygular o kadar güçlüydü ki, Rıza Şah'ın Kürtleri asimile etmek için yürüttüğü bu politika, Mustafa Kemal'in politikası gibi iflas etti. (****)

Tüm bu zorbalık ve baskılara karşı, İran Kürdistanı'nın bazı bölgelerinde aşiret ayaklanmaları başgösterdi.

1926 yılında Kani Senanlı Mahmud Han önderliğinde Merivan bölgesinde bir ayaklanma oldu. Hiçbir siyasi içeriği olmayan bu hareket çok çabuk yenildi ve Mahmud Han Irak'a sığındı. 1928-1929 yılları arasında Mangur Aşireti Mela Halil yönetiminde, Mahabat bölgesinde devletin baskılarına, özellikle Kürt kıyafetinin yasaklanmasına karşı ayaklandı. Mela Halil ve silahlı güçleri İran ordusuyla birkaç kez çatıştılar. Ama bu hareket 1929 Haziranında bastırıldı. Serdeşt mıntıkasında Muhtar Ömer (Ömer Paşa) yönetiminde bir başka hareket başgösterdi. Bu ayaklanma da İran ordusu tarafından bastırıldı.

1930 yılında İhsan Nuri Paşa yönetimindeki Ağrı isyanıyla ilişkili olarak, Celali aşiretleri Bıro ve Ferzende önderliğinde ayaklandılar. Bu ayaklanma 1931 yılına kadar devam etti. Ağrı İsyanı'nın yenilgisinden sonra, İran ve Türkiye'nin işbirliği sonucu bu harekette bastırıldı. Ağrı ayaklanmasında şehid olan Bıro için yakılan bir ağıt şöyle başlıyordu:

''De rabe Bıro de rabe, Ararat bo çı hêşt xerabe''
(Haydi kalk Bıro haydi kalk, niçin Ararat'ı viran ettin)

Kürdistan köylüleri o dönemde ''emniye'' denilen jandarmaların zulmünden, baskısından bıkıp usanmışlardı. Emniyeler, gizlice köylülerin evine fişek ve kaçak mal bırakıyorlar, daha sonra yaptıkları aramalarda kendi koyduklarını buluyorlardı. Kaçak mal bulundurma bahanesiyle rüşvet alıyorlar ve köylüleri cezalara çarptırıyorlardı.

Rıza Şah döneminde jandarmalar, Kürt köylerinin mutlak hakimi idiler. Kendilerini, halkın canı, malı ve namusunun sahibi olarak görüyorlardı. Jandarmaların söyledikleri her şey kanun idi.

Kürt gençleri zorla askere alınıyordu. Kürdistan halkı askerlik hizmetini haklı olarak ''zorla askerlik'' diye ad-

(*) Şeyh Mahmud Berzenci, (C. Rênas)

(**) Simko, mücadelesi esnasında birçok büyük hatalar yaptı. Bunlardan biri Urmiye çevresindeki Asurilerin lideri **Mar Şamur**'un 1918 Şubatı'nda öldürülmesi idi. Böylece Simko, Asurileri kendine düşman etti. (Y)

(***) Türkçesi: ''Kürtler ve Tarihi, Irki İlişkiler'', (C. Rênas)

(****) ''Kürt tarihinin bize öğrettiği objektif gerçek: bu halkı asimile etmek ihtimalinin olmadığıdır'', Colonel W.G. Elpinston; *The Kurdish Question*, International Affairs, Jan. 1946

landırmış ve bu konuda bir hayli türküler yazmıştı. Askerlikteki eziyeti ve perişanlığı gözler önüne seren ünlü türkülerden birinde şöyle deniyor:

Mange hewt qıran (*) rojê çuar şayi (*)
Çı bıdem be qend çı bıdem be çaye

(Ayda yedi qıran, günde dört şayi)
(Çaya mı vereyim, şekere mi)

Daha sonra türküde, Pehlevi rejimine olan kin ve nefret şöyle dile getiriliyor:

Kurım gewre kırd be qendi şari (**)
Reza Şa bırdi le bo içbari
Ya xwe Reza Şa textit wergerê
İçbari Kurdi deba bo şeri

Şehir şekeri ile bir evlat büyüttüm
Onu da Rıza Şah zorla askere aldı
Tacın devrilsin Rıza Şah
Kürtleri zorla şavaşa götürüyor

Birçok kereler sade halktan insanlar, zulme ve baskıya tahammül edemiyor, jandarma, devlet memuru öldürerek ya da askerden kaçarak dağa çıkıyor, "kaçak" oluyordu.

Binlerce insan sürgüne gönderildi, birçokları ünlü "Qasr-i Qecar" zindanına atıldılar. Pehlevi rejiminden bizar olan halk, tepkisini 25 Ağustos 1941 tarihinde birkaç gün içinde, binlerce jandarmayı silahsızlandırarak açığa vurdu. Böylece halk, Kürdistan'ın büyük bölümünde, özellikle köylerde, merkezi devletin hakimiyetine son verdi.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra, Rıza Şah yavaş yavaş Nazi Almanyasıyla yakınlaştı. İran, Hitler Almanyasının etkilediği bir ülke, Alman ajanlarının cirit attığı bir alan haline geldi. 1941 yazında Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla pratikte Mihver ülkelerine (Almanya, İtalya ve Japonya) karşı SSCB, Amerika ve İngiltere'nin ortak cephesi oluştu. Üç büyük devlet birçok görüşmeden sonra, hem İran'daki Alman nüfuzu kırmak, hem de İran üzerinden Sovyetler Birliği'ne yardım, özellikle silah ve mühimmat göndermek için, bu ülkeye asker gönderme kararına vardılar. Bu karar üzerine 25 Ağustos 1941 tarihinde Kızılordu kuzeyden, İngiliz ve Amerikan orduları ise güneyden İran'a girdiler. İttifak devletleri ordularına karşı en küçük bir direniş dahi gösteremeyen Rıza Şah diktatörlüğü yıkıldı ve ülkenin Kuzeyi Sovyetler Birliği'nin, Güneyi ise Amerika ve İngiltere'nin kontrolü altına girdi. Diktatörlüğün yıkılmasıyla bazı demokratik haklar kullanılmaya başlandı, siyasi örgüt ve kuruluşlar canlandılar, gelişme gösterdiler. 20 yıllık bir diktatörlükten sonra İran özgürlükle tanıştı.

İran Kürdistanı'nın güneyi Amerikan ve İngiliz orduları tarafından işgal edilmiş, kuzeyde Kızılordu Urmiye'ye kadar olan bölgeye yerleşmişti.

Mahabat bölgesi bu durumun dışında idi. Yani, hem batı devletleri orduları hem de Kızılordu, bu bölgeye yerleşmemişti. Mahabat bölgesinde özel bir durum oluşmuştu. Ayrıca, Mahabat çevresinde, Kürt ulusal hareketinin uzun bir geçmişi vardı.

İlk güçlü ve siyasi Kürt örgütü "Komelayê J. K." **(Komelayê Jıyaneveyê Kurd)** Mahabat ve çevresinde kuruldu. Komela'nın 11 Kurucusu 16 Ağustos 1942 tarihinde, Mahabat'ta bir araya gelerek Kürt ulusunun kurtuluşunu amaçlayan söz konusu örgütü kurdular. (***)

İllegal bir örgüt olan Komela'nın kurulmasında Iraklı Kürtlerin de yer aldığı görülüyor. Irak Ordusunda subay olan Mirhaç Ahmed, Iraklı Kürtler ve Hiva Partisi'nin temsilcisi olarak, Komela'nın ilk toplantısına katıldı. Hiva Partisi 1939 yılında, Refik Hilmi ve Mahmut Cevdet önderliğinde, Süleymaniyeli birkaç aydın tarafından kurulmuştu. Komela'nın kurulması, İran Kürdistanı halkının müçadele tarihinde yeni bir olgu idi. Çünkü Komela sade halk tarafından kurulan ilk siyasi örgüttü. Komela'nın kurucuları, küçük burjuvazi diyebileceğimiz, orta sınıf ve tabakalara mensup idiler. Onlar Komela'yı kurmakla eski bir geleneği yıktılar, bu sefer hareketin yönetimini, liderliğini şeyh ve ağaların eline bırakmadılar.

Komela'ya üye olan herkes, Kürt ulusuna ihanet etmeyeceğine, Kürt halkının kurtuluşu için mücadele edeceğine, örgütün sırlarını dışarıya vermeyeceğine dair yemin etmek zorunda idi. Kadınıyla, erkeğiyle tüm Kürtleri kardeşi olarak görmeliydi. Komela'nın kararı olmadan, herhangi bir üyenin bir başka parti ve örgüte üye olma hakkı yoktu. Komela'nın mücadelesi, örgütsel yapısı, programı (düzenli bir programı yoktu, önüne bazı hedefler koymuştu) ve örgütlenme biçimi, Komela'nın bir yandan milliyetçi, öte yandan, sekter ve içine kapanık bir örgüt olduğunu ortaya koyuyor. Bundan dolayı Komela, geniş halk yığınlarını etrafında toplayamadı, birkaç yüz kişiyi barındıran illegal bir örgüt olarak kaldı.

1943 Nisanında Hudaperest Dağı'nda (****) yapılan ve yüze yakın kişinin katıldığı bir toplantıda (bu toplantı daha ziyade Komela'nın kongresini andırıyordu), örgütün görüşlerini yayacak bir derginin çıkarılması kararı alındı. Bu karar üzerine **"Nıştıman"** adlı bir dergi çıkartıldı, dağıtımına başlandı. Bu dergide yayınlanan yazılara baktığımızda, Komela'yı kuran ve yönetenlerin

(*) Qıran ve şayi: İran para birimlerindendirler. 10 qıran 1 tümen, 1 qıran ise 20 şayidir. (C. Rênas)
(**) Söz konusu dönemde özellikle köylerde şeker bulunmuyordu. Şehirlerde de ise çok az ve çok pahalı idi. "Şehir şekeri" ile büyüttüm demekle, Kürtlerin en değerli varlıklarının elinden alındığı söylenmek isteniyor. (C. Rênas)
(***) Komela'nın kurucuları şunlardır: Hüseyin Fıruher, Abdurahman Zebihi, Abdurahman İmami, Abdulkadir Medurrisi, Necmettin Tevhidi, Muhammed Nanavazade, Ali Mahmudi, Muhammed Eshabi, Abdurrahman Keyani, Sıddık Haydari, Kasım Kadri. (Y)
(****) Hudaperes Dağı, Mahabat bölgesindedir. (C. Rênas)

uluslararası durumu, devletler arasındaki politikayı ve hatta halkların ulusal kurtuluş mücadelesini iyi anlamadıklarını görürüz.

Nıştıman dergisinde İngiltere devleti, Kürt halkının dostu ve tüm halkların —bu arada Kürt halkının da— özgürlük bayraktarı olarak değerlendiriliyor. Kürt halkının kurtuluşunu isteyen siyasi bir önderliğin, bu istemini, en büyük sömürgeci devletin yardımıyla gerçekleştirmek istemesi, en azından bu önderliğin kafasının bulanık olduğunu gösterir. Herkesin bildiği ve tarihin gösterdiği gibi, (özellikle 20. yüzyılın başlangıcından I. Dünya Savaşı, Komela'nın kuruluşuna kadar olan dönemde) Kürt halkının ezilen ulus olarak kalmasında, baskı görmesinde en büyük sorumluluk Büyük Britanya devletinindir. Hatta, Kürtlerin birçok uluslararası toplantılarda resmen tanınmasına, Sevr Anlaşması'nın Kürtlere bağımsızlık hakkı vermesine rağmen Kürt ulusunun haklarına kavuşmamasında en büyük suçlu İngiltere devletidir. Bu dönemde İngiltere'nin, Sovyetler Birliği ve Amerika ile birlikte anti-faşist cephede yer alması hiçbir biçimde, Kürt ulusunu baskı ve zulümden kurtarmak isteyen bir örgütün, halkının baskı altında tutulmasında önemli rol oynayan bir devletten özgürlük istemesine neden olamaz. Bunlarla birlikte Komela, halk arasında ulusal duyguların yayılmasında etkili oldu. Komela örgütü Mahabat ve öteki bazı bölgelerde kök saldı. İran Kürdistanı'ndaki ilk güçlü ve siyasi örgüt olan Komela, KDP'nin kurulmasında bir başlangıç, bir temeldi.

Komela'nın kurulduğu ve mücadeleye başladığı dönem tüm dünyada faşizme karşı büyük bir savaşın yürütüldüğü dönemdir. II. Dünya Savaşı Avrupa, Asya ve Afrika'da devam ediyordu. Her ne kadar Hitler Almanyası, Musollini İtalyası ve Hiro Hito Japonyası bu savaşta başarı kazanmış görünüyorlardıysa da, müttefik devletler, mihver devletlerine karşı büyük bir askeri güç oluşturmuşlardı ve Asya, Avrupa ve Afrika halklarının anti-faşist mücadeleleri günden güne gelişme gösteriyordu. Bir yandan Rıza Han diktatörlüğünün yıkılması, öte yandan dünya halklarının gelişen anti-faşist mücadeleleri, İran Kürdistanı'nda Kürt halkına geniş bir mücadele alanı yaratmıştı.

Komela J. K'ın milliyetçi ve içine kapanık olması, onu geniş halk yığınlarına yönetmekten alıkoyuyordu. Komela söz konusu yapısıyla Kürdistan'da oluşan yeni şartlara cevap verecek bir durumda değildi. İran'daki genel mücadele ile organik bağı olan ve görülmemiş bir biçimde gelişen İran Kürdistanı hareketinin, birleşik, demokratik, halk yığınlarına açık ve düzenli bir programa sahip olan siyasi bir örgüte ihtiyacı vardı. Bu nedenle Komela 1943 yılında Nıştıman dergisi vasıtasıyla görüş ve düşüncelerini yaymaya başladı. Ama 1945 yılına kadar Komela'nın günden güne gelişen Kürt halk hareketini yönetebilecek bir örgüt olmadığı gerçeği giderek açığa çıktı. Hatta 1943 Nisanında Komela yönetimine seçilenlerin yapısı, Kürdistan hareketini İran halklarının mücadelesine bağlayacak geniş bir bakış açısına sahip olmalarına ve örgüte bir program hazırlamalarına, bir strateji saptamalarına müsait değildi.

Bir yandan tüm bunlar, bir yandan İran'da demokratik hak ve özgürlüklerin yerleşmesi ve demokrasi mücadelesinin gelişmesi, öte yandan da Hitler Almanyasının savaşta yenik düşmesi ve dünya halklarının faşizme karşı zafer kazanması, yeni şartlara cevap verebilecek öncü siyasi bir partinin kurulmasının şartlarını oluşturuyordu. Böylesi bir partinin kurulması hem tarihsel bir zorunluluktu hem de, oluşmasının şartları vardı.

3- Kürdistan Demokrat Partisi'nin Kurulması

Kürdistan Demokrat Partisi, 16 Ağustos 1945 tarihinde Mahabat'da kuruldu ve programı açıklandı.

KDP'nin kurulması Kürt halkının tarihinde bir dönüm noktası, çağdaş ve ilerici siyasi örgüt ve partilerin kurulmasında bir başlangıçtı. Çünkü Kürdistan tarihinde, KDP'den önce böylesine ilerici ve açık bir programa sahip olan bir parti kurulmamıştı. Bu nedenle KDP daha ilk günlerinde Kürdistan'daki tüm sınıf ve tabakaların desteğini kazanabildi. O dönemde KDP'nin önünde yerine getirmesi gerekli olan 3 temel görev duruyordu:

1. Kürt halkını örgütlemek, kendi bayrağı altında ve programı etrafında toplamak.

2. İran Kürdistanı halk hareketini, İran genelindeki anti-faşist ve demokratik harekete bağlamak. KDP kurulduğu dönemde, İran'ın öteki bölgelerinde çoktandır onlarca parti ve örgüt kurulmuş ve gelişme göstermişlerdi. Komela, yürüttüğü mücadeleyi, İran genelindeki mücadeleye bağlamamış ya da bağlayamamıştı. Aslında Komela'nın ideolojik çerçevesi, onun Kürt olmayan örgütlerle, ilerici güçlerle dostluk ilişkileri kurmasına elvermiyordu.

3. İran Kürdistanı halk hareketine ve Kürt halkının meşru hakları için verdiği mücadeleye, dünyadaki anti-faşist ve özgürlükçü güçlerin desteğini kazanmak. Bu görev, tüm dünya halklarının özellikle de Avrupa halklarının, faşizme karşı zor bir mücadele yürüttükleri bir dönemde, daha bir önem kazanıyordu. Kürt halkının KDP önderliğinde, anti-faşist mücadeleye katılması, bir yandan Kürt halk hareketinin ilk defa dünya özgürlük güçleriyle aynı cephede yer almasını sağlarken, öte yandan dünya özgürlükçü güçlerinin, Kürt halk hareketini desteklemelerinin olanaklarını yaratıyordu. Özellikle Kızılordu'nun İran'da bulunması, Sovyetler Birliği'nin aktif olarak anti-faşist mücadelede yer alması, o dönemde Kürt halkına gösterdiği dostluk, KDP'ne ve Kürdistan Ulusal Kurtuluş hareketine yaptığı yardımlar, Kürt halkının mücadelesinin tarihte ilk defa, dünya ölçüsünde yürütülen anti-faşist ve anti-emperyalist mücadeleyle kaynaşmasını kolaylaştırıyordu. KDP'nin bu 3 önemli görevi yerine getirmesi için net ve düzenli siyasi bir programa sahip olması gerekiyordu, ki, bu program 8 madde halinde aşağıdaki gibi

yayınlandı. (*)

"Bismillahirrahmanırrahim
Kürdistan Demokrat Partisi'nin duyurusu
Vatandaşlar, kardeşler,

Özgürlük ve demokrasi düşmanlarınca çıkartılan dünya savaşının ateşi, büyük dostlarımız olan özgürlük savaşçılarının güçlü elleriyle söndürülmüştür. Tüm dünya halklarını ve uluslarını birkaç zalim diktatörün esiri yapmaya çalışan faşizm yenildi, dağıldı. Demokrasi cephesi kazandı. Ayrıca beklendiği gibi, ulusların ve halkların özgür olmasının şartları oluştu. Bu gün büyük, küçük tüm dünya halkları bu ortamdan yararlanmak, ünlü "Atlantik Anlaşması"nın verdiği sözlerden faydalanmak, kendi işlerini kendi ellerine almak ve kaderlerini kendi arzularına göre tayin etmek istiyorlar.

İran'da yaşayan biz Kürtler, ulusal ve bölgesel iktidar için yıllarca ve hatta birkaç yüzyıllar boyu mücadele ettik. Bu uğurda kurbanlar verdik. Ama ne yazık ki, İran'ın diktatör yöneticileri, bizim haklı taleplerimizi herhangi bir biçimde kabule yanaşmadılar. Hatta İran Anayasasında yer alan il ve eyaletlere tanınan haklardan yararlanmamızı engellediler. Taleplerimizin cevabı kurşun, bomba, top, zindan ve sürgünler oldu. Özellikle Rıza Han'ın 20 yıllık iktidarı döneminde, elbise giyme konusunda bile özgür değildik. Süngü gücüyle hain, hırsız ve talancı subaylar tarafından mallarımız darmadağın edildi, namusumuza, şerefimize el uzatıldı. Neslimizi ortadan kaldırmak, bizi kökünden kurutmak için hiçbir vahşice uygulamadan kaçınmadılar. Biz de insanız, bizim de tarihimiz, sevdiğimiz dilimiz, örf ve adetlerimiz var. Niçin haklarımız ayaklar altına alınsın? Niçin kendi evimizde özgür olmayalım, kendi kendimizi yönetmeyelim? Niçin çocuklarımızı kendi dilimizle okutmamıza engel olunuyor? Niçin Kürdistan'ın özerk olmasını Anayasada belirtildiği gibi Kürdistan şehirlerinin il encümenleri tarafından yönetilmesini engelliyorlar?

Sayın Vatandaşlar, bilmelisiniz ki hak verilmez alınır. Biz bölgesel ve ulusal iktidar hakkımızı ele geçirmek için mücadele etmeliyiz. Bu mücadelede birlik ve beraberlik, örgüt ve liderlik gereklidir. Bu kutsal amaçlar için KDP kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Siz sevgili vatandaşlar, gözlerinizi açıp ulusal Partinizin etrafında toplanmalı, haklarınızı elde etmek için fedakarlık yapmalısınız. KDP sizin önderiniz ve yol göstericinizdir. Kürt halkı yalnız onun bayrağı altında dağılıp yok olma tehlikesinden kurtulabilir, ulusal varlığını, namus ve şerefini koruyabilir, İran devleti sınırları içinde otonomiyi elde edebilir.

Vatandaşlar, biz insani haklarımızın dışında hiç bir şey istemiyoruz. Sloganlarımız aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir, okuyunuz, fert, fert tüm Kürt halkına anlatınız. Sloganlarımız şunlardır:

1. Kürt ulusu İran'da kendi bölgesindeki işleri yönetmek için özgür ve bağımsız olmalı, İran devleti sınırları içinde özerkliğini elde etmelidir.

2. Anadili ile okuma hakkı olmalı, devlet dairelerindeki tüm işlerde Kürtçe kullanılmalıdır.

3. Anayasa temelinde Kürdistan Vilayeti Encümeni hemen seçilmeli, tüm devlet ve toplumsal işleri yönetmeli, kontrol etmelidir.

4. Devlet yöneticileri tartışmasız bölge halkından olmalıdır.

5. Genel bir kanun temelinde, köylüler ve büyük toprak sahipleri arasında bir anlaşmaya varılmalı, her iki kesimin de geleceği güvence altına alınmalıdır.

6. KDP, Azeri ulusu ve Azerbaycan'da yaşayan Ermeni, Asuri ve öteki azınlıklarla, mücadelede birlik ve kardeşlik oluşturmak için çaba sarfeder.

7. KDP, tarımı, ticareti ilerletme, kültürü ve sağlık hizmetlerini geliştirme, halkın maddi ve manevi yaşamını iyileştirme amacıyla Kürdistan'ın tabii zenginliklerinden yararlanır, bu doğrultuda çaba sarfeder.

8. Biz, tüm İran halklarına, ülkelerini geliştirmek için özgür çalışma ve mücadele etme fırsatının verilmesini istiyoruz."

* * *

Bu programın kısa ve 8 madde halinde formüle edilmiş olmasıyla birlikte, program Kürt halkının esas istemlerinin hepsini kapsamaktadır. 1. madde, İran devleti çerçevesinde Kürdistan'a otonomi talebinde bulunmaktadır. Bu istem, İran KDP'nin bugün de uğruna mücadele ettiği bir istemdir. Çünkü; KDP kuruluşundan itibaren kendi kaderini tayin etme hakkının, İran Kürdistanı'nda otonomi biçiminde gerçekleşebileceği görüşündedir. Öyle ise bu talebin içeriği, kendi kaderini tayin etme hakkı, biçimi ise otonomidir. Programın 8. maddesinde KDP, ülkenin gelişmesi, ilerlemesi için tüm İran'da demokrasinin yerleşmesini talep etmektedir. Bu da daha kurulduğu andan itibaren KDP'nin "Kürdistan'a otonomi" istemini, "İran'a demokrasi" isteminden ayrı düşünmediğini gösterir.

Programın 2. maddesi Kürtçenin resmi dil olarak tanınmasını talep ediyor; 3 ve 4. maddeler otonom bölge ile merkezi devlet arasındaki ilişkileri belirlemektedir. Böylece otonomi talebinin 2. önemli unsuru aydınlatılmış olmaktadır:

1. Dil tüm ulusların kültürünün en önemli öğesidir. Kürt dilinin resmi dil olarak tanınmasıyla, Kürt halkının bu hakkını kullanmasının, Kürt çocuklarının anadilleriyle eğitim görmesinin ve Kürt kültürünün gelişmesinin yolu açılmış olur.

2. Merkezi devlet ile Otonom Kürdistan arasındaki ilişkileri, özellikle otonomiyi yönetmedeki yetkileri belirlemek çok önemlidir. Bu konuda KDP İran anayasasında yeralan vilayet ve eyalet encümenleri ile ilgili bölümden ustaca yararlanmıştır. Ama Meşrutiyet döneminden bugüne kadar söz konusu encümenler, Kürdistan ve İran'ın öteki bölgelerinde oluşturulmadı. Kürdistan'daki tüm dev-

(*) Program, Kürtçesi elimize geçmediğinden, Farsçadan olduğu gibi çevrildi. (Y)

let yöneticilerinin Kürt olması istemi haklı bir istemdir. Besbelli "Kürdistan'da çalışan, memur olan herkesin Kürt olması gerekir" denilmemiştir. Ama Kürdistan'daki devlet yöneticilerinin Kürt olması gerekir. Çünkü, genel olarak Kürt ulusu, özel olarak İran Kürdistanı halkı, tarihi tecrübelerinden merkezi devletlerin Kürtlerin, kendi ülkelerinde yönetici olmalarına izin vermediğini; her dönemde önemli sorumluların, genel yöneticilerin Kürdistan'a merkezi devlet tarafından yollandığını, merkezi devletin Kürdistan'daki hakimiyetini bunlar vasıtasıyla kurduğunu biliyor. "Yöneticiler Kürt olmalıdır" demek halkın kaderi kendi elinde olmalı, demenin bir başka biçimidir. Kürtlerin kendi ülkelerinde kendilerini "yabancı" hissetmemesi aksine, ülkesinin hakimi olması demektir.

Programın 6. maddesinde KDP'nin enternasyonalizm anlayışı göze çarpıyor. KDP meşru haklarını talep ediyor ama bu talep, Asuri, Azeri, Ermeni vb. halkların meşru haklarını ayaklar altına alma anlamında değildir. Aksine KDP, Kürdistan'a otonomi talep etmekle beraber, Kürt halkının öteki halklarla birlikte dostça, kardeşçe yaşamasını da istiyor. Bu KDP'ni Komela J-K'dan ayıran önemli noktalardan biridir. Çünkü KDP daha başlangıçta enternasyonalist ilkeler üzerine kurulmuştur.

Fakirliği ortadan kaldırmayı, ekonomiyi, kültürü ve sağlık hizmetlerini geliştirmeyi, halkın yaşamını iyileştirmeyi de amaçlamayan bir otonomi talebi, içeriği olmayan bir istemdir. Bundan dolayı KDP, programının 6. maddesinde, ekonomiyi, kültürü ve sağlık hizmetlerini geliştirmek için, ülkenin zenginlik kaynaklarından yararlanılacağını belirtiyor. KDP'nin tarım ve ticaretten bahsedip sanayiden bahsetmemesinin nedeni, o dönemde Kürdistan'da sanayinin bulunmamasıdır.

İran KDP'nin bugünkü programına, yani Partinin kuruluşundan 38 yıl sonra, Ocak 1983 tarihinde toplanan 6. Kongresince onaylanan programına bir göz atacak olursak; şu andaki temel taleplerin çoğunun, sözkonusu 8 madde içinde yeraldığını görürüz. KDP'nin genel siyasi doğrultusunda tutarlı olması, onun halk tarafından sevilip sayılmasının, başarılı olmasının nedenlerinden biridir. Çünkü Partinin; kurulmasıyla başlayan mücadelesi bugün de devam etmekte, bugünkü temel hedefleri ve genel sloganları, 40 yıl önce hazırlanan 1. Programda dile getirilenlerdir. Kürdistan'ın tarihinde ilk defa ortaya konulan ilerici ve devrimci bir programdır. Gene o dönemin geri şartlarını göz önünde tutarak, bu programın tüm maddelerinin bilimsel bir biçimde formüle edilmesini, programın tüm Kürt halkının, tüm sınıf ve tabakaların demokratik taleplerini dile getirmesini beklememek gerekir.

İşlenebilir toprakların hemen hemen hepsinin büyük toprak sahiplerinin elinde bulunduğu dönemde, köylüler üzerindeki baskılar en üst noktasına ulaşmıştı. Programın 5. maddesinde toprakların köylülere dağıtılması veya köylülere daha fazla hak verilmesi istemi yeralmıyor. Sadece, köylüler ve büyük toprak sahipleri için genel bir kanunun yapılmasından bahsediliyor. Bu, bugünkü şartlarda gerici bir slogandır. Ama büyük toprak sahiplerinin hiçbir kanuna aldırmayıp köylüleri sömürdükleri, hiçbir kanunu tanımadıkları, kanun ve bazı sınırlamaları ayaklar altına aldıkları bir dönemde, otonom Kürdistan hükümetinin bu konuda genel bir kanun çıkarma çabaları, ileriye doğru atılan adımlardı. Ama bununla birlikte, Programın 5. maddesinin devrimci ve radikal bir talebi değil reformist bir talebi içerdiğini söylemeliyiz. 5. maddenin amacı, Kürt toplumundaki alt yapıyı değiştirmek değil, bazı reformlarla bu eski yapı ve düzeni korumaktır. KDP yönetiminin yapısı, Komela'nın düşünceleri temelinde yetişen kadroların varlığı, köy emekçileri yararına olan devrimci ve radikal bir talebin Parti Programında yer almasına engeldiler. Elde varolan bilgilere göre, Merkez Komitesi üyeleri ve öteki parti yöneticilerinin yarısından çoğu mülk sahibi —ki aralarında büyük toprak sahipleri de vardı— geri kalanlar ise memur ve aydın idiler. Bir başka deyişle şehir küçük burjuvazisindendiler. Besbelli ki toprak sahiplerinden, köy emekçileri yararına devrimci bir program yapmalarını beklemek boşunadır. Toprakların köylülere dağıtılması talebinden bahsetmiyoruz. Çünkü o dönemde böylesi bir talep gerçekçilikten uzak bir tutum olur.

O dönemdeki Kürt toplumunun sınıfsal yapısı, kendini KDP'sinde, Partinin tüm çalışmalarında ve programında ortaya koyuyordu. İran'da gericiliğin geriletildiği, demokrat güçlerin ilerlemeler kaydettiği, sosyalist Sovyetler Birliği ile dostça ilişkilerin kurulduğu bir ortam İran Kürdistanı'ndaki halk hareketini, kuşkusuz etkiliyordu. Tüm bunlar KDP'ni, bileşiminin elverdiği oranda, birkaç adım ileri gitmeye teşvik ediyordu.

KDP'nin 8 maddelik ilk programı, özellikle bugünkü Programı ile karşılaştırıldığında birçok eksiklikleri barındırıyordu. Bu eksiklikler sadece bugünkü ortamla, kırk yıl önceki ortam arasındaki farklardan kaynaklanmıyor. Bugünkü programda yeralan taleplerinin hepsinin, 40 yıl önceki programda da yeralmasını beklemek, haklı bir tutum olmaz. Ama örneğin, programın yazılması biçimindeki eksiklik. Program o dönemde de daha iyi bir biçimde yazılabilirdi. Program çok genel bir biçimde yazılmış, birçok mesele yorumlanmamıştır. Program birçok konuda; örneğin, emniyet güçleri, jandarma, polis, ordu ve peşmerge gibi konularda görüşlerini açık bir biçimde ortaya koymamıştır. Bunlardan başka programda diğer bazı eksiklikler daha vardır.

Program otonomi taleb ediyor. O dönemde Mahabat Batı Azerbaycan eyaletinin bir bölümü idi. "Kürdistan" kelimesi otonominin sadece Mahabad bölgesi için talep edilmediğini, tersine tüm İran Kürdistanı için istendiğini gösteriyor. Ama programda Kürdistan'ın sınırları belli değil. Bu, KDP'nin 40 yıllık mücadele deneyimiyle önemi ortaya çıkan bir meseledir. Çünkü daha o dönemde, Kürdistan Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Kürdistan ın sınırları belirtilmediği için, bu sorun Azerbaycan Milli Hükümeti ile Kürdistan Cumhuriyeti arasında tartışma-

lara neden oldu.

Tüm bunlara rağmen o dönemdeki KDP programı ilerici bir programdır. İlk programda yer alan temel talepler şu anda da Partinin temel talepleridir. Siyasi bir partinin 40 yıl önceki programını genelde doğru bulması ve bu programda yer alan amaçlar için mücadele etmesi, bu ilk programın ilerici ve doğru olduğunu kanıtlayan en iyi belgedir. Burada bir başka gerçeğe de değinmek gerekiyor. Bu programın Kadı Muhammed tarafından kaleme alındığı belli oluyor. Kadı Muhammed, Komela'nın son dönemlerinde bu örgüte üye oldu ve çok kısa bir zaman içinde, Komela'nın ileri gelenlerinden biri olduğu açığa çıktı. Her ne kadar diğerlerinden daha geç Komela saflarına katıldıysa da, Kadı Muhammed kısa bir dönemde, pratikte bu örgütün yöneticisi oldu. KDP'nin kurulmasıyla; Kadı Muhammed'in, Komela'nın varolan yapısıyla, amaçları ve örgütlenme biçimiyle, Kürt halkının mücadelesine cevap veremeyeceğini, herkesten önce anladığı açığa çıktı. Bundan dolayı KDP'nin kurulmasında Kadı Muhammed'in herkesten daha fazla payı vardır. Partiye böylesi bir programın hazırlanmasında onun etkisi herkesten çoktur. Bu nedenle Kadı Muhammed KDP'nin kurucusu olarak tanınır. O dönemdeki parti yöneticileri içinde eşsiz bir şahsiyet olduğunu söyleyebiliriz. Bilgisi, tecrübesi ve yetenekleri ötekilerden çoktu. Eğer birkaç aydını dışarda tutarsak Kadı Muhammed gerçekten de tek ve yalnızdı. Biz, Kadı Muhammed'in büyük sorumluluklar taşıdığını, çok zahmet çektiğini ve yılmadan, sürekli mücadele ettiğini şimdi çok daha iyi anlıyoruz.

4- 160 Günlük Mücadelenin Sonucu

KDP, kurulup programını yayınladıktan sonra, Partiyi çok önemli sorunlar bekliyordu. Gelecek birkaç ay içinde İran'da önemli olayların olacağını ve bu olayların Kürdistan ve Azerbaycan'dan başlayacağını bilmek için, alim olmak gerekmiyordu. KDP beklenen olaylara karşı hazırlıklı olması için tüm gücünü ve yeteneğini kullanmak zorundaydı. Zaman çok azdı.

KDP, görüşlerinin ve programının propagandasını yapmaya başladı. Henüz daha başlangıçta, Kürt halkının temel taleplerini içeren bu program, kısa bir dönemde Kürt halkının, özellikle daha sonra Cumhuriyetin kurulacağı bölgede yaşayanların, çoğunluğunu kendi etrafında topladı. KDP, halk içinde ulusal bilincin oluşmasında, demokratik düşüncelerin yayılmasında başarılı olmuştur.

Rıza Han döneminde, Kürt ulusal benliğinin tüm göstergelerinin baskı altına alındığı, ezildiği bir gerçektir. Ama bu baskı politikasının kendisi, Kürdistan halk yığınları arasında ulusal duyguların güçlenmesine neden oldu. Halk yığınlarını uyandırmak, bilinçlendirmek, halk yığınlarında ulusal bilinci oluşturmak, KDP'nin birkaç ay içinde gerçekleştirdiği önemli işler arasında idi. Halk yığınları arasında ulusal duyguları güçlendirmek zor bir iş değildi. Ama, demokrasi ilkelerini ya da o dönemin deyimiyle "özgürlükçülüğü" Kürdistan'da yaymak kolay değildi. O dönemdeki toplumsal yapı gereği, şehirlerin dışında aşiret reisleri, ağa ve mülk sahipleri, şeyhler hakimdiler ve bunlar halk arasında demokratik düşüncelerin yayılmasına karşı idiler.

Ağa, aşiret reisi, ve şeyhler, Şah döneminde ulusal baskı altında tutuldukları için, bir noktaya kadar ulusal duyguların gelişmesinden yana idiler. Ama çıkarlarını tehdit eden demokratik düşüncelerin yayılmasına karşı duruyorlardı.

O dönemde İran Kürdistanı'nda çağdaş bir tarzda siyasi bir partinin kurulması, halkın alışık olmadığı birşeydi, yepyeni bir olgu idi. Kürtler tarihleri boyunca örgütlenmeyi sevmemişlerdir. Çünkü, örgütlenme; düzen, intizam daha ziyade merkezi devlet tarafından uygulanmıştır. Kürtler bu tür şeylere karşı direnmişler, mücadele etmişler, düzen-intizama uymamışlardır. Düzen ve örgüt tarihte Kürt halkı için zorla askerlik, vergi ve harac verme anlamına gelmiştir ve Kürt halkı, merkezi devletin bu iki olgusuna karşı sürekli direnmiştir. Bu nedenle Kürt halkı şimdi bile çağdaş bir örgütlenmenin gereklerine kolay kolay uymuyor. KDP yöneticilerinin düzenli bir program hazırlayabildiklerini, doğru bir politika izlediklerini ve halkın desteğini kazanabildiklerini söyleyebiliriz. Ama orta halka, yani programı halk yığınlarına götürmesi gereken Parti kadroları henüz yoktu. KDP denenmiş, bilinçli ve tecrübe sahibi kadrolardan tamamiyle yoksun olmasa bile, bu niteliklere sahip kadroların sayısı çok azdı. Askeri kadrolar bakımından durum daha iyi idi. Çünkü Kürtler askeri çalışmalara, silahlı mücadeleye daha hazırdılar ve bu konuda tecrübe sahibidirler. Ama, ne yeteri derecede siyasi kadrolar, özellikle örgütçü vardı, ne de kadro eğitimi için fırsat. Ayrıca parti üyelerinin iyi bir örgütçü olmak için herhangi bir çabaları da yoktu. O dönemde Parti yöneticilerinden çok az kişi bugün bizim hedeflediğimiz biçimdeki bir örgütün gerekliliğine inanmıştılar.

Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra bile, Cumhuriyetin idaresinde görev üstlenen birçok kişi, eksikliklerden bahsederken; "Cumhuriyetin bütçesinin ve gelirlerinin iyi olmadığını" ya da "yeterli derecede yiyecek, silah ve mühimmatın bulunmadığını" söylüyorlardı. Hemen hiç kimse o dönemde KDP ve Cumhuriyetin en büyük eksikliğinin "güçlü bir örgütsel yapının bulunmamasıdır" demiyorlardı. Sözkonusu dönemde çok az kişi, bugün Parti saflarında gerçek yerini bulan "en güçlü silahımız örgüttür" sloganına inanıyorlardı.

Tüm bu zorluk ve engellerin yanısıra, Parti o dönemde 15-20 bin arası bir nüfusu barındıran Mahabat şehrinde kök saldı, Mahabat halkının büyük bir çoğunluğunun desteğini kazandı. Ama KDP şehirde gösterdiği bu başarıyı köylerde tekrarlayamadı. Bu başarısızlık, sadece köylülerin örgütü istememeleri değil, aynı zamanda ağa, şeyh ve aşiret reislerinin engellemesinden kaynaklanıyordu. Aşiret reisleri, şeyh ve ağalar Partide, kendilerini, sanki köylüler tarafından seçilmiş gibi, köylülerin temsilcileri olarak gösteriyorlardı. Aslında onlar kendi kendilerini seçiyorlardı ve o dönemin şartlarında Kürdistan Cumhuri-

yeti, onlarla uzlaşmak zorunda idi. Bu nedenle, sözkonusu kişiler, Merkez Komitesinde, yüksek rütbeli subaylar arasında, Tebriz ve Bakü'ya giden Kürt heyetlerinde yer alıyorlardı.

Aşiret reislerinden bazıları iki kez Sovyetler Birliği'ne özellikle Bakü'ya gittiler. 12 Eylül 1945 tarihinde, yani KDP'nin kurulmasından sonra gerçekleşen 2. gezinin akabinde, sosyalist bir ülkedeki yaşamı yakından gören aşiret reisleri ve mülk sahipleri; Kürdistan'da demokrasinin yerleşmesinin, Sovyetler Birliği ile olan dostluğun geliştirilmesinin gelecekte, sınıfsal çıkarlarını tehlikeye sokacağını anlamışa benziyorlardı. Aşiret reislerinin Kürdistan Cumhuriyeti'ne karşı olma nedenlerinden biri bu olabilir.

Sovyetler Birliği'nin hareketi desteklediğinden, onlar da korkularından KDP'ni ve Kürdistan Cumhuriyeti'ni desteklediklerini bildirdiler. Ama Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasının ortaya çıkardığı durumun gösterdiği gibi, çoğu canı gönülden Partiyi ve Cumhuriyeti desteklememişlerdi, Kürdistan Cumhuriyeti'nde yönetici oldukları dönemlerde bile değişik biçimlerde Şahenşahi rejimiyle ilişki kurmuşlardı.

Olaylar çok hızlı bir biçimde, KDP'nin siyasi iktidarı eline geçirmesine doğru ilerliyordu. Bu nedenle Parti, bu önemli görevi yerine getirebilmesi için hazırlıklı olmak zorundaydı. Parti yöneticilerinin, politikadan anlamalarına, 1945 Azerbaycan olaylarının gösterdiği gibi sürecin çok yakın bir gelecekte KDP'nin iktidar sahibi yapacağını hissetmelerine rağmen bu konuda düzenli bir program hazırladıklarını söylemek mümkün değildir.

25 Ağustos 1945 tarihinde Azerbaycan Demokratik Fırkası (ADF) kuruldu ve Tudeh'in Azerbaycan örgütünü "yuttu". ADF kısa bir süre sonra, halkı özellikle köylüleri silahlandırmaya, silahlı mücadeleye hazırlamaya başladı. Bu durum 12 Aralık 1945 tarihine kadar sürdü ve sözkonusu tarihte Tebriz Kışlası Azerbaycan Fedaileri tarafından ele geçirildi, Azerbaycan Milli Hükümeti resmen kuruldu.

Kürdistan'da ise; merkezi hükümetten geriye kalan en son organ olan, Mahabad Polis Örgütü, 17 Aralık 1945 tarihinde, günden güne silahlanan halk tarafından ele geçirildi. Polislerin silahlarına el kondu, hükümetin bu son organı da ortadan kaldırıldı ve iktidar tamamiyle halkın eline geçti. Bu olay Kürdistan Milli Ordusuna temel oldu. Bu nedenle İran KDP sonradan 17 Aralık'ı **"Peşmerge Günü"** olarak ilan etti.

Olaylar büyük bir hızla gelişiyordu. Partinin kurulduğu tarih olan 16 Ağustos'tan, Cumhuriyet'in ilan tarihi olan 22 Ocak tarihine kadar, 6 aydan az bir süre 160 gün geçmişti. Kürdistan gibi ekonomik ve toplumsal alanlarda geri olan, üzerinde çok az siyasi çalışma yapılan bir ülkede, bir partinin siyasi iktidarı ele geçirmek amacıyla, kendini siyasi, askeri ve örgütsel alanlarda hazırlayabilmesi için, 6 ay çok kısa bir süredir.

Ama olaylar KDP'nin kendini hazırlamasını beklemiyordu. 17 Aralık'tan sonra Kürdistan Cumhuriyeti'nin çok yakın bir zamanda Mahabat'da resmen ilan edileceği belli olmuştu. Bu nedenle KDP, Sakız şehrinin kuzeyinden Makü'ya kadar olan bölgede yaşayan halkın temsilcilerinin, Mahabat'da ilan edilecek olan Kürdistan Cumhuriyeti'nin kuruluş toplantısına katılmalarını sağlamak için çalışmalarını başlattı.

Gerçekten de 22 Ocak, Kürt halkının, özellikle de İran Kürdistanı halkının yaşamında tarihi bir gündür. Kürdistan'ın her tarafından gelen binlerce temsilci Mahabad'a zor sığıyordu. Tüm evler misafirlerle dolu idi. (*) Böylece KDP, kuruluşundan 5 ay 10 gün sonra siyasi iktidar sahibi olan, Kürdistan Cumhuriyeti'nin yönetilmesini üstlenen bir parti haline geldi. Ama KDP bu tarihi görevi yerine getirecek ölçüde hazırlıktan yoksundu.

(Devam edecek)

(*) 22 Ocak 1945 günü, hava çok soğuk idi. Kar Mahabad'ın tüm sokaklarını doldurmuştu. Ama bayramdı, sevinç günüydü. Büyük, küçük, kadın-erkek tüm şehir halkı, çevre köylerde yaşıyanların büyük çoğunluğu **"Çar Çıra"** meydanı ve çevresini doldurmuştu. Şair Hejar'ın dediği gibi "Sed behar nokere ew zıvıstane" (Yüz bahar o kışa kurban olsun. (Y)

ORTADOĞU BARIŞ KONFERANSI ve KÜRT SORUNU (*)

• E. HAVİN

Yoğun girişimlerden sonra "Ortadoğu Barış Konferansı" nihayet İspanya'nın başkenti Madrid'te toplandı. Toplantıya İsrail, Suriye, Lübnan ve Ürdün-Filistin ortak heyeti taraf olarak, ABD, SSCB, Birleşmiş Milletler ve AT gözlemci olarak katılıyorlar. İsrail'le daha önce tek başına barış yapmış olan Mısır da gözlemci statüsünde toplantıda yer alıyor.

Son yıllardaki gelişmelerden sonra Araplar ve İsrail arasında bir barış konferansının toplanmış olması bir sürpriz değildir. Yumuşama süreci başladıktan bu yana dünyanın dört bir yanında, düne kadar birbirlerini güç yoluyla sahneden silmeye çalışan birçok karşıt güç uzlaşma masasına oturdu. Angola, Namibya, Güney Afrika, Kamboçya bunlar arasında. Arap-İsrail sorunu barış masasına gelmekte gecikti bile. Bunun bir nedeni bu sorunun ötekilere oranla çok daha karmaşık ve boyutlu oluşudur. Bu sorunda birbirine kin bileyen çok taraf var. Yaklaşık yarım yüzyıldır süren kapışma, birbirini izleyen savaşlar derin kinler yaratmış. Buna rağmen sorunun çözümü ancak barışçı yollarla mümkündür. Sorun ne denli büyük, kinler, düşmanlıklar ne denli derin olursa olsun bir araya gelip gerçekçi, adil çözüm ler aramak zorunlu idi. Her iki yanda, özellikle de İsrail kesiminde savaşa şartlanmış güçlerin direnişine rağmen konferans toplanabildi.

Tarafları bir konferans masası çevresinde toplanmaya zorlayan nedenler, en başta nesnel gerçeklerdir. Savaş yoluyla bir sonuca ulaşmanın mümkün olmadığı görüldüğü gibi, değişen koşullar, en başta da, şimdi tarafların elinde bulunan kitlesel yıkım silahları nedeniyle, savaş tüm taraflar için çok yıkıcı, tehdit edici bir nitelik kazanmıştır. Son Kuveyt savaşı bunu çarpıcı biçimde gösterdi ve İsrail'in, askeri ve teknik üstünlüğüne rağmen bu tehditin dışında kalamıyacağını ortaya koydu. Ama tarafları asıl bir araya getiren, dünyada soğuk savaşın, NATO-Varşova Paktı, SSCB-ABD düşmanca karşıtlığının sona ermiş olmasıdır. Bugün durum artık 3-5 yıl öncesinden çok farklıdır. İki süper güç arasındaki sidik yarışı sona ermiş ve zaten güçlerden biri bayrağı indirmiştir. Bu nedenledir ki barış girişimi hemen hemen tek başına ABD'nin insiyatifinde gelişti. ABD Dışişleri Bakanı Baker'in sabırlı mekik diplomasisi ürün verdi ve bu aşamaya gelindi.

Son gelişmeler de kanıtlıyor ki, süper güçler, ya da ilişkileri gergin olan büyük devletler, düne kadar bölgesel sorunların çözümü üzerinde olumsuz bir rol oynamışlardır. Bugün ise ilişkilerin düzelmesi tersine bir rol oynuyor. Gelişmelerden çıkarılacak ikinci bir sonuç ise, değişen durumun ABD politikası üzerinde yaptığı etkilerdir.

Son gelişmeler de kanıtlıyor ki, süper güçler, ya da ilişkileri gergin olan büyük devletler, düne kadar bölgesel sorunların çözümü üzerinde olumsuz bir rol oynamışlardır. Bugün ise ilişkilerin düzelmesi tersine bir rol oynuyor. Gelişmelerden çıkarılacak ikinci bir sonuç ise, değişen durumun ABD politikası üzerinde yaptığı etkilerdir. Düne kadar İsrail'in şahinlerine en büyük desteği veren ABD, bugün barış girişiminin başını çekiyor ve İsrail'i de masaya oturmaya zorluyor. Elbette bu durum, ABD gibi emperyalist bir gücün artık tümden değiştiğini, barış meleği haline geldiğini göstermiyor. O, daha dün, Kuveyt'te vargücüyle savaştı ve gelecekte, çıkarları gerektiği zaman başka yerlerde de savaşmaktan geri kalmayacaktır. Ama soruna siyah-be-

yaz zıtlığıyla da bakmamak gerekir. Bu, ABD'nin her durumda savaş yanlısı olacağı anlamına da gelmez. Koşullar değişmiştir. Uluslararası sorunları barışçı yollardan çözme, şimdi çağımızın güçlü bir eğilimidir ve kuşku yok, olumludur.

Bu Daha Bir Başlangıç

Hemen herkes, Madrid'teki toplantının herşey olmadığı, görüşmelerin çetin geçeceği ve uzun sürebileceği konusunda birleşiyor. İsrail, işgal ettiği Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Suriye'ye ait Golan tepelerinden çekilmeye niyetli görünmüyor. Ayrıca, en azından bu aşamada bir Filistin devleti kurulmasına karşı. Öyle ki, İsrail'in diretmesi yüzünden Filistinliler görüşme masasına PLO olarak ve bağımsız bir heyet halinde gelemediler. Araplar ise İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi konusunda ısrarlılar. Ayrıca bu aşamada İsrail'i tanımaya ve güvenliği için güvence vermeye de hazır değiller.

Ortak toplantının ardından, şu günlerde, İsrail'le konferansta temsil edilen Arap ülkeleri arasında Madrid'te ikili görüşmeler başlayacak. Belli ki diplomatik hesaplaşmalar çetin geçecek, belki kesintiler de olacak. Ancak süreç birkez başlamıştır ve engeller ne denli büyük olsa da aşılacaktır. Büyük güçlerin eğilimi budur; İsrail, Filistin ve öteki Arap halklarının da istemi bu doğrultudadır.

Düğüm oluşturan kimi noktalarda da herhalde uzlaşma yolları bulunacak. Örneğin Filistin devleti konusundaki İsrail'in diretmesine karşılık şu anda bir Filistin-Ürdün konfederasyonu gündemdedir. Belki bir dönem böyle gidecektir. Muhtemelen İsrail işgal ettiği toprakların bir bölümünden çekilecek, bir bölümü içinse geçici statüler oluşturulacaktır.

Ortadoğu'nun Tek Sorunu Arap-İsrail Sorunu mu?

Buna "Ortadoğu Barış Konferansı" deniyor. Ama acaba bu isim gerçek duruma uygun düşüyor mu? Ortadoğu'nun tek sorunu Arap-İsrail sorunu mu?

Düğüm oluşturan kimi noktalarda da herhalde uzlaşma yolları bulunacak. Örneğin Filistin devleti konusundaki İsrail'in diretmesine karşılık şu anda bir Filistin-Ürdün konfederasyonu gündemdedir. Belki bir dönem böyle gidecektir. Muhtemelen İsrail işgal ettiği toprakların bir bölümünden çekilecek, bir bölümü içinse geçici statüler oluşturulacaktır.

Öyle olmadığını elbet herkes biliyor. Ortadoğu'da çözüm bekleyen bir dizi önemli başka sorunlar da var. Sekiz yıl süren İran-Irak savaşı durmuştur ama henüz barışçı bir çözüm bulunmamıştır. Kısa süre önce Körfez çevresinde kopan savaş kıyametinin nedeni de Arap-İsrail sorunu değildi. Türkiye ile Suriye ve Irak arasında su sorunları var ki daha bugünden ciddi bir gerilim nedeni ve gelecekte daha da boyutlanabilir. Ama bölgedeki en önemli sorunlardan biri Kürt sorunudur.

Uzak geçmişi bir yana bırakalım, ama en azından, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Kürt halkı dörde parçalanmış ülkesinde sürekli olarak savaşıyor. Kürt sorunu adil biçimde çözülmediği sürece bu dört ülke barış yüzü görmeyecektir. Ama Irak-İran savaşının da kanıtladığı gibi bu sorunun boyutları artık sözkonusu dört ülkenin sınırlarını aşıyor. Herkes de biliyor ki Irak-İran savaşına yol açan nedenlerin başında Kürt sorunu vardı. Savaş ise bir bütün olarak dünya barışı için tehlike olduğunu gösterdi.

Araplarla İsrail arasında barış sağlanması elbet tüm bölge halklarının ve tüm dünyanın yararınadır. Bu yangının söndürülmesi olumlu etkiler yapacaktır. Ama bölgedeki tek yangının o olmadığı da açık. Salt bu sorunun çözülmesiyle Ortadoğu'ya barış gelmeyeceği ortada. Öyleyse bu konferansın adını "Ortadoğu Barış Konferansı" koymak bile doğru değil. Ancak bölgenin tüm ülkelerini ve Kürtler de dahil, tüm tarafların katıldığı ve tüm önemli sorunların gündeme alındığı bir konferans o adı taşımaya hak kazanırdı.

Bölgede Barış Kürt Sorunu da Dahil, Tüm Temel Sorunları Çözmeye Bağlıdır

Kürt liderleri ve yurtsever örgütleri, daha İran-Irak savaşının ateşkes döneminde, toplanacak barış konferansında Kürtlerin de meşru temsilcileri aracılığıyla temsil edilmesini istediler. Bu yapılmadan, Kürt sorununa adil bir çözüm bulunmadan bölgede barışın olanaksız olduğunu söylediler. Ne yazık ki bu gerçekleşmedi. Kuveyt krizi döneminde de aynı şey sözkonusu oldu. Bu krizin yarattığı savaş sırasında top-

lanacak bir konferansın, Filistin ve Kürdistan sorunları da dahil, bölgedeki tüm temel sorunları ele alıp uluslararası hukuk ilkelerine uygun bir biçimde sonuçlandırılmasını önerdiler. Kürt sorununun ele alınmayacağı ve Kürtlerin temsil edilmeyeceği bir konferansın eksik kalacağını, bir Ortadoğu Konferansı olmayacağını ve bölgeye barış getiremeyeceğini ısrarla söylediler. Kamuoyu oluşturmaya çalıştılar.

Arap-İsrail sorunu çözümlense bile, öteki sorunlar, en başta da Kürt sorunu ele alınıp çözümler bulunmadıkça Ortadoğu'ya barış gelmeyecektir. Bu da bugünden açıktır.

Barış Konferansı'' denmesidir. Böylece diğer sorunlar yokmuş gibi davranılıyor, birkez daha iki-

Uzak geçmişi bir yana bırakalım, ama en azından, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Kürt halkı dörde parçalanmış ülkesinde sürekli olarak savaşıyor. Kürt sorunu adil biçimde çözülmediği sürece bu dört ülke barış yüzü görmeyecektir. Ama Irak-İran savaşının da kanıtladığı gibi bu sorunun boyutları artık sözkonusu dört ülkenin sınırlarını aşıyor. Herkes de biliyor ki Irak-İran savaşına yol açan nedenlerin başında Kürt sorunu vardı. Savaş ise bir bütün olarak dünya barışı için tehlike olduğunu gösterdi.

Diğer yandan, bu önerileri yaparken gerçekleşmesinin güç olduğunun da bilincinde idiler. Birincisi, Kürt sorunu tüm önemine rağmen, hala bu türden, resmi nitelikte bir uluslararası konferansın gündemine girebilecek düzeye varmış değil. Kürtlerin kendi devletleri yok. Başka devletlerse bu konuda bir girişimde bulunmaya henüz hazır değiller. Diğer bir deyişle, uluslararası güç dengesi, ne yazık ki, henüz buna uygun değil. İkincisi, öteden beri ''Ortadoğu Sorunu'' olarak adlandırılan Arap-İsrail sorununun tek başına gündeme gireceği belliydi. Kendi başına son derece karmaşık ve boyutlu olan bu sorunun başka sorunlarla birlikte ele alınması beklenemezdi. Dolayısiyle, salt bu sorunu çözmek için bir konferans toplanmış olması şaşırtıcı değil. Şaşırtıcı olan ve doğru olmayan ona ''Ortadoğu Barış yüzlülük yapılıyor.

Arap-İsrail sorunu çözümlense bile, öteki sorunlar, en başta da Kürt sorunu ele alınıp çözümler bulunmadıkça Ortadoğu'ya barış gelmeyecektir. Bu da bugünden açıktır.

Elbet, Kürt sorununun çözümü bu aşamada salt resmi düzeyde bir uluslararası konferansa bağlı değil. Her ulusal sorun gibi Kürt sorunu da, onun çözümüne elverecek koşullar olgunlaşmadığı sürece, salt konferans toplamakla bir sonuca varılamaz.

Yine Kürt sorununun nasıl bir seyir izleyeceği, çözümün hangi biçimlerde mümkün olacağı bugünden kestirilemez. Herzaman söylediğimiz gibi, Kürdistan'ın herbir parçasının kendine özgü koşulları ve her parçada ulusal hareketin kendi gelişim seyri vardır. Bu parçalarda ulusal hareketin istemleri de farklıdır. Herbir parçada mücadelenin nasıl bir seyir izleyeceği, hangi aşamalardan geçeceği ve hangi sonuçlara ulaşacağı şimdiden bilinemez.

Ancak somut ve özgül koşullar ne olursa olsun, Kürt sorununun uluslararası kamuoyuna maledilmesi ve dış kamuoyunun desteğini almak için harcanan çabalar gerekli ve yararlıdır. Bu çabaları yükseltmek gerekir.

Kürt ulusal hareketinin politik düzeyde ortak bir sese sahip olmaması, eksikliğini bu alanda da gösteriyor. Ulusal Kongre'nin toplanması için geçtiğimiz yıl ortaya çıkan olumlu durum ne yazık ki bazı örgütlerin yeter sorumluluk ve ciddiyeti göstermemesi nedeniyle gerçekleşmedi. Bu tür bir birlik ise, etkin örgütlerin büyük çoğunluğu tarafından benimsenmedikçe gerçekleşemez. Bu da Kürt ulusal hareketinin zayıf yanıdır. Bu kadar kurban veren, bu denli fedakarlıklara katlanan bir hareketin, uluslararası planda bir birlik sağlamak için gereken sorumluluktan yoksun olması acıdır, ama gerçektir.

Kürt ulusal hareketinin politik düzeyde ortak bir sese sahip olmaması, eksikliğini bu alanda da gösteriyor. Ulusal Kongre'nin toplanması için geçtiğimiz yıl ortaya çıkan olumlu durum ne yazık ki bazı örgütlerin yeter sorumluluk ve ciddiyeti göstermemesi nedeniyle gerçekleşmedi. Bu tür bir birlik ise, etkin örgütlerin büyük çoğunluğu tarafından benimsenmedikçe gerçekleşemez. Bu da Kürt ulusal hareketinin zayıf yanıdır.

(1) Bu yazı, Dengê KOMKAR'ın 135. sayısından alınmıştır.

İran Kürdistanı Demokrat Partisi (KDP-İ) Yurt Dışı Temsilcisi Fettah Abdulli'nin Konuşması

Bayanlar, baylar,

Değerli arkadaşlar,

Her şeyden önce, Kürt sorununu tüm yönleriyle uluslararası kamuoyuna tanıtma amacında olan bu Konferansı düzenleyen tüm arkadaşlara, İran Kürdistanı Demokrat Partisi adına en içten dileklerimle teşekkür etmeme izin veriniz. Şüphesiz, bu girişim, geçmiştekiler ve gelecekteki girişimler gibi, halkımızın kurtuluş mücadelesi tarihine silinmeyecek şekilde yazılacaktır.

Değerli arkadaşlar,

İran Kürdistanı'nda Kürt halkının kurtuluş mücadelesinin tüm tarihini, bana verilen süre içinde anlatmam olanaksızdır. Bu nedenle, İran'da Ayetullahların iktidara el koymalarından bu yana 8 milyon Kürdün içinde bulundukları trajik durum ve Mollaların barbarlığına karşı halkımızın varlığı ve onuru için gösterdiği direniş üzerinde özellikle duracağım.

Kürtlerin ulusal haklarını gözönünde bulunduracak demokratik bir hükümetin kurulmasına katkıda bulunmak isteğiyle, İran'da Şah Monarşisi'nin yıkımına neden olan olaylara Kürt halkı da aktif bir biçimde katıldı.

Ancak, Partimizin Kürt sorununun İran'da barışçı görüşmeler yoluyla ve medeni bir çözüm için bütün sorumlu çabalarına rağmen, isteklerimize olumlu bir cevap verilmedi ve nihayet, İran halklarının fedakarlıkları sayesinde iktidara gelen yeni rejim, önceki rejimin politikasını seçti; yani Kürt sorununu zor kullanarak çözmek.. Böylece, daha ilk başta, yeni iktidar, baskı ve Kürdistan'da 12 yıldır süregelen savaş politikasını seçti. İnsan haklarının açık ve sürekli ihlali, hapsetme, işkence, ve keyfi infazlar İran Kürdistanı'nda sistematik uygulamalardır.

Bu politika, çoğu kadın ve çocuk olan 50 bin sivilin ölümüne neden olmuştur. Kürt halkının demokratik direnişini ezmek için, rejim, İran Kürdistanı'nı tam bir kışlaya çevirdi. 20 bin ile 250 bin arasında asker, Kürt topraklarına yerleştirilmiş diğer baskı organlarının desteğiyle, bu insanlık dışı politikanın hizmetindedir. Görüldüğü gibi, Kürt halkının tek suçu Kürt olmak; her halk gibi kendi yazgısını ata toprakları üzerinde kendisi özgürce belirleme gibi insani ve meşru bir hakkı talep etmektir. Ne yazık ki, çok katı bir sansür nedeniyle, dünya kamuoyu İran Kürdistanı'ndaki Ayetullah rejiminin barbarca uygulamaların-

dan pek seyrek haberdar olabiliyor.

Uluslararası düzeyde meydana gelen yeni değişimleri gözönünde bulundurarak, bu Konferanstan ve gelecekte düzenlenecek benzeri Konferanslardan, Kürt halkına karşı bu insanlık dışı uygulamaları teşhir etmek için çaba sarfetmesini ve bu barbarlıklara son vermek için gerekli araç ve önlemlerin üzerinde durmasını istemek hakkımız olmalıdır.

Değerli arkadaşlar,

Rejim tarafından Kürt halkına dayatılan baskı ve savaşa rağmen, halkımız, haklı istemlerini sonuçlandırmakta her zamankinden daha fazla kararlıdır. O, İran İslam Cumhuriyeti'nin süregelen saldırıları karşısında kahramanca direnmeye kararlıdır. Sizi temin edebiliriz ki, yıllardır Tahran'ın sürdürdüğü politikalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bugün Kürdistan ve onun demokrat hareketi, yarınki İran'da demokrasinin temel direklerini oluşturuyorlar. Er veya geç İran'da özgürlük ve demokrasinin kurulmasına inanan tüm kesimler, bu gerçekliği gözönünde bulundurmalıdırlar.

Uluslararası düzeyde, demokrasi güçlerinden, insan hakları savunucularından;

— Mollalar rejiminin Kürt halkına karşı izlediği insanlık dışı politika karşısında seslerini yükseltmelerini;

— Kürdistan'da savaşa son vermesi ve Kürt halkının meşru haklarını tanıması için Tahran hükümeti üzerinde baskı yapmalarını;

— İslam Cumhuriyeti'ni, dışa yönelik manevralarıyla değil, uygulamalarıyla değerlendirmelerini;

— İslam Cumhuriyeti'nin teröristleri tarafından yurt dışında İran muhalefet yöneticilerine karşı işledikleri cinayetler, ve özellikle Rafsancani'nin özel temsilcilerince 13 Temmuz 1989 tarihinde Viyana'da İran Kürdistanı Demokrat Partisi Genel Sekreteri, Kürt halkının seçkin lideri, Abdulrahman Kasımlo'ya karşı işlenen cinayet konusunda (adaletin yerini bulması ve cinayetlerin failleri ve düzenleyicilerinin cezasız kalmamaları için) daha duyarlı davranmalarını bekliyoruz.

Değerli arkadaşlar,

Bu konferans özel koşullarda toplandı. Bir yandan, özellikle Irak Kürdistanı'ndaki son olaylar nedeniyle Kürt ulusal hareketinin uluslararası planda yeni kazanımlarına tanık oluyoruz. Artık Kürt ve Kürdistan sözcükleri kamuoyuna yabancı sözcükler değildir. Ve uluslararası topluluğun Irak Kürdistanı'ndaki trajik olaylar sırasında Kürt halkına gösterdiği müthiş dayanışma nasıl unutulabilir?. Diğer yandan, bugün, bütün dünya için Ortadoğu'da kalıcı bir barışın sağlanması başlıca bir sorun haline gelmiştir. Fakat ne yazık ki, sadece Arap-İsrail ve İsrail-Filistin sorunları gündeme alınıyor; uluslararası barışa ve Kürt sorununa karşı tarihi yükümlülüklerine duyarlı olan Kürt ulusal hareketini oluşturan güçlerin, 25 milyondan fazla Kürdün, sorununa adil bir çözüm bulunmadan bölgeye barış ve istikrardan bahsetmenin sakıncaları konusunda onlarca kez uluslararası topluluğu uyarmalarına rağmen.

Şu veya bu nedenle, Kürt sorununu önemsemeyen ya da bölgedeki diğer sorunlara göre önemini küçümseyenlerin, artık tutumlarını gözden geçirmelerinin zamanı geldiğini düşünüyoruz. Yoksa tarih karşısında aldırmazlıkları ve yükümlülükleri hakkında hesap vermeleri gerekecektir. Çünkü, Kürt sorununun bölgenin en eski sorunlarından biri olduğu tarihi bir gerçektir. İnsani haklarından yoksun 25 milyondan fazla bir ulusun sorunudur. Bilinçli olarak Kürt ulusal kimliğini yoketmek için her şeye başvuran -fakat başaramayan- 4 sömürgeci devlet tarafından bölünen bir halkın sorunudur.

Kürt halkının dostlarının, demokratik güçlerin, büyük güçlerin ve Ortadoğu'da kalıcı bir barışın sağlanmasını isteyen herkesin dikkatini, Kürt halkının her zamandan daha fazla mücadeleye ve meşru istemlerini kabul ettirmeye kararlı olduğu konusuna çekmek istiyoruz.

Bu nedenle, Ortadoğu sorunlarının ve özellikle Kürt ulusal sorununun global ve adil bir çözümü için çabalarımızı birleştirmek zorunluktan da ötedir. Bu ise, herkesin bölge için istediği adil ve kalıcı bir barışın sağlanmasına fırsat verecektir.

Şimdi, ben, Konferans'ı, BM Genel Sekreteri'nden bölge sorunlarını çözmek amacıyla toplanacak herhangi bir konferansın gündemine Kürt sorununu almasını ve Kürt halkının temsilcilerinin de katılımını talep eden bir karar almaya davet ediyorum.

Biz, İran Kürdistanı Demokrat Partisi olarak, tüm olanaklarımızla buna katkıda bulunmaya hazırız. Fakat, bu, samimi, ciddi ve bütün sorunlara çözüm bulan bir perspektif içinde mümkün olabilir.

Konuşmama son verirken, bir kez daha bu Konferans'ı düzenleyenlere teşekkür ediyor ve umut ediyoruz ki, sonuçları Kürt halkının demokratik hareketi için ciddi bir dayanak olacaktır.

(Fransızcadan Türkçeleştiren, D. Akagündüz)

SAİD-İ KURDİ'YE ÇİFTE SANSÜR

Saidi Kurdi (Said-i Nursi) üzerine bir bakıma fazla söz söylemeye gerek yok, bir bakıma da var. Herkes Türkiye'de nurculuğun "üstadı"nın o olduğunu biliyor. Onunla ilgili görüşler ise esas itibariyle iki ana noktada odaklanmış. Kemalistler Said-i Kürdi'yi gerici, laikliklik ve devlet düşmanı olarak tanıtırlar. Bu yapılırken de devletin bilinen geleneği terk edilmez. Bir yandan ona yönelik ağır suçlamalarda bulunulur, bir yandan da onun söylediklerinin kitlelere ulaşmasını engeleme yoluna başvurulur. Başka bir deyişle bu "tehlikeli" adamın söylediklerini öğrenme hakkını halka tanımaz onlar. Çünkü devlete hakim felsefeye göre halkın bilgilenme, doğru ve yanlışı seçme hakkı yoktur. Her şeyin en iyisini bilen "devlet baba" halkın yerine kendisi düşünür, neyin doğru, neyin yanlış olduğuna da o karar verir.

Kabul etmek gerekir ki Said-i Kurdi, devlet teröründen en fazla pay alanlardan biridir. Soruşturmalar, sürgünler, akıl hastannesine kapatmalar ve kitlelerden tecrit etme çabaları tüm yaşamı boyunca onun yakasını hiç bırakmamış.

Ne var ki sonuç yine de " devlet baba" açısından başarılı sayılmaz. Çünkü yasaklar, öteki alanlarda olduğu gibi bu konuda da bir yerden sonra işlemez hale gelmiş ve onun görüşlerini öğrenmek isteyenler şu veya bu yolla bunu gerçekleştirebilmişler.

Ne var ki Said-i Kurdi'nin görüşlerine konan ambargo sırf devletten kaynaklanmıyor. Onu "üstad" olarak benimsediklerini, onun yolunda olduklarını söyleyenler de aynı yola başvurmaktan geri kalmamışlar.

Yazar Malmisanıj, kısa bir süre önce Stockholm'de Jina Nû yayınları arasında çıkan "Said-i Nursi ve Kürt Sorunu" isimli kitabında bu gerçeği irdeliyor ve buna ilişkin somut belgeler sunuyor. Malmisanıj, sözkonusu çalışmasında iki örnek üzerinde duruyor. Bunlardan biri, onun "İki Mektebi Müsibetin Şêhadetnamesi Yahut Divan-ı Harb-ı Örfi ve Said-i Kurdi" kitabının 1327/1911-12 ve 1328/1912-13 tarihlerinde basılan nüshalarına, yayımcı Kurdizade Ahmet Ramiz tarafından yazılan önsözde yapılan değişikliklerdir. Ötekisi de yukarıda adı geçen kitabın kendisinde, yani bizzat Said-i Nursi'nin yazdıklarında yol açılan tahrifatlar. İşin ilginç yanı, sözkonusu tahrifatlar, onun Kürt ve Kürdistan ile ilgili olarak söylediklerinde yapılıyor. Bu tavır, "Bütün müslüman halklar kardeştir" maskesi altında Kürt halkının ulusal ve demokratik haklarına karşı çıkan kimi islami çevrelerin özünde nasıl şöven bir milliyetçilik peşinde koştuklarını ve hiç de müslüman halkların eşitliğinden yana olmadıklarını ortaya koyan bir göstergedir.

Yeri gelmişken şu noktayı belirtmekte de yarar var. Said-i Kurdi'nin Kürt sorununa ilişkin tavrı farklı dönemlerde farklılıklar gösteriyor. O, başlangıçta ona büyük ilgi duyar ve aktif olarak da çeşitli çalışmaların içerisinde yer alırken, daha sonraları kendi deyişiyle "dünyevi işlerin dışında kalıyor" ve bu sorunu esas itibariyle bir kenara bırakıyor. Ama kürt ve Kürdistan'lı olduğunu inkar etme yoluna da hiç bir zaman başvurmuyor.

Söyleyeceklerimizi burada noktalayarak sözü Malmisanıj'a bırakalım:. O, sözüedilen çalışmasında konuyu kitabının *Sad-i Kurdi'nin kitaplarının yeni baskılarında yapılan tahprifat" başlığı altında irdel liyor.

DENG

SAİD-İ KÜRDİ'NİN KİTAPLARININ YENİ BASKILARINDA YAPILAN TAHRİFAT

MALMİSANIJ

(...)

Daha sonra 1960'ta Sinan Matbaası'nda basılan aynı kitap, 1978'de İstanbul'da Sözler Yayınevi tarafından yayınlandı (1960 ve 1978 baskılarındaki metin aynıdır). Nurcuların yayınladığı 1960 ve 1978 baskılarında, Şevket Süreyya'nın aktardığı bölümün değiştirildiğini görüyoruz. Böylece Sözler Yayınevi'ni yöneten nurcu çevrelerin, "Üstad" diyerek anlata anlata bitiremedikleri Bediüzzaman Said-i Nursi'nin yazılarını nasıl tahrif ettikleri ve gerçekte ona bile sadık olmadıkları anlaşılıyor, dindar ve İslâmcı geçinmelerine rağmen sahtekârlıkları ortaya çıkıyor. Nurculuğa sahip çıkan İslâmcı gruplardan "Med-Zehra" çevresi de Sözler Yayınevi'nin Said-i Nursi'nin eserlerini yayınlama işini *"aslına uygun ve lâyıkıyla yapmadığını"* belirtmektedir (2).

Okuyucunun Şevket Süreyya Aydemir'in yayınladığı bölüm ile 1960 ve 1978 baskılarındakini karşılaştırabilmesi için her iki metni yayınlamakta yarar var (Daha kolay görülebilmesi için iki metinde farklı olan sözcüklerin altını çizdik).

Önce Şevket Süreyya Aydemir'in "günümüzün sözleriyle şöyle toplayabiliriz" diyerek yer verdiği metne bakalım:

*"1323 (1907) senesi idi ki, **Kürdistan'ın** yalçın, sarp ve demir görünüşlü dağlarının ardından, bir güneş gibi doğmuş olan **Said-i Kürdi** adında yaradılışın nadir eserlerinden sayılan, ateş parçası bir zekanın, İstanbul ufuklarında görüldüğü haberi etrafa yayıldı. Ve tabiat itibariyle araştırıcı olan bazı kimseler, bu tabiat harikasını gördükçe, yaratıcı kudretin sonsuz hazinelerindeki bereketi bir türlü hazmedemeyenler; **Kürt** kıyafetinde, o şal, şalvar altında öyle bir deha nurunun gizlenebileceğini bir türlü anlayamayarak, **uyuşuk, müzevvir ve kısır olan çoğunluk, aşağılık duygularını, şu küçültücü sözün, intikamlı manasında özetlemişlerdi: Deli!***

***Said-i Kürdi,** zekanın taşkınlığı bakımından, gerçi deliliğin sınırındaydı.*

*Evet Said-i Kürdi İstanbul'a, şu harap **Kürdistan'ın** maarifsizlikle öldürülmek istenilen **ruh ve idrakinde yaratamadığı cennetlere karşılık olmak** üzere, Yıldız'ın (Yıldız Sarayı'nın) siyaset **kanaralarını zelzelelere vermek** üzere çıkıp gelmişti. Daha İstanbul'a gelmeden evvel, Van'dan, Bitlis'ten, **Siirt'ten, Mardin'den, Erzurum'dan,** hem de defalarla sürüldü. İstanbul'a gelmesi ile beraber de, Abdülhamit tarafından, sıkı bir göz hapsine alındı. Birkaç kere tevkif edildi. Bir gün geldi ki, Said-i Kürdi'yi Üsküdar'da Toptaşı **tımarhanesine** kapadılar. Çünkü hapishanede, uyandıracağı insanlar bulması mümkündü. Onu zaman zaman tımarhaneden çıkarıp, rütbeler, nişanlar teklif ettiler. Halbuki **Bedi-ü-zzaman** şunu istiyordu: **Kürdistan'ın** her tarafında mektepler açtırmak!...."* (3)

1960 ve 1978 baskılarında ise bu bölüm şöyle yer alıyor:

*"Üçyüz yirmiüç senesi zarfında idi ki: **Şark'ın** yalçın, sarp, ahenin mavera-i şevahik-ı cibalinde tulu etmiş **Said** Nursi isminde nevadir-i hilkatten madud bir ateşpare-i zekanın İstanbul afakında rü'yet edildiği haberi etrafa aksetmiş ve fıtraten mütecessis olan bazı kimseler o harika-ı fıtratı peyapey gördükçe, mader-i hilkatin hazain-i la-tefnasındaki sehaveti bir türlü hazmedemeyenler; **Şarki Anadolu** kıyafetinde, o şal ve şalvar altında, öyle bir kanun-u dehanın ihtifa edebileceğini bir türlü anlayamıyarak, bir kısım adamlar ona, 'Mecnun' demişlerdi.*

Said Nursi,** filvaki ifrat-ı zeka itibariyle hudud-u cununda idi. **Fakat, öyle bir cünun ki: 'Onun ulvi ruh ve kemal-i aklına işaretdir' diye bir zat şu mısralarında tercüman-ı zişanı olmuştur:

Cünun başımda yanar, ateş-i maâlidir,
Cünun başımda benim bir zekâ-i âlîdir.

Benim cünunuma rehber ziyâ-yı ûlviyyet,
Benim cünunumu bekler azîm bir niyet...

*Evet **Said Nursi** İstanbul'a, şûrezar **Vilâyat-ı Şarkiye'nin** maarifsizlikle öldürülmek istenilen Yıldız siyasetlerine **istikamet vermek** azmiyle gelmişti. Daha İstanbul'a gelmeden Van'dan, Bitlis'ten, Mardin'den defaatla nefyolmasından İstanbul'a gelmesiyle beraber **Merhum Sultan** Abdülhamid tarafından suret-i ciddiyede tarassut altına aldırıldı. Birkaç kere tevkif edildi. Nihayet bir gün geldi, Said Nursi'yi Üsküdar'a Toptaşı'na yolladılar. Çünki, hapishanede ikaz edilecek kimseler bulunmak muhtemeldi. Tımarhaneden ikide bir çıkartılıyor; maaaş, rütbe tebşir edi-*

liyor. Hazret-i Said: 'Ben memleketimde mektep-medrese açtırmak üzere geldim, başka bir dileğim yoktur. Bunu isterim, başka bir şey istemem' diyordu... Tabir-i aherle Bediüzzaman iki şey istiyordu: Vilayat-ı Şarkıye'nin her tarafında mektepler, medreseler açtırmak istiyor ve başka bir şey almamak istiyordu...

Arş-ı kanaat oldu behişt-i gına bize,
Biz etmeyiz zemîn-i müdaraya ol emin.

Mansıbların, makamların en bülendidir,
Hizmet-i îman ile âsâyiş ve saâdeti temin...

Şehzadebaşı'nda şamatetle konferans verildiği gece, kemal-i mehabetle sahneye çıkıp irad ettiği nutku belîğ-i bîtarafane, Said'in ihata-i ilmiyesi kadar hamaset ve fedakârlıkta da ileri olduğunu teyid eder. Gerek o gece, gerek menhus Otuzbir Martta cihan-değer nasihatlariyle ortaya atılan hoca-i danâya; böyle tehlikeli bir anda vücud-u kıymetdarının sıyaneti, nefean lilumum elzem olduğu halde.. ve ihtar edildiği zaman: 'En büyük ders, doğruluk yolunda ölümünü istihkar dersi vermektir...'

'Yerinde ölmek için bu hayat lâzımdır' fikrine karşı:

Âşinayız, bize bîgânedir endişe-i mevt.
Adl ü Hak uğruna nezreylemişiz cânımızı.

Olur bize âb-ı hayat, ateş-i seyyâl-i memat.' mısraı ile mukabele ederdi.

Said-i hüşyârın safvet-i ruhunu, besalet ve şecaatini, fedakârlığındaki nihayetsizliğini anlamak ve ona bağlanmak için lisan-ı hamasetinden bu mezkûr mısrâı dinlemek kifâyet eder:

Bedîüzzaman'a zurafâdan biri bir gün irfaniyle mütenasip bir esvap iktisaı lüzumundan bahseder. Müşarün-ileyh de: 'Siz Avusturya'ya güya boykot yapıyorsunuz. Hem onun yolladığı kalpakları giyiyorsunuz. Ben ise, bütün Avrupa'ya boykot yapıyorum, onun için yalnız memleketimin maddi ve manevi mamulatını giyiyorum' buyurmuştur.

Elyevm, Said Nursî, memleketine döndü. Karışmış İstanbul'un havâ-i gıll ü gışından ve tezviratından ve bedraka-i efkâr olmak lâzım gelen gazetecilerin bazılarının bütün fenalıklara bâdî ve bütün felaketlerin müvellidi olduklarını görerek bu derece açık cinayetlere tahammül edemeyerek me'yus ve müteessir; vahşetzâr fakat mûnis, vefakâr ve nâmusperver olan dağlarına döndü. İsabet etti. Kimbilir belki en büyük icraatından biri de budur."

Nâşiri
Ahmet Râmiz
Rahmetullahi aleyh (4)

Görüldüğü gibi 1960 ve 1978 baskılarında "Kürdistan" sözcüğü yerine "Şark", veya "Vilayat-ı Şarkiye" (Doğu illeri) sözcükleri; "Kürt kıyafeti" yerine "Şarki Anadolu kıyafeti"; "Said-i Kürdi" adı yerine ise "Said Nursi" adı kullanılmakta, dolayısıyla metnin aslı tahrif edilmektedir. Yeni baskıyı yapan nurcular, burada tahrifçi tutumlarını ele veren bir açık daha vermişlerdir. Bu kitabın 1960 ve 1978 baskılarının başına konulan bir ibarede, bunun "yarım asır evvel" basıldığı ifade edilmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi gerçekten de kitabın ilk baskısı 1327 [1911-1912]'de yapılmıştır. Ahmet Ramiz'in o tarihte yayınlanan bu önsözünde, henüz sağ olan II. Abdülhamit'e "merhum" demiyeceği aşikârdır. Çünkü II. Abdülhamit 1918'de ölmüştür. Oysa yukarıda sunduğumuz 1960 ve 1978 tarihli baskılarda yer verilen Ahmet Ramiz'in önsözünde "Merhum Sultan Abdülhamid" ifadesi yer almaktadır. Şevket Süreyya'dan aktardığımız metinde ise bunun "Mer-hum Sultan" kısmı yeralmamaktadır. Kısacası "Merhum Sultan"ı kitabı yeniden basanlar eklemişlerdir ve eklediklerini belirtmemişlerdir. Bunun adı ise en hafif deyişle tahrif etmektir. Ama dahası da var. Şimdi diğer bazı tahrifat örneklerine bakalım:

a)"İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" Adlı Kitapta Yapılan Tahrifat Örnekleri

Said-i Kürdî'nin "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" adlı eserinin yukarıda sözünü ettiğimiz baskılarından başka, yararlandığımız bir baskısı daha var. Eski harflerle (Arap harfleriyle) olan bu baskıda, Said-i Kürdî'nin birkaç kitabı **Âsâr-ı Bediiyye** adı altında bir arada basılmıştır. Zaten "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" kitabının ilk iki baskısı da eski harflerle yapılmıştı. Aralarında fark bulunmayan 1960 ve 1978 baskıları ise yeni Türk alfabesi ile yani Latin harfleri iledir. Bu yazımızda bu baskılardan birine "**Âsâr-ı Bediiyye baskısı**", birbirinin aynısı olan diğer ikisine ise "1960 baskısı" diyeceğiz.

Belirtelim ki Türkiye'de nurcuların "Risale-i Nur Külliyatından" bugüne kadar okudukları nüshalar, genel olarak bu 1960 ve 1978 baskıları ya da bunları temel alan

diğer nüshalardır. Yani sahte nüshalardır. Nurcular bugüne kadar "Üstad"ın diye, bu tahrif edilmiş olan nüshalarla "eğitildiler". Çünkü Türkiye'de eski harfleri tanımıyan yeni nesiller, sadece yeni Türk alfabesiyle olan bu baskıları okuma olanağına sahiptirler. 1960 ve 1978 baskılarının üzerinde durmamızın bir nedeni de budur.

Bilindiği gibi Said-i Nursi'nin birçok kitabı bugüne dek Kürtçe de dahil olmak üzere birçok yabancı dile çevrildi. Bu çevirilerin de bu sahte nüshalar temel alınarak yapılıp yapılmadığı ayrıca araştırılmaya değer.

Aşağıdaki görüleceği gibi, 1960 ve 1978 baskılarında yapılan tahrifler üç bölüme ayrılabilir.

Birincisi, Arapça veya Farsça ibarelerin yerine daha kolay anlaşılabilecek karşılıkları konmuştur. Bunun "iyi niyetle" yapıldığı anlaşılıyor.

İkincisi, Kürtler ve Kürt ulusal özellikleri ile, Kürdistan ile ilgili sözcük ve cümleler, bunların yazılışı günahmışçasına veya bunlar lânetlenmişçesine ya değiştirilmiş ya kısaltılmış ya da metinden çıkarılmıştır. Bunun şoven anlayışın sonucu olarak kasıtlı olarak yapıldığı, Kürtlük ve Kürdistan ile ilgili temaların ya da bunları çağrıştıran şeylerin böylece unuttırulmak istendiği açıktır. İlginç olan şu ki, bunlar bu yaptıklarıyla Kürtlere karşı tam da "Kefere" diye bildikleri kişinin "inkârcı" yolunu izlemişlerdir.

Üçüncüsü, anlamama veya yanlış anlama sonucu yapılan tahriflerdir.

Kısacası 1960 ve 1978 baskılarında tahrifatın her türlüsüne rastlamak mümkündür. Kasıtlısından tutun da "cehl" eseri olanlarına kadar.

Tahrif örneklerine geçmeden önce Âsâr-ı Bediiyye baskısının başındaki şu açıklamayı okuyalım:

BİR İTİZAR

Şu "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi" kitabını bastırırken elimizde üç nüshası vardı.

1-Eski harf ile matbu bir nüsha.

2-İbrahim Fakazlı'nın (5) el yazısıyla yazılmış ve merhum üstadımız Bediüzzaman Saidü'l-Nursi hazretleri tarafından tashih ve tetkik edilmiş bir nüsha.

3-Yeni yazı ile matbu bir nüsha.

Biz bunların içinden merhum üstadımızın tashih eyledikleri nüshayı esas aldık. Her üç nüshayı dikkat ve titizlik içinde karşılaştırarak tashih ettik. Ekseriya elyazı nüsha ile eski matbu nüsha birbirine muvafık (ancak merhum üstadımızın tashihatından hariç) gidiyorlardı. Yeni yazı matbu nüshanın bu iki nüshaya mübayin (zıt, farklı-Malmîsanij) veya izah şeklindeki ekser uzun yerlerini dipnotta haşiye şeklinde vaz'ettik. Bir kısmını da kitabın aynı kelimatını bir Türkçeleştirme tarzında bir nevi izah şeklinde gördüğümüzden; kitabın celâlli ve haşmetli esas üslubuna yakışmadığını görerek, kitabı bir "eser" olduğu içün suret ve üslub-u asliyesini muhafaza ve eseriyetini ibka ve yazıldığı zamanın mânidar levhalarını canlandıran aynı şeklini ihlaf ve vikaye etmek; ve üstadımızın tashihiyle musahhah nüshasındaki ilişmediği yerlerine, ilişmeye kendimizde cesaret bulamamakla beraber herhangi bir mahzuru düşünmeyi de kendiliğimizden düşünmek salâhiyyetini bulamadığımızdan; ve "İnsan bilmediğine düşmandır" kaziyesi sırrınca sevgili üstadımız hakkında bazı nâdân ve kemendişlerin vehimlerinin aslı, esası ne olduğu ve ne içün Hazreti Üstaz bazılarının vehmine dokunan o gibi makalat ve mebahisi yazdığını ehl-i irfan ve sahib-i vicdanların ayan beyan bilmelerinin faideli olacağını mülahaza ettiğimizden olduğu gibi bıraktık.

İsmi geçen musahhah nüsha bizde mahfuzdur merak edenler gelip görebilirler.

Nâşir

Âsâr-ı Bediiyye baskısı ile 1960 ve 1978 baskıları arasındaki farklara birkaç örnek vermeden önce belirtelim ki 1960 ve 1978 baskılarında kitabın adı da değiştirilmiştir. Çünkü kitabın asıl adı "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi **Yahut** Divan-ı Harb-i Örfî **Ve Said-i Kürdî**" iken bu, 1960 ve 1978 baskılarında "İki Mekteb-i Musîbetin Şehâdetnâmesi **Veya** Divan-ı Harb-i Örfî" biçiminde değiştirilmiştir. Yani kitabın adında bulunan "**Ve Said-i Kürdî**" bölümü çıkarılmıştır. İşte diğer tahrif örnekleri (Âsâr-ı Bediiyye baskısı ile 1960 ve 1978 baskıları arasında farklılık gösteren bölümlerin altını çizdim):

1)*Âsâr-ı Bediiyye baskısında (s. 304): "İstanbul'da yirmi bine yakın* ***Kürtler****, hamal ve gafil ve safdil olduklarından* ***müstebidlerin*** *onları iğfal ile* ***Kürt kavmini*** *lekedar etmelerinden korktum.* ***Kürtlerin*** *umum yerlerini ve kahvelerini gezdim. Geçen sene anlayacakları bir tarikle meşrutiyeti anlara telkin ettim."*

1960 baskısında (s.14): "*İstanbul'da yirmi bine yakın* ***hemşehrilerimi,*** *-hamal ve gafil ve safdil olduklarndan-* ***bazı particiler*** *onları iğfal ile* ***vilâyat-ı şarkiyeyi*** *lekedar etmelerinden korktum. Ve* ***hamalların*** *umum yerlerini ve kahvelerini gezdim. Geçen sene anlayacaları suretle meşrutiyeti onlara telkin ettim."*

2)Âsâr-ı Bediiyye baskısında (s. 308): "*Şimdiki* ***Kürtler*** *o zaman-*

daki Kürtlerdir.

"Bu Meselede seleflerim Şeyh Cemaleddîn-i Efganî, altâmelerden Mısır Müftüsü merhum Muhammed Abduh, Ali Suavi, Hoca Tahsin Efendilerle Namık Kemâl Bey ve Sultan Selim'dir."

1960 baskısında (s. 19): "**Şimdiki Şarklılar** o zamandaki **Şarklılardır.**.

"Bu Meselede seleflerim, Şeyh Cemaleddîn-i Efganî, allâmelerden Mısır müftüsü merhum Muhammed Abdüh, müfrit âlimlerden Ali Suâvi, Hoca Tahsin ve ittihâd-ı İslâmı hedef tutan Namık Kemâl Bey ve Sultan Selim'dir."

*3)Âsâr-ı Bediiyye baskısında (s. 311): "Ben **Kürdistan'da Kürtlerin** hal-i perişanını görüyor idim."*

*1960 baskısında (s. 25): "Ben **vilâyat-ı şarkiyede aşîretlerin** hal-i perişaniyetini görüyordum."*

*4)Âsâr-ı Bediiyye baskısında (s. 321): "...**Kürdistan'ın** hürriyet-i mutlakanın meydanı olan yüksek dağlarındaki bedeviyet ve vahşet **haymelerini** tercih ediyorum. Zira burada görmediğim hürriyet-i fikr; ve serbesti-i kelâm; ve hüsn-ü niyet; ve selamet-i kalb **Kürdistan'ın** dağlarında tam mânâsıyla hükümfermadır."*

*1960 baskısında (s.40): "...**vilâyat-ı şarkıyenin** hürriyet-i mutlakanın meydanı olan yüksek dağlarındaki bedeviyet ve vahşet **çadırlarını** tercih ediyorum. Zira bu **mimsiz medeniyette** görmediğim hürriyet-i fikr ve serbesti-i kelâm ve hüsn-ü niyet ve selamet-i kalb, **Şarki Anadolu'nun dağlarında** tam mânâsıyla hükümfermadır."*

*5)Âsâr-ı Bediiyye baskısında (s. 323): "Said-i **Kürdî**"*

*1960 baskısında (s. 42): "Said **Nursî**"*

Said-i Kürdi'nin eski harflerle yayınlanan Nutuklar'ından (6) aldığımız iki örneğe de aşağıda yer vereceğiz. Görüleceği gibi, "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" kitabının 1960 ve 1978 tarihli baskılarında bunlar da tahrif edilerek aktarılmıştır:

*6)Âsâr-ı Bediiyye baskısında (s. 354): "Ben **Kürdistan** dağlarında büyümüş idim.....Evvel **Kürdistan'da** fenalığın sebebi **Kürdistan** uzvu hastalanmış zannediyorum. Vakta ki, hasta olan İstanbul'u gördüm; nabzını tuttum, teşrih ettim, anladım ki; kalbdeki hastalıktır, her tarafa sirayet eder. Tedavisine çalıştım, bir divanelikle taltif edildim."*

*1960 baskısında (s. 68): "Ben **Şark** dağlarında büyümüş idim.....Evvel **şarkta** fenalığın sebebi **şarkın** uzvu hastalanmış zannediyorum. Vakta ki, hasta olan İstanbulu gördüm. Nabzını tuttum. Teşrih ettim, anladım ki kalbindeki hastalıktır, her tarafa sirayet eder. Tedavisine çalıştım; bir divanelikle taltif edildim."*

*7)Âsâr-ı Bediiyye baskısında (s. 356): "Yaşasın akıl ve tedbir-i mücessem dindar cemiyet-i ahrâr!.. **Yaşasın yaraları tedavi etmek fikrinde olan halife-i peygamber!.."***

*1960 baskısında (s. 70): "Yaşasın akıl ve tedbir-i mücessem dindar cemiyet-i ahrâr ve **Nur Talebeleri."***

b)1960 ve 1978 Baskılarında Yer Verilmeyen Bölümler.

Âsâr-ı Bediiyye baskısının 324. sayfasında "Tımarha-nede Tabiple Vaki Olan Maceram" diye başlayan bölüm ile 330. sayfasında "Devr-i İstibdad'da Tımarhaneden Sonra Tevkifhanede İken Zaptiye Nazırı Şefik Paşa İle Maceramdır" diye başlıyan bölümlere yeni harfli nüshada yer verilmemiştir. Çıkarılan bülümden sadece iki paragraf aktarıyorum:

Âsâr-ı Bediiyye baskısında (s. 324):

"Ve sonra yine tımarhanede iken verdiğim bazı izahatın suretidir.

"Birincisi: Ben Kürdistan dağlarında büyümüşüm. Kaba olan ahvalimi Kürdistan kapanıyla tartmalı. Hassas olan medeni İstanbul mizanıyla tartmamalısınız. Öyle yaparsanız, maden-i saadetimiz olan Dersaadet'ten önümüze sed çekmiş olursunuz. Hem de ekser Kürtleri tımarhaneye sevketmek lâzım gelir. Zira Kürdistan'da en revaçlı olan ahlâk; cesaret, izzet-i nefis, salabet-i diniyye, muvafakat-ı kalb ve lisândır. Medeniyette nezaket denilen emr, onlarca müdâhindir."

Yukarıda görüldüğü gibi, 1960 ve 1978 baskılarında:

1. Örnekte "Kürtler" sözcüğü "hemşehrilerimi",

"müstebidlerin" sözcüğü "bazı particiler",

"Kürt kavmini" sözcükleri "vilâyat-ı şarkiyeyi"

"Kürtlerin" sözcüğü "hamalların" biçiminde değiştirilmiştir.

2. Örnekte "Kürtler" sözcüğü "Şarklılar",

"Ali Suavi" adı "müfrit âlimlerden Ali Suâvi",

"Namık Kemâl Bey" adı ise "ittihâd-ı İslâmı hedef tutan Namık Kemâl Bey" biçiminde değiştirilmiştir.

3. Örnekte "Kürdistan'da Kürtlerin" sözcükleri "vilâyat-ı şarkiyede aşîretlerin" biçiminde değiştirilmiştir.

4. Örnekte "Kürdistan'ın" sözcüğü "vilâyat-ı şarkıyenin", "burada" sözcüğü "bu mimsiz medeniyette",

yine "Kürdistan'ın" sözcüğü "Şarki Anadolu'nun" biçiminde değiştirilmiştir.

5. Örnek daha da ilginçtir. Çünkü burada "Üstad"ın adı olan "Said-i Kürdi" adı bile "Said Nursî" biçiminde değiştirilmiştir. Yani "Kürdi" sözcüğü "Üstad"ın bilç adı olduğu halde tahriften kurtulamamıştır.

6. Örnekte "Kürdistan" sözcüğü "Şark",

"Kürdistan'da" sözcüğü "şarkta" biçiminde değiştirilmiştir.

7. Örnekte ise şu ibare eklenmiştir: "ve Nur Talebeleri."

Bu örnekler tahrifatın boyutlarını açıkça göstermek-tedir. Metnin aslında "Kürtler" denmesine karşılık bu, 1960 ve 1978 baskılarında "hemşehrilerim", "hamallar", "Şarklılar" veya "aşiretler" biçiminde değiştirilmiştir. Prensip olarak yanlış olması bir yana, anlam olarak da yapılan yanlıştır. Çünkü "Şarklı" olanlar sadece Kürtler değildir. "Şark"'ta Kürtlerin yanısıra Araplar, Çerkezler, Çeçenler, Türkler, Ermeniler, Asuriler (Süryaniler) de yaşarlar. "Kürt kavmi" ayrı şey, "vilâyat-ı şarkiye" ayrı şeydir. Kürtler ile hamallar veya aşiretler de aynı şey değildir. Çünkü hamallara ve aşiretlere sadece Kürtlerde değil başka milletlerde de rastlanır. Hem sonra Kürtlerin hepsi aşiret mensubu da değildir. Aşiret mensubu olmayan çok sayıda Kürt vardır.

c)Diğer Tahrifat Örnekleri

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, "Ali Suavi"yi "müfrit âlimlerden Ali Suâvi", "Namık Kemâl Bey"i "ittihâd-ı İslâmı hedef tutan Namık Kemâl Bey" biçiminde değiştirip metnin aslına keyfi olarak "Nur Talebeleri" ibaresini ekleyenlerin tahrifattaki "marifetlerini" gösteren açık bir örnek de "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Yahut Divan-ı Harb-i Örfî Ve Said-i Kürdî" kitabındaki "Hatime" bölümüdür. 1960 ve 1978 baskılarında yer alan "Hatime", aslına göre hem çok eksiktir hem de tam tahrifata uğramıştır. Said-i Kürdi'nin, Kürtlere hitaben anadilin önemine değindiği ve ünlü Kürt yazarı Mutkili Halil Hayali'yi övdüğü bu "Hatime"yi eski harfli Âsâr-ı Bediiyye baskısından Latin harflerine çevirip hem bunu hem de bunun 1960 baskısında yer alan biçimini -noktalama işaretleri de dahil- aynen aktarıyorum. 1960 baskısında değiştirilen ya da çıkarılan bölümleri okuyucunun daha rahat izleyebilmesi için eski ve yeni harfli nüshadaki farklı bölümlerin altını çizdim (Köşeli parantez içindeki paragraf numaralarını da ben koydum).

Âsâr-ı Bediiyye baskısında s. 332-335:

HATİME

*[1] **Ebna-i cinsime** de burada birkaç söz söylemezsem bence bahis nâtamam kalır.*

*[2] **Ey Asuriler ve Keyanilerin cihangirlik zamanında pişdar kahraman askerleri olan arslan Kürtler!** Beş yüz senedir yattınız yeter. Artık uyanınız sabahtır. Yoksa sahra-yı vahşette **vahşet** ve gaflet sizi **ğaret** edecektir. Hikmet-i **ilahî** denilen makine-i alemin nizamı ve telgraf hattı gibi umum aleme **mümtedd** ve **müteşa'ib** kanun-i nurani-yi ilâhinin müessisi olan hikmet-i ilâhi ufk-u ezelden engüşti kaderi kaldırmış, size emrediyor ki; tefrika ile katre katre müteferrik su gibi zayi olan hamiyyet ve kuvvetinizi, fikr-i milliyetle tevhid ve mezcederek.. zerrâtın cazibe-i cüz'iyeleri gibi bir cazibe-i umumi **milli** teşkili ile **Kürt gibi bir** kütle-i azimi küre gibi tedvir ederek, şems-i şevket-i İslâmiye ve **Osmaniyenin** mevkibinde bir kevkeb-i münevver gibi cazibesine itba'la muvazene ve aheng-i umumiyeyi muhafaza ediniz!*

*[3] Hem de hürriyet denilen Sübhan ve Agrî dağları gibi istikbâlin cibâl-i şâhikasının tepesinde ayağa kalkmış ve esaret-i nefs altına girmeyi yasak etmiş ve gayre tecavüzü tecviz etmeyerek şeriata istinad etmiş olan sultan-ı hürriyeti yüksek sadâ ile sizin gibi mâzinin en derin derelerinde gafil ve müteferrik **bir kavme**, cehalet ve fakra hücum **için "Fen ve san'at ve silah başına ileri arş!"** emrini veriyor.*

*[4] **Hem de hakikat denilen tabakat altında mestur ve mahpus kalmış; tabaka-i istibdadın mahv ve ref' ile omuzu üstünde olan tabaka-i cehl ve gafletin tahfifiyle ihtizaza gelmiş; ve kıyama teşebbüs etmiş olan muhbir-i hakayık size her cihetle haber veriyor ki; mahiyetinizde dest-i ka-derin ektiği isti'dâdâtı ve mukadderâtınızı fi'le çıkaran ve mahiyet-i kavmiyyenizde saklanmış olan secâyânızı âb-ı hayât-ı maârifle iska etmek vaktidir. Yoksa kuruyacak yahut tefessüh edecektir.***

*[5] Hem de ihtiyaç denilen medeniyetin pederi ve terakkiyyatın müessisi olan üstad-ı ihtiyaç, sillesini kaldırmış size hükmediyor ki; ya hayat ve hürriyetinizi bu sahra-yı vahşette ğarete vereceksiniz veyahut meydan-ı medeniyette fen ve san'at balon ve şimendiferine binerek istikbâli istikbâl; ve o **ahval-i** müttefikayı istirdad ederek kâbe-i kemâlata koşacaksınız!..*

*[6] Hem de **milliyet** denilen*

mazi derelerinden ve hal sahralarından ve istikbâl dağlarından haymenişin olan Rüstem-i Zâl ve Selâhaddin-i Eyubi gibi Kürt dâhi kahramanlarıyla bir çadırda oturan bir aile gibi herkesi başkasının haysiyet ve şerefiyle şereflendiren ve hissiyat-ı ulviyenin enmüzeci ve İslâmiyet milliyeti içinde mezc olmuş olan fikr-i milliyetiniz size emr-i kat'i ile emrediyor ki; ta her biriniz umum bir milletin ma'kes-i hayatı ve hami-i saadeti ve umum milletin bir misâl-i müşahhası olunuz. Şimdiki gibi, bir şahıs değil, bir millet kadar büyüyeceksiniz. Zira maksadın büyümesiyle himmet de büyür. Ve hamiyyet-i İslâmiye ile Türk, Kürd tam birleşmiş İslâmı ve dini o milliyetin galeyanıyla ahlâk da tekemmül ve teâli eder.

[7] Hem de meşrutiyet denilen sebeb-i saadet-i akvam; ve hâkimiyet-i milliyeyi te'min ile makine-i hayatın buharı olan hürriyetteki irade-i cüz'iyeyi istibdad ve tahakkümün itfasından kurtaran; ve meşveret-i şer'iyenin mâyesiyle mayalandıran meşrutiyet-i meşrua, sizi meclis-i imtihana davet ediyor ki; sinn-i rüşde bülûğunuzu ve vasiyete adem-i ihtiyacınızı görmek istiyor. İmtihana hazırlanınız. Mevcudiyetinizi ittihadla gösteriniz ve hamiyyet-i milli ile fikir ve vicdan-ı şahsiyenizi, milletin kalb ve akl-ı müşte-reki gibi gösteriniz. Yoksa sıfır çekecek ve şehâdetname-i hürriyeti elinize vermiyecektir.

[8] Evet mâzinin sahralarında keşmekeşliğinize sebebi-yet veren herbirinizdeki meylü'l-ağalık ve fikr-i hodserâne ve enaniyet. Şimdi ise, istikbâlin saâdetserây-ı medeniyette fikr-i icada ve teşebbüs-ü şahsiyeye ve fikr-i hürriyete inkılâp edecektir.

[9] Hatta diyebilirim ki başkalarının sükûtî medreselerine nisbet, sizin gürültülü olan medreseleriniz bir meclis-i meb'usan-ı ilmiyeyi gösteriyor. Ve imam arkasında kıra-at-ı Fatiha ile semavî ve ruhanî vızıltılarınız, mezheben ve medreseten ve kavmiyyeten mahiyetinizdeki isti'dâd-ı meşrûtiyyet sırrına kaderin bir imâ ve nişanı vardır. Ve "Leyse li'l insani illa ma se'a"nın başka ünvanı olan teşebbüs-ü şahsiyeye müşevvik var.

[10] Hem de herbir kemâlin müessis ve hâmisi olan cesaret ve namus-u millî emrediyor; nasıl ki şimdiye kadar dimağdan kalbe mecra açmakla aklı kuvvete mezcederek maarifinizi kılıncın hutut-u cevherinden öğrenmekle, şecaat-i maddiyede terakki ettiniz. Şimdi ise kalbden fikre karşı menfez açınız!.. Kuvveti aklın imdâdına ; ve hissiyatı efkârın arkasına gönderiniz!.. Ta ki şecâat-i akliye-i medeniyet meydanında namus-u millî pâyimal olmasın. Kılıncınız fen ve san'at cevherinden yapılmalı.

[11] Hem de lisân-ı maderzad denilen eşi'a-yı hissiyatı millîyenin ma'kesi; ve semerat-ı edebin şeceresi; ve âb-ı hayat-ı maarifin cedavili; ve kıymet-i tekemmülünüzün mizan-ı itidali; ve doğrudan doğruya herkesin vicdanına karşı menfez açmakla hayt-ı şu'aî gibi tesiratı ilka edici "ihmâlinizle gayet müşeveş ve bazı dalları aşılanmış" olan lisânınız "Şecere-i Tûba" gibi bir şecerenin tecellisine müsta'id iken; böyle kurumuş ve perişan kalmış; ve medeniyet lisânı olan edebiyattan nâkıs kalmış olduğundan lisân-ı teesüfle lisânınız sizden hamiyyet-i milliyeye arz-ı şikayet ediyor. İnsanda kadrin sikkesi lisândır. İnsaniyetin sureti ise, sahife-i lisânda nakş-ı beyân tersim ediyor. Lisân-ı maderzad ise; tabi-i olduğundan elfaz - davet etmeksizn- zihne geliyor. Alışveriş yalnız mânâ ile kaldığından zihin çatallaşmaz. Ve o lisâna giren maarif "Neqş ala'l-hacer" gibi baki kalır. Ve o ziyy-i lisân-ı millî ile görünen her ne olur ise me'nûs olur.

[12] İşte hamiyyet-i millinin bir misâlini size takdim ediyorum ki; o da Mutkili Halil Hayali Efendi'dir ki hamiyyet-i millinin her şubesinde olduğu gibi bu şube-i lisân meydanında "kasabü's-sabakı" ihraz eylemiş ve lisânı-mızın esası olan elifba ve sarf ü nahvini vücuda getirmiş. Ve hatta diyebilirim ki; asr-ı hamiyyet ve gayret ve fedâkârlık ve himâyet-i zuafâ imtizâc ederek vücud-i manevisini teşkil etmiştir. Hakikaten Kürdistan madeninden böyle bir cevher-i hamiyyete rastgelindiğinden bizim istikbâlimizi, onun gibi ümidinden birçok cevahir ışıklan-dıracaktır.

[13] İşte bu zât şayan-ı iktida bir nümune-i hamiyyet göstermiş ve muhtac-ı tekâmül lisân-ı millimize dair bir temel atmış... Onun eserine gitmeyi ve temeli üzerine bina etmeyi ehl-i hamiyyete tavsiye ediyorum.

1960 baskısında s. 43-46:

HATİME

[1] Vatandaşlarıma ve kardeşlerime burada birkaç söz söylemezsem, bence bahis nâta-

mam kalır.

*[2] Ey **eski çağların cihangir Asya Ordularının kahraman askerlerinin ahfâdı olan vatandaşlarım ve kardeşlerim!** Beş yüz senedir yattığınız yeter. Artık uyanınız, sabahtır. Yoksa; sahra-yı vahşette **yatmakla** gaflet sizi **yağma** edecektir.*

*Hikmet denilen makine-i âlemin nizamı ve telgraf hattı gibi umum âleme **uzanan** ve dalbudak salan kanun-u nûrâni-yi İlâhiyenin müssisi olan hikmet-i İlâhiye, ufk-u ezelden **kaderin parmağını** kaldırmış, size emrediyor ki: Tefrika ile müteferrik su gibi, katre katre zâyi olan hamiyyet ve kuvvetinizi fikr-i milliyetle **yani: İslâmiyet milliyeti** ile tevhid ve mezc ederek zerratın câzibe-i cüz'iyyeleri gibi bir cazibe-i umumî-i vatanî teşkil ile kütle-i azîmi, küre gibi tedvir ederek şemsi şevket-i İslâmiyenin **cemahir-i müttefika-i İslâmiyenin** mevkebinde bir kevkeb-i münevver gibi câzibesine itiba' ile muvazene ve aheng-i umumiyeyi muhafaza ediniz.*

*[3] Hem **le hürriyet-i Şer'iyye** denilen **yüksek bir hakikat-ı içtimaiye** Sübhan ve **Ağrı** dağları gibi istikbalin cibâl-i şâhikasının tepesinde ayağa kalkmış ve esaret-i nefs altına girmeyi yasak etmiş ve gayre tecavüzü tecviz etmiyerek Şeriata istinad etmiş olan sultan-ı hürriyet; yüksek sadâ ile sizin gibi mâzinin en derin derelerinde gafil ve müteferrik insanlara fen, san'at sadâsiyle cehalet ve fakra hücum ediniz, emrini veriyor.*

[4] (Eski harfli nüshadaki bu paragraf 1960 baskısında çıkarılmıştır.-Malmîsanij)

*[5] Hem de ihtiyaç denilen medeniyetin pederi ve terakkiyatın müessisi olan üstad-ı ihtiyaç, sillesini kaldırmış, size hükmediyor ki; ya hayat-ı hürriyetinizi bu sahra-yı vahşette **yağmacılara** vereceksiniz, veyahut meydan-ı medeniyette fen ve san'at balonuna, şimendiferine binerek istikbâli istikbâl ve o ecnebi ellerine geçen o emval-i müttefikayı istirdad ederek kâbe-i kemalâta koşacaksınız.*

*[6]Hem de **İslâmiyet milliyeti** denilen mazi derelerinde ve hal sahrâlarında ve istikbal dağlarında hayme-nişin olan ve Selâhaddin-i Eyyubî ve **Celâleddin-i Harzemşah ve Sultan Selim ve Barbaros Hayreddin ve Rüstem-i Zal** gibi ecdatlarınızdan emsalleri gibi dâhi kahramanlar ile bir çadırda oturan bir âile gibi herkesi başkasının haysiyet ve şerefiyle şereflendiren ve **hayat-ı** ulviyenin enmuzeci olan **İslâmiyet milliyeti** size emr-i kat'î ile emrediyor ki: Tâ her biriniz umum **İslâmın** ma'kes-i hayatı ve hâmi-i saadeti ve umum millet-i **İslâmın ferdî** bir misâl-i müşahhası olunuz. Zira: Maksadın büyümesiyle himmet de büyür. Ve hami-yet-i İslâmiyenin galeyanı ile ahlâk da tekemmül ve teâlî eder.*

*[7] Hem de meşrutiyet-i **meşrûa** denilen dünyada **beşer saadetinin bir sebebi** ve hâkimiyet-i milliyeyi te'min ile makina-yı hayatın buharı olan hürriyetteki irade-i cüz'iyeyi, istibdad ve tahakkümün belâsından kurtaran meşveret-i şer'iyyenin mâyesile mayalandıran, meşrutiyet-i meşrua sizi herkes gibi imtihana davet ediyor ki, sinn-i rüşde bülûğunuzu ve **vasfye** adem-i ihtiyacınızı görmek istiyor. İmtihana hazırlanınız. Mevcudiyetinizi ittihatla gösteriniz ve hamiyet-i **diniye-i** millî ile fikir ve vicdan-ı şahsiyenizi milletin kalb ve akl-ı müştereki gibi gösteriniz. Yoksa sıfır çekecek ve şehadetnâme-i hürriyeti elinize vermiyecektir.*

*[8] Evet, mâzinin sahrâlarında keşmekeşliğinize sebebi-yet veren herbirinizdeki meyl-ül-ağalık ve fikr-i hod-serâne ve enaniyet, şimdi istikbalin saâdet-saray-ı medeniyetinde fikr-i icada ve teşebbüs-ü şahsiyeye ve fikr-i hürriyete inkılâp edecektir, **İnşaallah...***

*[9] Hatta diyebilirim ki: **Ey Şark vilâyetlerindeki vatandaşlarım...** Başkalarının sükûtî medreselerine nisbeten, sizin gürültülü olan medreseleriniz bir meclis-i meb'usan-ı ilmiyeyi gösteriyor.*

Hem Şâfiî olduğunuzdan** ve imam arkasında kıraat-ı Fatiha ile semavî ve ruhanî vızıltılarınız **sizi** mezheben ve medreseten ve fıtraten **"Ve en leyse li'l insani illa ma se'a"nın başka bir ünvanı olan teşebbüs-ü şahsiyeye teşvik ediyor.

*[10] Hem de herbir kemâlin müessis ve hâmîsi olan cesaret ve **nâmus-u millet-i İslâmiye sizlere** emrediyor **ki:** Nasılki; şimdiye kadar dimağdan kalbe mecra açmakla, aklı kuvvete mezcederek maarifinizi kılınçlarınızın hutut-u cevherinden öğrenmekle şecâat-i maddiyede terakki ettiniz. Şimdi ise: Kalbden fikre karşı menfez açınız. Kuvveti, aklın imdadına ve hissiyatı, efkârın arkasına gönderiniz. Tâ ki; şecaat-i akliye-i medeniyet meydanında **namus-u millet-i İslâmiye** pâyimal olmasın. **Kılınçlarınızı, fen ve san'at ve tesanüdü hikmet-i Kur'aniye** cevherinden **yapmalısınız.***

(Eski harfli nüshada yer alan 11,. 12. ve 13. paragraflar, 1960 baskısında çıkarılmıştır.-Malmîsanij)

El-bakî huve'l-bak
Bediüzzaman Said Nursî

Görüldüğü gibi, "Hatime"de

yapılan önemli değişiklikler şunlardır:

1. Paragraftaki "Ebna-i cinsime de" bölümü "Vatandaşlarıma ve kardeşlerime" biçiminde değiştirilmiştir.

2. Paragrafta:

a-"Ey Asuriler ve Keyanilerin cihangirlik zamanında pişdar kahraman askerleri olan arslan Kürtler!" ibaresi "Ey eski çağların cihangir Asya Ordularının kahraman askerlerinin ahfâdı olan vatandaşlarım ve kardeşlerim!" biçiminde değiştirilmiştir.

b-"fikr-i milliyetle" yerine "fikr-i milliyetle yani İslâmiyet milliyeti ile" ibaresi konmuştur.

c-"cazibe-i umumi-i milli" yerine "cazibe-i umumî-i vatanî" ibaresi konmuştur.

d-"Kürt gibi bir kütle-i azimi" yerine "kütle-i azimi" ibaresi konmuştur.

3. Paragrafta:

a- "hürriyet" sözcüğü "hürriyet-i Şer'iyye biçiminde değiştirilmiştir.

b-"...cehalet ve fakra hücum için 'Fen ve san'at ve silah başına ileri arş!' emrini veriyor" bölümü "...fen, san'at silahiyle cehalet ve fakra hücum ediniz, emrini veriyor" biçiminde değiştirilmiştir.

4. Paragrafın tümü çıkarılmıştır.

5. Paragraftaki "ahval-i müttefikayı" bölümü "emval-i müttefikayı" biçiminde değiştirilmiştir.

6. Paragarafta:

a-"milliyet" sözcüğü "İslâmiyet milliyeti" biçiminde değiştirilmiştir.

b- "Rüstem-i Zâl ve Selahaddin-i Eyubi gibi Kürt dâhi kahramanlarıyla" bölümü "Selâhaddin-i Eyyubî ve Celâleddin-i Harzemşah ve Sultan Selim ve Barbaros Hayreddin ve Rüstem-i Zal gibi ecdatlarınızdan emsalleri gibi dâhi kahramanlar ile" biçiminde değiştirilmiştir.

c-"hissiyat-ı ulviyenin" bölümü "hayat-ı ulviyenin" biçiminde değiştirilmiştir.

d-"İslâmiyet milliyeti içinde mezc olmuş olan fikr-i millyetiniz" bölümü "İslâmiyet milliyeti" biçiminde değiştirilmiştir.

e-"umum bir milletin" bölümü "umum İslâmın" biçiminde değiştirilmiştir.

f-"Ve hamiyyet-i İslâmiye ile Türk, Kürd tam birleşmiş İslâmı ve dini o milliyetin galeyanıyla ahlâk da tekemmül ve teâli eder" cümlesi "Ve hamiyet-i İslâmiyenin galeyanı ile ahlâk da tekemmül ve teâlî eder" biçiminde değiştirilmiştir.

7. Paragrafta:

a-"vasiyete" sözcüğü "vasîye" biçiminde değiştirilmiştir.

b-"hamiyet-i milli" bölümü "hamiyet-i diniye-i millî" biçiminde değiştirilmiştir.

8. Paragrafa "İnşaallah" sözcüğü eklenmiştir.

9. Paragrafta:

a-"Ey Şark vilâyetlerindeki vatandaşlarım" ile "Hem Şâfiî olduğunuzdan" ibareleri eklenmiştir.

b-"mezheben ve medreseten ve kavmiyeten" bölümü "mezheben ve medreseten ve fıtraten" biçiminde değiştirilmiştir.

10. Paragrafta:

a-"namus-u millî" bölümü "nâmus-u millet-i İslâmiye" biçiminde değiştirilmiştir.

b-"namus-u millî pâyimal olmasın" bölümü "namus-u millet-i İslâmiye pâyimal olmasın" biçiminde değiştiril-miştir.

c-"Kılıncınız fen ve san'at cevherinden yapılmalı." cümlesi "Kılınçlarınızı, fen ve san'at ve tesanüd-ü hikmet-i Kur'aniye cevherinden yapmalısınız." biçiminde değiştirilmiştir.

1960 baskısında "Hatime"nin sonunda yer verilen "El-bakî huve'l-bakî" bölümü eski harfli nüshada yoktur

"Hatime"de yapılan bu tahrifat incelendiğinde şöyle bir sınıflandırma yapılabilir:

1)Anlam değişikliğine neden olacak biçimde bazı sözcüker yanlış yazılmışır. Örneğin "ahval-i müttefikayı" yerine "emval-i müttefikayı", "hissiyat-ı ulviyenin" yerine "hayat-ı ulviyenin", "vasiyete" yerine "vasîye" sözcükleri yazılmıştır.

2)Bazı sözcük ya da cümleler eklenmiştir. Yukarıda değindiğimiz 7. (a şıkkı), 8., 9. (a şıkkı) ve 10. (c şıkkı) paragraflarda görüldüğü gibi.

3)Hürriyet sözcüğü, "hürriyet-i Şer'iyye" biçiminde değiştirilmiştir. Üçüncü paragraf'ta olduğu gibi.

4)Kürtlerle ilgili olduğu zaman, "milliyet" veya "milli" sözcükleri değiştirilerek yerlerine "İslâm" veya "din" sözcükleri konmuştur. Yukarıda değindiğimiz 2. (b şıkkı), 6. (a, d ve e şıkları), 7. (c şıkkı) ve 10. paragraflarda (a ve b şıkkı) olduğu gibi.

5)Kürtlük ve Kürt ulusal varlığıyla ilgili sözcük ve cümleler değiştirilmiştir. Yukarıda değindiğimiz 1. ve 2. paragrafta (a ve d şıkları) olduğu gibi.

Bazan eklemeler yapılmıştır. Örneğin "Rüstem-i Zâl ve Selâhaddin-i Eyubi gibi Kürt dâhi kahramanlarıyla" bölümüne Celâleddin-i Harzemşah ile Barbaros Hayreddin'in adları eklenerek "Selâhaddin-i Eyyubî ve Celâleddin-i Harzemşah ve Sultan Selim ve Barbaros Hayreddin ve Rüstem-i Zal gibi ecdatlarınızdan emsalleri gibi dâhi kahramanlar ile" biçiminde değiştirilmiştir.

6)Daha önce belirttiğim gibi, dört paragraf (4., 11., 12. ve 13. paragraflar) tümden çıkarılmıştır. Bu paragraflar okununca, bunların

Kürtlerle ilgili olmalarından dolayı yeni baskılardan çıkarıldıkları kolayca anlaşılabilir.

Bu günkü Türkçeyle söylemek gerekirse, Said-i Kürdî "Hatime"nin dördüncü paragrafında Kürtlere hitaben şöyle demektedir:

"Hem de gerçeklik denilen tabakalar altında örtülü ve mahpus kalmış, istibdad tabakasının mahvı ve kaldırılmasıyla omuzu üstünde olan bilgisizlik tabakası ve gafletin hafifletilmesiyle titremiş ve ayağa kalkmaya (ayaklanmaya) girişmiş olan gerçeklerin habercisi size her yönüyle haber veriyor ki mahiyetinizde kaderin elinin eğdiği yetenekleri[nizi] ve mukadderâtınızı gerçekleştiren ve kavminizin mahiyetinde saklanmış olan karakterlerinizi maarifin (bilimlerin, bilginin, kültürün) ab-ı hayatı ile sulama zamanıdır. Yoksa kuruyacak yahut çürüyecektir."

Hatime'nin son üç paragrafında Kürtlere hitaben söyledikleri ise şunlardır:

"Hem de anadil denilen ulusal duyguların ışıklarının yansıma yeri, edebi ürünlerin ağacı, maarifin ab-ı hayatının cetvelleri, olgunlaşmanızın değerinin i'tidâl ölçeği (terazisi), doğrudan doğruya herkesin vicdanına karşı menfez açmakla güneş ışınları gibi etkileri ilka edici 'ihmâliniz nedeniyle gayet karışık (belirsiz, düzensiz) ve bazı dalları aşılanmış' olan diliniz, Tûba Ağacı (7) gibi bir ağaç görünümüne [dönüşmeye] elverişli iken; böyle kurumuş ve perişan kalmış, uygarlık dili olan edebiyattan noksan kalmış olduğundan diliniz teessüf diliyle ulusal hamiyyete (ulusal onur ve haysiyete) hakkınızdaki şikayetini sunuyor. İnsanda değerin sikkesi dildir. İnsanlığın sureti ise, dil sahifesinde beyân (anlatma, bildirme) nakşını işliyor. Anadil ise, doğal olduğundan lafızlar -davet etmeksizin- zihne geliyor. Alışveriş yalnız anlam ile kaldığından zihin çatallaşmaz. Ve o dile giren maarif "taş üzerine nakşedilmiş" gibi baki kalır. Ve o ulusal dilin kılığı ile görünen her ne olursa alışılmış olur.

"İşte size ulusal hamiyyetin bir örneğini sunuyorum ki o da Mutkili Halil Hayali Efendi'dir. Ulusal hamiyyetin her bölümünde olduğu gibi, dil bölümünde de ödül kazanmış (ödül haketmiş, ödül alma derecesine erişmiş) ve dilimizin temeli olan alfabe ve dilbilgisini hazırlamıştır. Ve hatta diyebilirim ki gayret, fedakarlık ve zayıfları koruma ve hamiyet yüzyılı uyum göstererek (kaynaşarak) manevi varlığını meydana getirmiştir. Gerçekten Kürdistan madeninde böyle bir hamiyyet cevherine rastgelindiğinden bizim geleceğimizi, onun gibi ümidinden birçok cevher ışıklandıracaktır.

"İşte bu zât uymaya değer bir hamiyyet örneği göstermiş ve gelişmeye gereksinimi olan ulusal dilimize dair bir temel atmıştır... Onun eserine gitmeyi ve temeli üzerine bina etmeyi hamiyyetli kişilere tavsiye ediyorum."

(Said-i Kurdi'nin burada övdüğü Mutkili Halil Hayali Efendi, Said-i Kürdi ile birlikte Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti ve Kürdistan Teali Cemiyeti'nin kurucularındandır.)

Böylesi tahrifler, Said-i Nursi'nin kitaplarını yayınlayan ve nurcu olarak bilinen bu çevrelerin de Türkiye'nin diğer egemen çevreleri gibi Kürt ve Kürdistan sözcüklerine tahammül edemediklerini gösteren açık örneklerdir. Bunlar şoven anlayışlarından ötürü tarihi belgeleri bile tahrif etmişlerdir. Üstelik bu belgeler "Üstad"larına ait olduğu halde bunu yapmışlardır. Bu yaptıklarıyla onlar, tam da muhaddislerin sözünü ettikleri mevzû hadîs râvîlerini andırıyorlar.

KAYNAK VE NOTLAR

(1) Naci Kutlay, İttihat-Terakki ve Kürtler, s. 42

(2)Ruşen Çakır, Ayet ve Slogan-Türkiye'de İslami Oluşumlar, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 122

(3)Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa Cilt: II, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 147-148

(4)Bediüzzaman Said Nursî, İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi Veya Divan-ı Harb-i Örfî, Sinan Matbaası, 1960, s. 5-8

-Bediüzzaman Said Nursî, İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâ-mesi Veya Divan-ı Harb-i Örfî, Sözler Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 5-8

(5)İbrahim Fakazlı: Said-i Nursî'nin İnebolu'lu "talebelerinden" olup 1943'te onunla birlikte Denizli hapishanesinde yatmıştır. (bak. Necmeddin Şahiner, Son Şahitler Bediüzzman Said Nursî'yi Anlatıyor, 1978, s. 172)

(6)Dr. M. Şükrü Hanioğlu'na göre, Abdullah Cevdet "Bediüzzaman Kürdî'nin Nutukları" adlı kitabı İçtihad Matbaası'nın İstanbuldaki şubesinde bastırmıştır (Hanioğlu'nun verdiği bu bilgiye dayanarak ben de "Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet" adlı kitapçığımda böyle yazmıştım). Oysa ki aynı yerde Hanioğlu'nun bu kitap ile ilgili olan şu notu da yeralmaktadır:

[Said-i Kürdî], Bediüzzaman Kürdî'nin Nutukları, Kütübhane-i İctihad, İkbâl-i Millet Matbaası, Dersaadet, 1324

Buradan, sözkonusu kitabın İkbâl-i Millet Matbaası'nda basıldığı anlaşılıyor.

Necmeddin Şahiner'in "Bilinmeyen Taraflarıyle Bediüzzaman Said Nursi" adlı kitabında, Said-i Kürdi'nin bu kitabının kapağının fotokopisi yer almaktadır ki bu kapakta şunlar yazılıdır:

Dersaadet'de Kütübhane-i İctihad, aded: 1

Nutuk

Naşiri: Kütübhane-i Ictihad sahibi Ahmed Efendi

Her hukuku mahfuzdur. Taklid edenler kanun-i esasi ile te'dib edilirler.

Dersaadet, İkbâl-i Millet Matbaası, Çemberlitaş'da Vezir Hanı derununda numro: 10, 1326 [1910-1911]

Hanioğlu'nun sözünü ettiği baskı ile burada değindiğimiz baskının tarihleri birbirine uymadığı gibi adları da farklıdır. Hanioğlu'nun verdiği tarihte yanlışlık yoksa, bu kitap hem 1324'te hem de 1326 [1910-1911]'da basılmış demektir.

Öte yandan Prof. Hilmi Ziya Ülken ve Dr. Şükrü Hanioğlu'nun Dr. Abdullah Cevdet tarafından kurulduğunu belirttikleri "Kütüphane-i İctihad"ın sahibi, Nutuk'un kapağında belirtildine göre Ahmed Efendi'dir. Necmeddin Şahiner'in yazdıklarından, bu Ahmed Efendi'nin Ahmed Râmiz Efendi olduğunu öğreniyoruz.

bak. Prof. Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, ikinci baskı, Ülken Yayınları, İstanbul, 1979, s. 242

-Dr. M. Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 315

-Necmeddin Şahiner, Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî, 6. baskı, s. 125, 78

(7)Tûba Ağacı: Cennette bulunduğu ve dallarının bütün cenneti gölgelediğine inanılan bir ağaç.

Celal Talabani İle Röportaj

"Görüşmeler Çıkmaza Girdi"

H. GÜZEL / D. KISA

Soru: Kürdistan'daki son durum hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?

Talabani: Kürdistan'daki son durumu kısaca belirtmek istersek;

Peşmerge güçleri ile Irak hükümeti arasında ne savaş, ne de barış durumu hakimdir. Görünen o ki, her iki kesim de kendisini geleceğe hazırlıyor. Irak hükümeti, tüm gücüyle Kürdistan'a asker yığıyor. Özellikle Musul, Kerkük, Taktak, Hewlêr, Hanikin mıntıkasına. Bunun dışında bugün, Irak Kürdistanı'nda yaklaşık 300 bin kişilik bir askeri güç bulunmaktadır. 1500 tank, onlarca uzun menzilli top, bir hayli roket de Kerkük'ün güneyine yerleştirilmiş vaziyette.

Kerkük'ün Araplaştırılması politikası devam ediyor. Hükümet Kerkük halkının (Kürt ve Türkmen) geriye dönüşünü engelliyor. Küfre, Altınköprü vb. yerleşim birimlerine geri dönüşü yasaklıyor. Ayrıca Irak hükümeti, BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 688 sayılı karar uyarınca halkın, geriye dönmesini kabul etmesine rağmen, geriye dönüşleri engellemekle kalmıyor, aynı zamanda halkın yakılan-yıkılan köylerini yeniden inşa etmesine de müsaade etmiyor. Bu konuda BM Temsilcilerinden Sadrettin Ağa Han'ın çabaları sonucu halkın, Kerkük'e dönmesini kontrol edebilecek bir heyetin oluşmasına rıza gösteren Bağdat hükümeti, bu konuda da üzerine düşeni yapmıyor.

Kısaca Irak Hükümeti, sadece Kürtlerin geri dönmesine izin vermemekle kalmıyor, aynı zamanda onların yıkılan köylerini ve evlerini yeniden onarmalarına da engeller çıkarıyor. Buna karşılık, 2726 Arap ailesini de bölgeye getirmiş ve onlara arazi vermiştir. Diğer yandan da 60 alay cahş gücü oluşturma kararının yanı sıra, herhangi bir siyasi yapılanma içinde yeralmayan bağımsız insanları Musul, Kerkük ve Bağdat'a yerleştirip orada cahşlık yapmaları için teşvik ediyor.

Irak hükümeti ile görüşmelere gelince; çıkmaza girdi diyebilirim. Çünkü Irak hükümeti, ülkede herhangi bir demokratik dönüşümü kabul etmiyor. Cephe'nin kabul etmeyeceği bazı şartlar ileri sürüyor. Böylelikle Cephe'yi, Irak'taki muhalefet güçlerine, komşu devletlere, Avrupa'ya ve tüm dünyaya karşı bir araç olarak kullanmak istiyor. Irak hükümeti dayattığı şartlarla Cephe liderlerinden, en sade üyeye kadar herkesin, Saddam Hüseyin'i lider olarak kabul etmesini, Baas partisinin öncülüğünü tanımasını, kısacası, Irak'ta tek fert ve tek parti diktatörlüğünün bir parçası olmasını istiyor. Hükümet bu şartlarla Cepheyi bir demokrasi gücü olmaktan çıkartmayı amaçlıyor. Onun Avrupalı, Kürt, Arap örgütlerle ilişkilerini koparatarak, diktatörlük kafesine hapsetmeyi amaçlıyor.

Hükümetin önerdiği otonomi programı konusunda hükümet ile Cephe arasında bir anlaşmazlık vardır. Irak hükümeti, önerdiği programla Irak Kürdistanı'nın yarısını otonomi bölgesinin dışında tutmayı amaçlıyor. Cesan, Hanikin, Kıfri, Dakub, Şexan, Sıncar, Telefar vb. bölgelerini -ki 37 bin kilometre karelik bir alan- Kürdistan'dan ayırıp geri kalan bölgeleri otonom bölge olarak değerlendiriyor. Tüm Irak Kürdistanı'nın yüzölçümü 85 bin km karedir. Görüldüğü gibi rejim, Kürdistan'ın yarısını otonom bölgenin dışında tutmayı amaçlıyor.

Yine rejimin önerdiği otonomi programını kabul edersek, Bağdat

Hükümetin önerdiği otonomi programı konusunda hükümet ile Cephe arasında bir anlaşmazlık vardır. Irak hükümeti, önerdiği programla Irak Kürdistanı'nın yarısını otonomi bölgesinin dışında tutmayı amaçlıyor. Cesan, Hanikin, Kıfri, Dakub, Şexan, Sıncar, Telefar vb. bölgelerini -ki 37 bin kilometre karelik bir alan- Kürdistan'dan ayırıp geri kalan bölgeleri otonom bölge olarak değerlendiriyor. Tüm Irak Kürdistanı'nın yüzölçümü 85 bin km karedir. Görüldüğü gibi rejim, Kürdistan'ın yarısını otonom bölgenin dışında tutmayı amaçlıyor.

ve Irak'ın Güneyinde yaşayan Kürtler dışında, yaklaşık 2 milyon Kürt, otonom bölgenin dışında kalmış olacak. Diyebilirim ki, bu plan Kürt halkının yarısını otonom bölgenin dışında tutuyor.

Ayrıca otonom bölge yönetiminin yetkileri öylesine daraltılmış ki, buna göre eğitim programı bile merkezi hükümetin programına bağlanmış. Rejim, yaptığı öneride eğitimi Araplaştırmanın, Saddam'ı ve Baas'ı yüceltmenin hizmetine sunmuştur. Eğer onların bu önerilerini kabul edersek, Araplar için hazırlanan ve Baas rejiminin hizmetinde olan eğitimi Kürtçe olarak uygulamak zorunda kalacağız. Buna göre tüm öğretmenlerin Baas üyesi olması zorunluluğu getiriliyor. Kürdistan'da su, elektrik, telefon, yol, ziraat ve öteki sanayi işleri merkezi hükümetin eline bırakılıyor. Belediye hizmetleri dışında otonom bölgeye hiçbir şey bırakılmıyor. Öyle anlaşılıyor ki, Irak Hükümeti, Irak'a gerçek demokrasiyi, Kürdistan'a gerçek otonomiyi istemiyor. Bu nedenlerden dolayı görüşmeler çıkmaza girmiştir.

Görüşmelerin vardığı son nokta üzerinde Cephe üyeleri arasında bir tartışma yürütülüyor. Hükümetin önerdiği otonomi programı imzalanmalı mı, imzalanmamalı mı? Cephe üyesi tüm partiler bu şartlar altında imzalamaya karşılar. Öte yandan, bir kısım cephe üyeleri, önerinin daha detaylı incelenmesi ve kalıcı sonuçlara ulaşmak için çaba sarfedilmesini istiyorlar. Bu nedenlerden dolayı Cephe önderliği, mektup yazarak görüşmeleri devam ettirip, rejimin son görüşünü öğrenmeyi ve bunu değerlendirip son kararı verme noktasında görüş birliğine vardı. Besbelli ki, Cephe Kürt halkına danışmadan, yani bu konuda bir referandum yapmadan son kararı veremez. Bunun dışında Cephe, yurt dışına bir heyetin gönderilip uluslararası kamuoyunun görüşmeler konusundaki değerlendirmelerini öğrenmeyi de karar altına aldı. Bu nedenle benim başkanlığımda, tüm partilerden temsilcilerin katıldığı bir heyet oluşturuldu. YNK, KDP-Irak, Irak Kürdistanı Demokratik Halk Partisi, Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi, PASOK, Komünist Partisi Kürdistan Seksiyonu, Asuri Demokratik Hareketi, Milliyetçi Türkmen Partisi'nin temsilcilerinden oluşan heyet, İngiltere ve Amerika'da görüşmelerde bulundu. Birçok tanınmış kişi ve kuruluşla yapılan görüşmelerde, kendilerine Irak hükümetiyle sürdürülen görüşmeler hakkında bilgi verildi ve görüş alışverişinde bulunuldu. Görüşmeler sonucunda Avrupa ve Amerika'nın, Irak hükümetine karşı olduklarını ve bugünkü Irak rejiminin kalmasını; aynı zamanda Kürtlerin bu rejimin bir parçası olmasını istemediklerini gördük. Onlar, görüşmelerin başarıya ulaşması halinde, Saddam'ın güçleneceğini ve bunun da Irak, Kürtler ve dünya için kötü bir sonuç olacağını dolaylı yollardan söylediler. Bununla birlikte yapılan görüşmelerde yeniden farkettik ki, eğer, Irak Kürtlere yeniden saldırıda bulunursa, Batılılar bunu engelleyecekler ve Irak'ın Kürtlere ve şiilere karşı savaşmasına müsaade etmeyecekler. İşte bu şartlarda cephe olarak, bir toplantı yapıp, nelerin yapılması gerektiği konusunda bir sonuca varmayı amaçlıyoruz. Yani, Cephe olarak henüz görüşmelerin kesilmesi ya da devam etmesi konusunda bir kararımız yok. Ama, rejimin görüşmeler konusundaki son değerlendirmesini öğrenmek de kararlarımız arasında yer alıyor.

Görüşmelerin vardığı son nokta üzerinde Cephe üyeleri arasında bir tartışma yürütülüyor. Hükümetin önerdiği otonomi programı imzalanmalı mı, imzalanmamalı mı? Cephe üyesi tüm partiler bu şartlar altında imzalamaya karşılar. Öte yandan, bir kısım cephe üyeleri, önerinin daha detaylı incelenmesi ve kalıcı sonuçlara ulaşmak için çaba sarfedilmesini istiyorlar.

Ayrıca Irak rejiminin, özellikle Kerkük konusundaki düşünceleri çok olumsuz olduğunu belirtmek isterim. Irak hükümeti, bu bölgeyi Arabistan'ın bir parçası olarak görüyor ve onun otonomi bölgesine dahil edilmesine şiddetle karşı çıkıyor. Bu önemli değil. Ama sorunu daha sonraları görüşmeye bile taraftar değiller. Yani olayı istedikleri gibi bitirmeyi düşünüyorlar.

Halbuki Irak hükümeti, daha 1985 yılında Kerkük'ün, Irak-İran savaşının bitmesine kadar ortak idare edilmesi konusunda Kürdistan Yurtsever Birliği'ne söz vermişti. Şimdi de Kerkük'ü unutun diyorlar... Tarık Aziz bir toplantıda açıkça "nasıl ki Araplar Endülüs'ü (İspanya'yı) kaybettiler ve gözyaşları döktüler, siz de Kerkük'e gittiğinizde onun için birkaç damla gözyaşı dökün." dedi.

Rejimin bu tavrının Cephe tarafından kabul görmeyeceği besbelliydi. Ve bu tavır, Kürt heyetinin Bağdat'ı terkedip Kürdistan'a dönmesine neden oldu. Sovyetler'de darbe olduğunda, Baas rejiminin yöneticileri, "size vereceğimiz budur. İster kabul edin, ister etmeyin.." dediler. Ama darbenin başarısızlığa uğramasından sonra biraz yumuşayıp, "görüşmeleri devam ettirmeye hazırız" demeye başladılar. Ama, bana göre Irak hükümetinin politikasında, düşüncesinde ve taktiklerinde herhangi bir değişiklik olmamıştır, eski biçimde devam etmektedir.

Diğer yandan halen Kürdistan'da yaklaşık 600-700 bin evsizbarksız insan var. Bunların büyük çoğunluğu Kerkük'lüdür ve hükümet, onların evlerine geri dönmelerine izin vermiyor. Mevsim kışa doğru gidiyor. Eğer yurt dışından güçlü yardımlar gelmezse, onların durumu daha da perişan olacak, binlerce çocuk, kadın ve yaşlının ölmesi kaçınılmaz olacaktır. Kürdistan halkının yüz yüze kaldığı bir başka sorun ise, rastgele döşenen mayınlardır. Bilindiği gibi, geçmişte Kürdistan'da hemen hemen tüm köyler yerle bir edilmişti. Şu anda birçok aile geri dönüp köv-

lerini yeniden inşa etmek istiyor. Ama ne yazık ki, mayınlar bu insanların önünde ciddi bir tehlike teşkil ediyor. Çünkü yaklaşık 20 milyon mayın Irak tarafından, yine çok sayıda mayın ise İran tarafından döşenmişti. Köylüler tarlalarına gittiklerinde, evlerini tamire başladıklarında mayınlar patlıyor; böylece insanlar sakat kalıyor veya yaşamlarını yitiriyorlar. Önümüzdeki önemli sorunlardan biri de budur.

Bugün Kürdistan'da herkes politikayla uğraşıyor. Bu, ülkede yeni bir olgudur. Sağdan-sola kadar, tüm örgütler, özgü e çalışma yapabiliyorlar. Bunların yanı sıra, yeni bir durum da ortaya çıktı: Aşiret reisleri "Aşiret Reisleri Topluluğu" adı altında bir örgütlenmeye gittiler. Kürdistan'da halk özgürlüğü tadmış durumdadır. Artık polisin, istihbaratın kontrolüne yeniden girmek istemiyor ki, bu da görüşmelerin başarıya ulaşmasının önündeki sorunlardan biridir.

Öte yandan peşmergelerin sayısında alabildiğine bir artış sözkonusu. Geçmişte hükümete askerlik yapanlar, bugün, halk saflarına katılmışlar. Bunların beslenmesi, yaşatılması devrimin önemli sorunlarından birisini oluşturuyor. Bugün Kürdistan'da herkes politikayla uğraşıyor. Bu, ülkede yeni bir olgudur. Sağdan-sola kadar, tüm örgütler, özgürce çalışma yapabiliyorlar. Bunların yanı sıra, yeni bir durum da ortaya çıktı: Aşiret reisleri "Aşiret Reisleri Topluluğu" adı altında bir örgütlenmeye gittiler. Kürdistan'da halk özgürlüğü tadmış durumdadır. Artık polisin, istihbaratın kontrolüne yeniden girmek istemiyor ki, bu da görüşmelerin başarıya ulaşmasının önündeki sorunlardan biridir.

Bildiğiniz gibi, Türk devleti PKK terörünü bahane ederek iki kez Irak Kürdistanı'na saldırıda bulundu. Bu saldırıların görüşmeler üzerinde etkisi oldu mu? Bu konuda kısaca bilgi verebilir misiniz?

Talabani: Bana göre Irak devleti, Türk devletinin saldırısına karşı değildir. Aksine, bundan hoşnutluk duyuyor. Bazı Irak diplomatları, bu saldırının Irak için iyi sonuçlar vereceğini dile getirdiler. Doğrusu da söyledikleri gibidir. Çünkü: 1- Irak, Kürtler arasında "bakın işte, dostunuz Türkiye size saldırıyor; tanklarla, toplarla, uçaklarla sizleri vuruyor. Yeniden yapığınız köylerinizi yakıyor, yıkıyor. Eğer ben Kürdistan'da olsaydım, Türk hükümeti bu saldırıları gerçekleştiremezdi." şeklinde propaganda yapıyor. 2- Irak hükümeti, kurt halkı arasında Türkiye'nin Kürtlerin dostu olmadığı, aksine düşmanı olduğu, Kürtlere yardım etmeyip saldırdığı yönünde propaganda yapıyor. 3- "Şayet Irak ile görüşmezsek, komşularımızla (İran, Türkiye ve Suriye) dostluğumuz gelişir" diye düşünenlerin görüşleri zayıflıyor. Bu da, dolaylı olarak Irak'ın politikasına yardımcı oluyor ve "işte dostunuz size saldırıyor" propagandasına malzeme sağlıyor.

Doğrusu bir Kürt dergisi kanalıyla görüşlerimi belirtmekten mutluyum. İki nokta üzerinde görüşlerimi dile getirmek istiyorum. Bunlar Türk hükümetinin ve PKK'nın tavırlarıdır.

Türk hükümetinin Irak Kürdistanı'na saldırısı uluslararası antlaşmalara aykırıdır. Günahsız köylüler ve insanlar, Türk devletinin saldırısına hedef oluyorlar. Bu nedenle biz, Cumhurbaşkanı Özal'a mektup yazarak veya onunla ilişki kurarak bu politikanın terkedilmesini söylemeye çalıştık. Ve ona, Kürtlerin Irak-Türkiye sınırını kontrol edebilmeleri için zamana ihtiyaçlarının olduğunu söyledik.

PKK'nın tavrına gelince: PKK, Cephe'nin onayı olmadan Irak Kürdistanı'nda üsler oluşturuyor. Bu üsleri gizlice oluşturmadığı gibi, üstelik de gidip Türk gazetecilerini getirtip buraları gösteriyor. Ve daha sonra sınırdaki karakollara saldırıp, Irak Kürdistanı'na geri dönüyor. Sanki Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na saldırması için daha önceden hazırlanmış bir plan varmış gibi... Sanki birileri, (Irak, İran veya Suriye) PKK'ya bunları yap ki Türkiye, Irak Kürdistanı'na saldırsın, böylelikle Irak Kürtleri ile Türkiye'nin ilişkileri bozulsun demiş gibi... PKK'nın bu tavrı gerçekte Irak hükümetine, Saddam'ın politikasına hizmet ediyor.

PKK, Irak Kürdistanı'nda, (sınıra yakın yerlerde değil) üsler kurabilir ve oradan Türkiye'nin ve Kürdistan'ın iç bölgelerine gidip eylemler yapabilir. Ama PKK böyle yapmıyor. Sınır boylarında açık üsler oluşturuyor ve Türk gazetecilerini çağırıyor.

PKK ve Türk hükümetine iki sorum var: PKK niçin Irak Kürdistanı'ndan gidip sınırdaki karakolları basıyor? Niye İran'dan veya Suriye'den gitmiyor? Türk hükümeti, neden PKK'nın Irak Kürdistanı'ndaki kamplarına saldırıyor? Niçin İran'daki veya Suriye'dekilerine saldırmıyor? Biz fakir ve kimsesiz olduğumuzdan mı? Tankımızın, topumuzun, uçağımızın olmamasından mı? Biz, olaylara iki gözle bakmalı, iki kulakla duymalıyız. Öncelikle kendisini tüm Kürdistan'ın önderi sayan PKK'dan sormalıyız: Neden Irak Kürtlerinin durumunu daha da kötüleştiren böylesi olaylara yol açabilecek işler yapıyor? PKK Yönetiminin bu soruya cevap vermesi gerekiyor. Türk hükümetinden de sormak gerekiyor. PKK'nın sadece Irak Kürdistanı'nda üstleri yok. Aynı zamanda İran'da, Lübnan'da ve Suriye'de de var. Kendisinin Irak Kürtlerinin dostu olduğunu söyleyen Türk hükümeti, niçin salt Irak Kürdistanı'na saldırıyor?.

Cumhurbaşkanı Özal, Cephe heyeti ile görüşürken, Türkiye'nin Kıbrıs Türklerini koruduğu gibi Irak Kürtlerini de koruyacağını söylemişti. Böyle koruma mı olur? Bu nasıl bir koruma?

Soru: Türk hükümeti ile ilişkilerinizi Cephe olarak mı, yoksa YNK veya KDP-Irak olarak mı kurdunuz?

Talabani: Başlangıçta bu ilişki Parti ve YNK'ın ilişkisi olarak kurulmuştu. Türk hükümeti ile değil, Türk devletinin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile kurulmuştu. Bana göre Özal ile Mesut Yılmaz'ın yürüttükleri politikalar arasında bir farklılık var. Türk Dışişleri bakanlığı ile yaptığım bir görüşmede bu ayrılığı farkettim. Geçen ay Türkiye'de olduğum dönemde, ben ve Mesut Barzani, Cumhurbaşkanı tarafından görüşmek üzere davet edildik. Mesut Barzani gelemedi, Nêçirvan Barzani ve Muhsin Dızayi'yi kendi yerine gönderdi. Onlar, Turgut Özal ile görüştüler. Sıra bana geldiğinde benim yerime Cephe'den bir heyet ile görüşülmesini istedim. O dönemde, ABD ve Avrupa'ya gitmek üzere bir heyet Türkiye'de bulunuyordu. Özal, bu önerimi kabul etti ve Cephe heyeti ile görüştü. Heyette benimle birlikte, Resul Mamend (Sosyalist Parti Sekreteri), Kak Brusk (Halk Partisi Politbüro Üyesi), Hışyar Zıbari (KDP-Irak Politbüro üyesi), Fahri Kerim (Irak Komünist Partisi Politbüro Üyesi) yer almışlardı. Bu görüşmede Türk hükümeti ile cephe arasındaki ilişkiler üzerinde görüş alışverişinde bulunuldu. Türk tarafı, parti ve YNK'nın Ankara'da iki büro açmasını teklif ettiler. Belirtelim ki, bu büroların diplomatik sıfıtları yok.

Soru: Bu ilişki üzerine çok şeyler söylendi. Şimdi sizden, bir Kürt yayını vasıtasıyla, bu ilişkilerin prensiplerini ve ilişkilerden beklentilerinizi açıklamanızı rica ediyoruz.

Talabani: Türk hükümeti ile ilişkilerimizin dayandığı ilkeler şunlardır: Biz, Irak Kürdistanı Cephesi olarak, bizi çevreleyen ablukayı kırmak istiyorduk. Suriye ile olan sınırımız Irak'ın denetimi altında idi. Türkiye ve İran ile olan sınırımızın açık kalmasını istiyorduk. Ancak böylelikle ülke dışına çıkabilir, tekrar ülkeye dönebilirdik. Yüzbinlerce Kürdün İran ve Türkiye'ye sığınması, bizi bu iki devletle ilişkiye zorladı. Bunların yanı sıra, Avrupa ve Amerika'da Türkiye'nin ağırlıklı bir yeri var. Türkiye, her zaman Kürtlerin ABD ve Avrupa ile diplomatik ilişki kurmalarına engel olmuştur. Özal'dan önceki devlet başkanları, birçok kereler, eğer Avrupa ve Amerika Kürtlerle ilişki kurarlarsa, biz buna karşı çıkarız demişlerdir. Türkiye'nin Kürtlerin Avrupa ve Amerika ile ilişki kurmalarına karşı çıkmamaya ikna edilmesi, bizim için önemli ve zorunlu idi.

Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ortak bir dostumuz kanalıyla bize haber gönderip, bölge sorunları konusunda görüş alışverişinde bulunmak amacıyla bir Kürt heyetiyle görüşmek istedi. Biz bunun, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Kürt sorunu konusunda politika değişikliği içinde olduğu biçiminde değerlendirip, bizim için iyi bir fırsat olacağını düşündük.

Irak Kürdistanı ulusal kurtuluş hareketi olarak, komşularımızla ilişki kurmamız doğaldır.. Devlet dahi olsak, komşularımızla ilişki kurmak zorundayız. Çünkü, gümrük, gidiş-geliş ve benzeri ortak sorunlarımız var. Bunlar, objektif durumdan kaynaklanan gerçeklerdir. İnsan, komşularını seçemez veya değiştiremez. Politika değişebilir, ama coğrafya değişmez. Komşularımız Bulgaristan veya Nijerya olmuş olsaydı, biz onlarla da ilişki kurmak zorundaydık. Ama nasıl bir ilişki?

Düşünceme göre ilişki kurmak yanlış değil. İlişkinin biçimi ve şartları önemli. Komşu devletlerle ilişkilerimizin üç temel nokta üzerinde kurulması düşüncesindeyim.

1- Bu ilişkiler bağımlılık ilişkileri olmamalı, Kürt hareketi bağımsızlığını kaybetmemeli; siyasi temel üzerinde, yani devlet ve hükümet düzeyinde olmalı. İstihbarat örgütleri veya emniyet teşkilatı kanalıyla yürütülmemeli.

2- Kurulacak ilişki o parçada yaşayan Kürt halkının zararına olmamalı. Örneğin; bizim İran hükümeti ile olan ilişkimiz, İran Kürtlerine zarar vermemelidir. Suriye ile olan ilişkilerimiz de aynı şekilde Suriye Kürtlerine. Türkiye ile olan ilişkilerimiz de, Türkiye Kürtlerine karşı olmamalıdır. Bana göre, YNK olarak, geçen yıllarda komşu devletlerle kurduğumuz ilişkiler ispatladı ki, biz bu ilişkileri o parçada yaşayan Kürtlerin zararına kurmadık.

3- Kurulacak ilişki o parçadaki Kürtlerin rızasını almalıdır. Örneğin, eğer İran Kürtleri, bizim İran ile olan ilişkilerimize karşı gelirlerse, ilişkilerimizi kesmeliyiz.

Biz, yukarıda söylediğim noktalara uyduk. Ayrıca bazı şeyler daha eklemek istiyorum. İçinde yaşadığımız yüzyıl, ilişki kurma ve görüşme zamanıdır. Kürtler için silahlı mücadeleden başka politik ve diplomatik mücadele, kültürel çalışma, basın-yayın ve propaganda çalışmaları da gereklidir.

Ayrıca bizim için Türkiye ile diyalog halinde olmanın özel bir önemi vardır. Türk hükümetleri bugüne kadar sadece Tükiye Kürtlerini değil, aynı zamanda İran, Irak ve Suriye Kürtlerini de inkar ediyorlardı. Parlamento tarafından seçilen bir Türk devlet başkanının bir Kürt heyeti ile ilişki kurması, ileriye doğru atılmış bir adımdır. Bizim, ustaca ve mantıklı bir biçimde bu durumdan yararlanıp, sorunumuzu Türk hükümetine, Türk halkına ve kamuoyuna tanıtmamız gerekir.

Kısaca, Türkiye, İran ve Suriye ile olan ilişkilerimiz, yukarıda bahsettiğim prensipler çerçevesinde olan ve haklı ilişkilerdir.

Soru: Türkiye'de seçimler yeni yapıldı. Öyle anlaşılıyor ki, gelecekte Türkiye'yi bir koalisyon hükümeti yönetecek. Bu son durum Türkiye ile olan ilişkilerinizi nasıl etkiliyebilir?

Talabani: Koalisyon oluşmadan birşey söyleyemem. Eğer koalisyon şoven ve milliyetçi güçler tarafından oluşturulursa bu ayrı birşeydir, ılımlı ve Kürt meselesi-

ne açık güçler tarafından oluşturulursa apayrı birşeydir. Koalisyon oluşsun, görelim başkanı kim, o zaman birşeyler söyleyebilirim.

Bugüne kadar bizim ilişkilerimiz hükümet başkanı M. Yılmaz ile değil, devletbaşkanı Özal ile idi. Devletbaşkanı henüz daha görevinde. Eğer koalisyon DYP-SHP tarafından oluşturulursa, bu bizim için kötü değil, iyi olabilir. Ama programları nasıl olur bilemiyorum. Programlarını gördüğümüzde, daha net şeyler söyleyebiliriz.

Soru: Ulusal Kongre ile ilgili çok şeyler söylendi, yazıldı. Ulusal Kongre çalışmaları günümüzde hangi aşamadadır? Eğer Ulusal Kongre'nin toplanma şansı yoksa, Kürt örgütlerinin birbirleriyle ilişkileri size göre nasıl olmalıdır?

Talabani: Benim düşünceme, YNK'nın düşüncesine göre, Ulusal Kongre'nin toplanma zamanı gelmiştir. Bu Kongre'ye herkesin katılması zorunludur. Tüm Kürt partileri, örgütleri Kongreye katılmalıdırlar. Kongre, birkaç nokta ve hedef üzerinde anlaşmaya çaba sarfetmelidir. Örneğin, bir meclisin oluşturulması, Kürt örgütleri arasında uyumun sağlanması, tüm Kürt örgütlerinin kongrenin toplanması önündeki engellerin kaldırılması amacıyla çaba sarfetmesi...

Bizim düşüncemize göre, eğer Ulusal Kongre toplanamazsa, Kürt örgütleri arasında dostluk ve işbirliği devam etmelidir, geliştirilmelidir. Kürt ulusal hareketinin ulaştığı yeni aşamada Kürt örgütleri aralarındaki ilişkileri güçlendirmek zorundadırlar. Bu, tüm örgütlerin birtek hedef için mücadele etmeleri anlamına gelmez. Ya da tüm örgütlerin, birleşmesi anlamına gelmez. Ama kısa ve uzun vadeli hedefler için Kürt örgütleri arasında bir uyumun, bir işbirliğinin olması da gerekir.

Tüm Kürt örgütlerinin kendine has programları, stratejileri vardır. Her parçanın durumu farklıdır. Bazı Kürt örgütleri, idari ve kültürel haklar, bazıları otonomi, bazıları ise federasyon veya ayrı devlet istiyorlar. Bu farklı taleplerin Kürt örgütlerinin ortaklaşa mücadeleleri önünde engel olmaması gerekir. Kürt örgütleri bazı ortak hedefler uğruna birlikte mücadele etmelidirler.

Ulusal Kongre'nin toplanma zamanı gelmiştir. Bu Kongre'ye herkesin katılması zorunludur. Tüm Kürt partileri, örgütleri Kongreye katılmalıdırlar. Kongre, birkaç nokta ve hedef üzerinde anlaşmaya çaba sarfetmelidir. Örneğin, bir meclisin oluşturulması, Kürt örgütleri arasında uyumun sağlanması, tüm Kürt örgütlerinin kongrenin toplanması önündeki engellerin kaldırılması amacıyla çaba sarfetmesi...

ABD'de ve Avrupa'da yaşayan Kürtler, işçi, doktor, avukat, öğrenci, sanatçı gibi mesleki dallarda; yine kadın, insan hakları vb. alanlarında ortak örgütler oluşturabilirler.

Birkaç haftadan beri Avrupa ve Amerika'da görüşmelerde bulundunuz. Görüşmeler konusundaki izlenimlerinizi kısaca anlatabilir misiniz? Uluslararası kamuoyunun Kürt sorunu konusundaki düşünceleri nelerdir?

Talabani: Geçen iki ay içinde İngiltere'de Başbakan ve İngiliz İşçi Partisi Başkanı ile görüştüm. Fransa'da Dışişleri Bakanı, İtalya'da Başbakan ve Savunma Bakanı ile görüşmeler yaptım. Hollanda'da Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyetle, Almanya'da ise Dışişleri Bakanı Genscher ile görüştüm. Ürdün'de Kral ve veliaht Emir Hasan ile, Türkiye'de ise Cumhurbaşkanı Özal görüşme yaptığım kişiler arasındaydılar.

Cephe bu ay için Amerika'dan resmi bir davet aldı. Cephe heyeti, Amerika'da Dışişleri Bakanlığı, Kongre ve Pentagon ile görüştü. Newyork'ta BM Genel Sekreteri'nin Yardımcısı ile görüşmeler yaptı. Tüm bu görüşmeler sonucunda bizim açımızdan birşey açığa çıktı: Uluslararası kamuoyu, Kürt sorunu konusunda bilgi sahibi. Hemen herkes, Kürt sorunundan bahsediyor, Kürtlerin baskı altında, hertürlü haktan yoksun bir ulus olduğunu söylüyor.

Görüşme yaptığım kişilerin hepsi, Kürtlerin içinde yaşadıkları devletlerin çerçevesinde tüm demokratik ve insani haklarına kavuşmaları gerektiğini dile getirdiler. Ayrıca Ortadoğu'da sınırları değiştirmenin mümkün olmadığını söylediler. Irak Kürdistanı konusunda ise, eğer Irak rejimi, Kürtlere saldırırsa Kürtleri koruyacaklarını dile getirdiler.

Bana göre Avrupa Amerika'dan daha fazla Kürt sorununu anlamışa benziyor. Amerika, Kürt sorununu Türkiye ile bağlantılı olarak değerlendiriyor. Türkiye'nin birliğini tehlikeye sokacak adımlar atmaktan kaçınıyor.

Herşey bizim mücadelemize bağlıdır. Eğer biz, daha iyi çalışırsak, bu devletler de Kürt sorununu daha iyi anlarlar. Bu görüşmeler bize kendi sorunumuzu anlatma imkanı sağladı. Örneğin, Amerika önceden Kürtleri ya terörist, ya da komünist olarak, aynı zamanda insan haklarına ve demokrasiye karşı oldukları biçiminde değerlendiriyordu. Ama bu görüşmeler sonucunda onlar için şu nokta açıklığa kavuştu: Kürtler, terörizme karşıdırlar, özgürlüklerine, insan haklarına kavuşmak istiyorlar. Kürdistan'da barışsever, insancıl bir mücadelenin olduğu onlar açısından daha da netlik kazandı. Kürt hareketinin, terörizme karşı olduğunu birkez daha açıkladık. Amerikan Kongresi, Kürt meselesi konusunda ABD hükümetinden daha ileri bir bakış açısına sahiptir.

Bana göre, bu görüşmelerimiz iyi sonuçlar verdi. Ama bu şu anlama gelmez: Kürtler, böylesi görüşmeler sonucunda kurtulurlar.

Kürt sorunu temelde Kürt halkının Kürdistan'da yürüttüğü mücadele ile çözülür. Ama yurt dışından ve-

Yurt dışında Kürt sorunu konusundaki sessizlik bugün kırılmıştır. Geçmişte bize yapılan zulüm ve zorbalığa karşı sesimizi duyuramıyorduk. Ama şimdi durum öyle değil.

rilecek desteğin, içinde bulunduğumuz dönemde önemi çok büyüktür.

Yurt dışında Kürt sorunu konusundaki sessizlik bugün kırılmıştır. Geçmişte bize yapılan zulüm ve zorbalığa karşı sesimizi duyuramıyorduk. Ama şimdi durum öyle değil. Bu konuda iki önemli nokta var:

1- Irak Kürdistanı kurtuluş hareketinin, 1970-73 yılları arasında yurt dışı ile ilişkileri gizliydi ve CIA, MOSSAD, SAVAK gibi casusluk örgütleri kanalıyla yürütülüyordu. Bugünkü ilişkilerimiz öyle değil. İlişkilerimiz Avrupa'daki değişik topluluklarla, parlamentolarladır. Kürt sorunu, basın-yayın kanalıyla Avrupa'nın her evine girmiştir, değişik ülkelerin parlamentolarında tartışılmaktadır.

2- ABD ve Avrupa ülkeleri, kamuoylarının baskısı sonucunda Kürt sorunu konusunda daha iyi bir tavır almak zorunda kalıyorlar. Yani Kürt sorunu onların elinde artık oyun kartı olamaz. Örneğin Amerikan Başkanı Bush, Irak'ta halkımız yollara düştüğünde, "Kürtler için bir tek asker dahi gönderemem" demişti. Ama daha sonra kamuoyunun baskısı sonucunda Kürt mültecilerini korumak amacıyla 15 bin asker göndermek zorunda kaldı.

Uluslararası kamuoyuna yönelik çalışma konusunda iki önemli hata yapılıyor. Bunlardan birisi, bu çalışmalara gereğinden fazla önem verme biçimindedir. Ötekisi ise, bu çalışmaları kabul etmeme veya önemsememe biçimindedir. Avrupa ve Amerika bizim için herşeyi yapmaz. Ama onların bize gösterecekleri destek de önemlidir. Herşeyi kendi kalıpları içinde değerlendirmek gerekir.

Bir Kürt basını vasıtasıyla bazı şeyleri daha açık söylemek istiyorum. Bazen bazı gerçekleri unutuyoruz. Kürdistan'ın işgal edilmesinde, parçalanmasında rol oynayan en büyük faktör dıştandır, içten değil. Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz ve Fransız güçleri, Ortadoğu'yu işgal ettiler ve Kürdistan'da parçaladılar. Ülkemizin işgal ve parçalanması halkımızın haklarından yoksun olması Avrupaların eliyle olmuştur. Bu nedenle bu durumun ortadan kaldırılması veya Avrupa faktörünün Kürtler lehine çevrilmesi Kürt hareketi için yeni olanaklar yaratacak, başarımız için bize yardımcı olacaktır. Bu nedenden dolayı, kapitalizm, emperyalizm vb. söz-

Uluslararası kamuoyuna yönelik çalışma konusunda iki önemli hata yapılıyor. Bunlardan birisi, bu çalışmalara gereğinden fazla önem verme biçimindedir. Ötekisi ise, bu çalışmaları kabul etmeme veya önemsememe biçimindedir.

cüklerinden korkmamak gerekir. Bunlar, kapitalisttir, emperyalisttir deyip, onlardan hiçbir istemde bulunmamak, onlarla ilişki kurmamak doğru bir davranış olmaz. Bizim onlarla diplomatik ilişkiler kurmamız gerekir. Bildiğiniz gibi diplomatik ilişkiler devletler arası ilişkilerdir, yoksa parti ilişkileri değil...

Soru: Cephe ile hükümet arasındaki görüşmelerin üzerinden 6 ay geçti. Ve henüz bir sonuca ulaşmış değil. Sizce, görüşmelere başlamada acele etmediniz mi?

Talabani: Bu konuda benim görüşüm açıktır. Saddam rejimi ile görüşmelerimiz, Cephe'nin kararı doğrultusunda olmuştur.

Bu konuda Cephe saflarında üç ayrı görüş vardır.

1- Görüşme yapmak yanlıştır.

2- Görüşmenin biçimi yanlıştır. Görüşmeler Bağdat'ta değil, bir başka yerde, BM veya benzeri uluslararası bir örgütün gözetimi altında olmalıdır.

3- Görüşmeler zorunluydu. Ama Talabani veya Barzani gibi Cephe liderlerinin, Bağdat'a gitmeleri zorunlu değildi.

Bana göre ikinci şık doğrudur. Biz, BM'nin 688 sayılı kararı çerçevesinde görüşmeleri yapabilmeliydik.

Teşekkür ederiz.

Talabani: Ben de teşekkür eder, mücadelenizde başarılar dilerim.

□□

KÜRT HALKI SEÇİM MEYDANLARINDA KİMLİĞİNİ HAYKIRDI!

AĞRI, DİYARBAKIR, TATVAN DENG TEMSİLCİLİKLERİ

20 Ekim Erken Genel Seçimleri, üzerinden bir aylık bir süre geçmesine rağmen kamuoyunun gündeminden inmedi. Gerek seçim süreci, gerek sonuçları, gerekse seçim sonrası gelişen olaylar bu gün de aynı sıcaklıkta tartışılıyor.

Bu seçimlerin, Kürt halkı ve Türkiye demokrasi güçleri açısından önemli bir konumu vardı. Bir yanda devlet ve onun politikalarının uygulayıcısı düzen partileri; öte yanda düzene alternatif olarak ortaya çıkan devrimci, demokrat, yurtsever güçler. Seçimin sayısal sonuçları açısından bakıldığında gerek Kürt halkı ve yurtsever güçler, gerekse demokrasi güçlerinin bu sınavdan başarıyla çıktıkları söylenemez. Ancak hem seçim öncesi yaşanan süreç, hem de seçim süresince buna eklenen olumsuzluklar değerlendirildiğinde, özellikle bağımsız politikalarla ortaya çıkan güçlerin bu seçimlerde, istenilen ölçülerde olmasa da önemli politik başarılar elde ettikleri yadsınamaz.

Erken seçim kararının alınması ve özellikle HEP içerisinde yaşanan süreç kamuoyunca yakından takip edildi. HEP'te öz olarak iki farklı tavır ortaya çıktı. Kimileri, resmi ideolojinin en köklü partisi ve onun yılmaz savunucusu SHP ile "ittifakı" tercih ederlerken; bir kısmı bağımsız politikalarla Kürt halkının karşısına çıkma ve ona bir alternatif sunma yolunu seçtiler. O süreçte, bağımsız politikaları halkımıza götürmenin tek yolunun bağımsız adaylarla seçimlere katılmak olduğu tespitinden hareket eden HEP içindeki yurtsever güçler, Türkiye ve Kürdistan'ın 7 bölgesinden milletvekili adayı çıkardılar. Seçim kampanyaları süreci, Kürt halkının düzene karşı bu yürekli ve onurlu çıkışı aktif bir biçimde desteklediğini, fizik olarak adaylarla kenetlendiğini açıkça ortaya koydu. Kürt halkı, seçim kampanyaları boyunca, giderek artan bir duyarlılıkla korku duvarını aştı, kendi sesini meydanlarda haykıran adaylarla bütünleşti.

AĞRI

HEP içinde iki politika arasında varolan ayrılıklar açığa çıkıp, tavırlar netleştikten sonra; Ağrı'da oluşturulan platformun yaptığı değerlendirmeler sonucu HEP Parti Meclisi üyesi Nurettin BASUT milletvekili adaylığını açıkladı. Ağrı'da 2, Doğubeyazıt'ta 1, Patnos'ta 1, Tutak'ta 1, Eleşkirt'te 1, Diyadin'de 1 olmak üzere toplam 7 Seçim Bürosu'yla seçim çalışmalarının başlatan BASUT, gittiği her yerde Kürt halkının sıcak ilgisiyle karşılaştı. Seçim çalışmaları boyunca üzerlerinde "KİNE EM, ROJ ROJA ME YE" ibarelerinin yazılı olduğu binlerce afiş, pankart; yüzbinlerce el ilanı, pul, bildiri ve seçim bildirgeleri propaganda malzemesi olarak kullanıldı. Ancak Kürt halkının kendi kimliğini sorgulamasından, ona sahip çıkmasından büyük bir korkuya kapılan devlet güçleri anti-demokratik yasalarını burada da uygulamaktan geri durmadı. Kendi deyimleriyle "içeriğinde suç unsuru bulunmamasına" rağmen Kürtçe yazılı afişler ve pankartlar toplattırıldı, Nurettin BASUT polise ve Savcılığa çağrıldı, hakkında davalar açıldı. Seçim bürolarından yapılan Kürtçe müzik yayını engellenmeye çalışıldı.

Baskı ve engellemeler bununla kalmadı. Kolluk güçleri dışında kimi odaklar Nurettin BASUT'un seçim çalışmalarını engellemek, onu sabote etmek için çeşitli yöntemlere başvurdular. Nurettin BASUT'un yurtsever oyları bölmek için ANAP'tan para aldığı, öldürüldüğü, tutuklandığı, istifa edip SHP'de yer alacağı yönünde spekülasyonlar yapıldı. Bununla da yetinilmeyerek Nurettin BASUT'un mitingleri basılarak provakasyonlar yaratılmağa çalışıldı. Ancak yurtsever güçler ve Kürt halkı bu tür provakasyonlara gelmedi, büyük bir olgunluk ve duyarlılık içinde provakasyonları boşa çıkardı.

Bağımsız aday Nurettin BASUT, 9 Ekim günü Doğubeyazıt Seçim Bürosu'nun açılışı için gittiği ilçenin girişinde polis tarafından, araçlarına Kürtçe afişler astığı gerekçesiyle engellenmeye çalışıldı. Ancak bu engellemelere rağmen yaklaşık 300 araçtan oluşan bir konvoyla ilçeye giren BASUT'un Seçim Bürosu'nun önü adeta bir miting alanına döndü.

Seçim kamyanyası boyunca Nurettin BASUT ve diğer konuşmacıların özellikle temel aldıkları bir takım konular dikkati çekiyordu. Bu konuları şöyle sıralamak mümkün:

Öncelikle Kürt halkının bir kimlik mücadelesi yaptığı, bu meşru mücadele sırasında kendi kimliğini ve dilini her alanda kullanmasının meşruluğu vurgulandı. Yine halkın üzerine sinen korku bulutlarının dağıtılması ve korkunun üzerine, güçlerin birleştirilerek yürünmesi gerektiği ve kor-

Ağrı halkı sömürgeciliği lanetledi. (Foto: DENG)

kunun ancak bu şekilde yenilebileceği, propagandanın temel noktalarından biriydi.

Bunun yanında düzenin Kürdistan'da uyguladığı sömürgeci politikalar anlatılarak düzen partileri de teşhir edildi, çözüm yolları önerildi.

Propagandada temel alınan bir diğer nokta, Kürt halkının özellikle son yıllarda düzenden ve düzen partilerinden önemli bir kopuş sürecine girdiği ve devrimci ve yurtseverlerin görevinin bu kopuşmayı hızlandırması gerektiğiydi. Oysa yaşanan süreçte resmi ideolojinin bizzat devlet tarafından ve SHP eliyle yeniden Kürt halkına taşınmak istendiği vurgulanarak, tüm yurtseverlerin Kürdistani bir zeminde ve Kürdistani politikalarla bir araya gelmelerinin gerekliliği özellikle vurgulandı. Buna bağlı olarak düzen partilerinden aday olan tüm Kürt adaylara adaylıktan çekilme çağrısı yapıldı.

Propaganda süresinin yasal olarak başlamasından sonra yapılan ilk etkinlik, 10 Ekim günü Eleşkirt İlçesi'nde yapılan seçim mitingiydi. Coşkulu bir kalabalığın, yağmur altında ıslanmak pahasına ilgiyle izlediği mitingden sonra, aynı gün Ağrı merkezinde bir gece düzenlendi. Yaklaşık 1500 kişinin büyük bir olgunlukla izlediği gece, Ağrı halkının, yıllardır üzerine bir karabasan gibi çöken korkuyu yenmesi açısından oldukça önemliydi.

Gecede Nurettin BASUT ve diğer konuşmacıların yanı sıra, sergilenen Halepçe Mizanseni salonda duygusal bir havanın doğmasına neden oldu. Kimi izleyicilerin gözyaşlarını tutamayarak ağladıkları görüldü. Bunun yanında gecede bir gösteri sunan halk oyunları ekibi ve Koma Dengê Azadi kitlenin coşkusunun doruğa çıkmasına neden oldu. Halk, programının büyük bir bölümünde govendleriyle Koma Dengê Azadi'ye eşlik etti, salon adeta bir şenlik alanına döndü. Gece sonrasında Ağrı halkının kafasında şekillenen yargı, 12 Eylül sonrası Ağrı'da bu çapta ve içerikte bir gecenin ilk kez yapıldığıydı. Ve yine bu tür etkinliklerin halkın politikleşmesi, korku duvarını aşıp mücadeleye aktif olarak katılması açısından önemi vurgulanıyordu.

Ağrı'da seçim kampanyası ilerledikçe halkın katılımı ve ilgisi yoğunlaşarak artıyordu. Nitekim bu olay 13 Ekim'de Patnos'ta, 14 Ekim'de Ağrı'da, 15 Ekim'de Doğubeyazıt'ta yapılan mitinglerde açıkça görüldü. Kitle başlarında, "Bağımsız Aday Nurettin BASUT" yazılı Kesk û Sor û Zer şapkalarla miting alanlarını doldurdu ve yapılan konuşmaları, sunulan müzik şölenlerini büyük bir duyarlılıkla izledi. Doğubeyazıt mitinginde Nurettin BASUT konuşurken kitleyi provakasyona getirmeye çalışan bir kaç kişi, kitlenin tepkisi üzerine alanı terketmek zorunda kaldı. Miting sonrası Nurettin BASUT'la birlikte seçim bürosuna dek yürümek isteyen 2000'i aşkın kitleye polis müdahale etti.

16 Ekim'de Ağrı merkezinde yapılan ikinci mitinge yaklaşık 5000 kişi katıldı. Seçim bürosundan davul zurna eşliğinde ve "Kürt Nuro Meclise" sloganlarıyla miting alanına dek yaklaşık 1 km'lik yolu halkla birlikte yürüyerek geçen Nurettin BASUT, çevrede bulunan insanlar tarafından coşkulu alkışlarla karşılandı. BASUT bu mitingde konuşmasının tamamını Kürtçe olarak yaptı. Bu konuşma mitinge katılan kitlenin coşkusunun doruğa çıkmasına neden oldu. Miting sırasında Kürtçe şarkılar seslendiren ozan, kitlenin beğenisini kazandı. Mitingdeki konuşmasında HEP-SHP ittifakının gerçek niteliği üzerine açıklayıcı bilgiler veren BASUT, Ağrı'da HEP tabanı ve yöneticilerinin kendisini desteklediğini belirtti. HEP Ağrı İl Başkanı ve İl Yöneticileri ile halkı selamlayan Nurettin BASUT, mitingin bitiminde yine halkla birlikte ve davul zurna eşliğinde seçim bürosuna dek yürüyerek gitti.

18 Ekim'de Diyadin'de yapılan miting düzen partilerinin ve onların destekçilerinin gerçek yüzlerinin açığa çıkması bakımından bir ibret vesikasıydı. Miting süresi saat 11.30-13.00 arası olan BASUT'un mitingi, saat 12.00 sıralarında bir kısım SHP'li tarafından basıldı. Nurettin BASUT Kürtçe olarak yaptığı konuşmasının sonuna yaklaşırken kitlenin arasına dalan bu grup çeşitli sloganlar ve provakasyona yönelik sözlerle mitingi sabote etmeye çalıştı. Devlet güçlerinin hiç bir müdahalede bulunmadığı olay Nurettin

BASUT'un ve Kürt halkının olgun tavrı sayesinde büyümeden önlendi. Sonrasında yapılacak olan SHP'nin mitingine halk, bu tavrı protesto ederek katılmadı ve alanı terketti.

19 Ekim Ağrı mitingi seçim çalışmalarının başarısı açısından adeta bir göstergeydi. Mitinge 8.000'e yaklaşan bir kitle katıldı. Daha önceki mitinglerden farklı olarak kitle bu mitingde adayını daha bir coşkuyla kucaklıyor ve onu sahipleniyordu. Bu mitingde, önceki mitinglerde vurguladığı temel yaklaşımların yanında özellikle feodal yapıy[illegible] vönelik eleştirilerde bulunan Nurettin BASUT, Kürt halkının birliğinin ancak aşiretçi yapının parçalanmasıyla sağlanacağını vurguladı. Kendisinin devletten ve düzen partilerinden destek beklemediğini, Kürt halkının adayı, sesi olduğunu vurguladı. O nedenle de Kürt halkının sesine, kimliğine sahip çıkması gerektiğini belirterek; Kürt halkının sesinin boğulmasına izin vermemesi gerektiğini vurguladı. Miting sırasında bir çok insanın ağladığını gören BASUT sözlerini şöyle sürdürdü: "Benim bu yaptıklarım sizin ağlamanız için değil, neşelenmeniz içindir, o nedenle ağlamayın, neşelenin." Bu mitingde de konuşmasının tamamını Kürtçe yapan BASUT sözlerini şöyle noktaladı: "Ben esas olarak bu gün sizin biraz da olsa neşelenmeniz için, bu mitingi daha çok bir şölen havasında sürdürmek istiyorum. O yüzden arkadaşlarım size kendi dilimizden türküler söylesinler, birlikte bir düğün alayı kuralım. Ancak bu bir evin değil, tüm Kürtler'in düğünü olsun. Böylece halkımız dilinden, türkülerinden korkmasın; kimliğini her yerde haykırabilsin. Bir kısım düzen partileri ve onların adayları bizim bu tür çalışmalar yapmamızdan, meydanlarda kendi dilimizle türkü söyleyip, oynamamızdan şaşkınlığa kapılıyorlar. Şaşırmasınlar. Gün gelecek biz alanlarda yüzbinlerle birlikte kendi türkülerimizi söyleyip oynayacağız. Gün gelecek bu alanlarda Kürtçe tiyatrolar sergileyeceğiz."

Nurettin BASUT'un konuşmasından sonra kürsüye gelen 10-11 yaşlarında bir Kürt çocuğu, babasının kendisine anlattığı bir öyküden yola çıkarak bir Kürtçe şiir yazdığını ve onu okumak istediğini belirtti. Çocuğun okuduğu Mıxtaro Perişan adlı şiir kitle tarafından coşkuyla karşılandı. Bunun yanında Koma Dengê Azadi miting sırasında söylediği türkülerle kitleyi coşturdu. Kitle tüm baskı, zor ve işkencelere inat alanda coşkuyla govend tuttu.

Aynı gün öğleden sonra Patnos'ta yapılan miting Kürt halkının kimlik macadelesinde aldığı mesafeyi ve düzene duyduğu tepkiyi, öfkeyi yüreklice haykırması bakımından önemli bir göstergeydi. Ağrı'dan Patnos'a gidişte güzergah boyunca yoğun gösterilere tanık olundu. Özellikle yol kenarındaki köylerde konvoya katılım ve verilen destek görülmeye değerdi. Tutak İlçesi'ne gelindiğinde halkın isteğine uyularak, yol boyu uzayan konvoyla ilçe içinde bir tur atıldı. Ardından Bağımsız Aday Nurettin BASUT'un seçim bürosu önündeki konuşması coşkulu alkış ve sloganlarla desteklendi. Daha Nurettin BASUT Patnos'a gelmeden alanda toplanarak büyük bir kalabalık oluşturan kitle, Nurettin BASUT'un yaklaşık 50 araçlık bir konvoyla ilçeye girmesiyle birlikte onu bağrına bastı. 10.000 kişiyi aşan kitlede, Nurettin BASUT'un Kürtçe konuşmaya başlamasıyla birlikte coşku doruğa çıktı. Konuşması sık sık "Kürt Nuro Meclise" sloganlarıyla kesilen BASUT burada yaptığı konuşma da özellikle Diyadin'de yaşanan olayları örnek göstererek Kürdü Kürde kırdırma politikalarının yeniden hortlatılmaya çalışıldığını, Kürt halkının buna karşı uyanık olması gerektiğini belirtti. Bir süre önce Patnos'ta gözaltına alınan bir gencin işkence sonucu öldürüldüğünü anlatan BASUT, bu tür durumlara karşı güçlerin birleştirilerek mücadele edilmesi gerektiğini söyledi. BASUT konuşmasını şu sözlerle bitirdi: "Siz bana oy verseniz de vermeseniz de ben rahatım. Çünkü halkıma ve onun mücadelesine karşı görevimi yerine getirdim. Ancak eğer ben seçilip te meclise gidersem Kürt halkının sesini, onun sorunlarını dile getirmek için orada olacağım. Şu iyi bilinmelidir ki, Kürt halkından herhangi bir ferdin başı ağrısa, hangisi karakol kapısında olsa, ben onun yanı başında olacağım."

Patnos'ta kitleler Nurettin BASUT'u bağrına bastı. (Foto: DENG)

Miting sonrası Nurettin BASUT'u omuzlarına alan kitle "Kürt Nuro Meclise" sloganları eşliğinde seçim bürosuna doğru yarüyüşe geçti. Patnos merkezinde yer alan iki cadde adeta bir insan seline sahne oldu. Seçim bürosunun önünde biriken kitlenin dağılmasını sağlayabilmek için BASUT burada da bir konuşma yapmak zorunda kaldı. Bu konuşmadan sonra BASUT, yine kitlenin coşkulu sloganları eşliğinde ilçeyi terketti.

DİYARBAKIR

Yurtsever-sosyalist güçlerin çağrısıyla toplam 63 kişinin katıldığı bir toplantı organize edilerek, Diyarbakır'ın seçim tavrı tartışmaya açıldı. Çağrılılar içerisinde bulunan bazıları gerekçe ileri sürerek, bazıları da gerekçesiz toplantıya rağbet etmezken, toplantıya katılanların ezici çoğunluğu aralarında nüans farkı olmasına rağmen seçimlere bağımsız adaylarla katılınmasının en doğru tavır olacağında mutabık oldular.

Seçim çalışmaları, başından da bilindiği gibi kolay bir süreç değildi. Zorlu bir mücadeleyi beraberinde getiriyordu. Bağımsız adaylarla seçime girmenin en doğru yöntem olarak belirlenmesi, beraberinde en zorlu yöntemin de bu olduğunu getiriyordu. Bir yandan anti-demokratik seçim yasasının zorlukları, diğer yandan çeşitli provakasyon ihtimalleri, devlet güçlerinin bıkmaksızın bağımsız aday çalışmalarının önüne koyduğu barikatlar, vs. Bu süreç bilinerek Diyarbakır'da seçim çalışmalarına başlandı...

Kürt halkı Diyarbakır'da "Bıji Kurdıstan" şiarıyla alanları doldurdu. (Foto: DENG)

Diyarbakır halkı, daha seçim çalışmalarının ilk günlerinde sıcak ilgisini Diyarbakır 1. Bölge Bağımsız Adayı İbrahim AKSOY'dan esirgemedi. Her ne kadar bu ilgi seçim sandıklarına umulduğu gibi yansımadıysa bile, Kürt halkı kendi sorunlarını meydanlarda haykıranlara sahip çıkıyordu. İlk günler oluşturulan organizeli yapı, adaylık başvurusunun yapıldığı 20 Eylül 1991 gününden itibaren Diyarbakır ve ilçelerinin en ücra köşelerine bile ulaşmak için didiniyor, gidilen her yerde süreç, bıkılmaksızın, seçmen olsun olmasın, taraftar olsun olmasın herkese anlatılıyordu. Cephe Diyarbakır'da iki yönlüydü: Bir tarafta düzen, diğer tarafta ise Kürt halkının gerçek dostları, yurtseverler ve sosyalistler. Bazı yurtseverler, bilerek veya bilmeyerek te olsa düzenin sınırları içine çekilmişti...

Aktif seçim sürecinde bir yandan her tarafa broşür, bildiri, afiş, propaganda düzeyinde ulaşılırken; diğer yandan yasal propaganda süresinin hazırlıkları da başlamıştı. Henüz yasal propaganda süresi başlamadan, Bağımsız Aday Bağlar Seçim Bürosu'nda 7.10.1991 tarihinde yaklaşık 1500 kişinin katıldığı bir müzik şöleni yapıldı. Koma Dengê Azadi'nin katılımıyla düzenlenen, slayt gösterisi ve Diyarbakır Halk Tiyatrosu oyuncularının skeçleriyle süren gece büyük ilgi gördü. Gecede Bağımsız Milletvekili Adayı İbrahim AKSOY da kitleye hitaben konuştu. Yasal propaganda süreci başlamadan önceki ilk engel de seçim çalışmalarına aktif olarak katılan gençlere yönelik faaliyetlerde kendini gösterdi.

4 Ekim 1991 tarihinde, Diyarbakır'ın Saraykapı Semti'nde seçim çalışması yürüten gençlere, polislerce "terörist" muamelesi yapılarak, üzerlerine kurşun sıkıldı, iki genç gözaltına alındı. Gerekçe: "BÖLÜCÜLÜK". Daha sonra da Ergani Seçim Bürosu basılarak, afiş, bildiri vb. malzemelere el konuldu, AKSOY'un avukatı bir müddet alıkonularak, savcılıkta sorgulandı. Yasal propaganda sürecinin başladığı 10 Ekim 1991 tarihine kadar çalışmalar, genelde ev ev, köy köy dolaşılarak yerine getirildi, çeşitli sohbet toplantıları yapıldı. Yasal propaganda sürecinde ise kitlesel çalışmalar başladı.

İlk kitlesel çıkış 12 Ekim 1991 tarihinde yapılan araçlı konvoy gösterisi ile başladı. Yaklaşık 400 aracın katıldığı araçlı konvoy gösterisi, Kesk û Sor û Zer'lerin görkeminde, Kürtçe marşlar, türküler eşliğinde yapıldı. "Bıji Yekitiya Gelê Kurd", "Bıji Kurdıstan" sloganlarıyla Diyarbakır'ın tüm sokakları dolaşılırken, gidilen her yerde halkın yoğun ilgisi gözleniyordu. Araçlı konvoy daha sonra Ergani ve diğer ilçelerde de yapıldı. Bu arada onlarca kahve konuşması yapılarak, Kürt halkının genel çıkarları tüm kahve konuşmalarında işlendi. Genelde Türkçe ve Kürtçe yapılan kahve konuşmalarında seçim tavrının gerekçesi kitlelere anlatılırken düzen teşhir ediliyor, Kürt halkının sorunları ve çözüm yöntemleri üstüne basılarak anlatılıyordu.

Diyarbakır 1. Bölge'de kitlesel mitingler için de gerekli hazırlıklar yapılmıştı. Ancak bu çalışmalarda da düzenin koyduğu engeller vardı. Daha önceki seçimlerde bağımsız adaylarla partilere eşit düzeyde miting hakkı verilirken, bu kez "genelgeler"le bu hak engellendi. Bağımsız adaya sadece iki miting hakkı verilmişti. Bu haklardan ilki 15 Ekim

1991 tarihinde saat 15.30-17.00 arasında idi ve tüm ilçelerde istisnasız aynı tarih ve aynı saatler verilmişti. İkinci miting için ise 19 Ekim 1991 tarihinde sabah saat 8.00-9.00 arası, yine tüm ilçelerde aynı saat ve aynı tarih olmak üzere verilmişti. Düzen partilerine ise 10-19 Ekim 1991 tarihleri arasında hergün birer miting olmak üzere, her partiye toplam 10 miting hakkı verilmişti.

Bağımsız adayın ilk kitlesel mitingi 15 Ekim 1991 tarihinde yapıldı. Yaklaşık 10 bin kişinin katıldığı miting, cihazların eksikliğine rağmen yoğun bir ilgiyle izlendi. Miting, çeşitli çevrelerden konuşmacıların katılımıyla sürdü. Konuşmacılar, ağırlıkla, Türkçe ve Kürtçe olarak Kürdistan'daki sömürgeci zoru teşhir ederken, kitle "Bıji Kurdıstan", "Bıji Yekitiya Gelê Kurd", "Bımre Faşizm-Bıji Azadi" sloganlarını haykırıyordu. Koma Dengê Azadi'nin de müzik şöleni ve folklor gösterisiyle şenlendirdiği miting, Bağımsız Aday İbrahim AKSOY'un konuşması ile son buldu. AKSOY konuşmasında bağımsız aday olmasının gerekçesini anlattıktan sonra, "Sorun milletvekili olmak veya olmamak değil. Kürt halkının mücadelesi bu kadar basit bir matematik hesaba indirgenmemelidir. Ben Kürt halkının uzun vadeli mücadelesini düşünerek bağımsız aday oldum. (...) Sizler birilerini milletvekili yapmak için ananızdan doğmadınız. Siz beni milletvekili yapmak zorunda değilsiniz. Gelin bu kez de oyunuzu kendiniz için kullanın. Düzen partilerine oy vermeyin. (...) Şimdiye kadar hep Ahmet'in, Mehmet'in hatırı için oy kullandınız. Ancak bu sefer de oyunuzu Kürdistan'ın hatırı için kullanın, Siirt'te Kasaplar Deresi'nde katledilen insanların hatırı için oy kullanın, Yeşilyurt'ta bok yedirilen Osman Amca'nın hatırı için oy kullanın, Kürdistan dağlarında şehit düşen insanlarımız için oy kullanın. Sömürgeci düzen partilerine oy vermeyin." diyordu.

Diğer bir önemli kitlesel çıkış ta, Diyarbakır Dilan Sinemasi'nda yapılan müzik şöleniydi. Hınca hınç dolu sinemada, yoğun bir ilgiyle süren müzik şöleni, Koma Dengê Azadi'nin görkemli müziği, Şanoya Roja Azadi'nin folklor ve Halepçe gösterisi ile Diyarbakır Halk Tiyatrosu'nun skeçleriyle sürdü. Gecede bir konuşma yapan İbrahim AKSOY, müzik şölenine katılanlara teşekkür ederken, "Bu gece bile bizim kazandığımızın göstergesidir" diyordu. Halepçe gösterisi sürerken, duygularına hakim olamayan birçok izleyicinin gözyaşlarını saklamadığı görüldü.

Çalışmalar Ergani'de yapılan mitingle devam etti. Yaklaşık 3000 kişinin katıldığı Ergani mitingi de, görkemli bir şekilde yapıldı.

Seçim günü de alabildiğine devam eden coşkunun bir nedeni de, İbrahim AKSOY'un seçim gününden bir gece önce Merkez Seçim Bürosu'nda yaptığı konuşmanın etkisiydi. AKSOY seçimden bir gün önce yaptığı konuşmada, "Biz sandıkta kazanmak için bu işe girmedik. Biz bağımsız adaylığımızı ilan ettiğimiz gün kazanmıştık. Bizim için en önemli etken Kürt halkını seçeneksiz bırakmamak, birliğin temel noktasının, düzen partilerinin bayrağı altında yapılanlar değil, Kürt halkının bağımsız politikasında olduğunu göstermektir. Bu anlamda ben ve diğer bağımsız arkadaşlarım milletvekili olmasak bile kazandık. Kürt halkı onlarca yıl sonra bile olsa bizim mücadele anlayışımızı onaylayacaktır." diyordu.

Kürt halkı Kürdistan ve Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi, Diyarbakır'da da seçim meydanlarının verdiği avantajı kullandı. Kürt yurtsever ve sosyalistleri bir kez daha açık kimlikle seçim meydanlarında, hiçbir partinin bayrağına ihtiyaç duymaksızın, kendi bağımsız politikalarını ortaya serdiler.

BİTLİS

Bitlis'te başlangıçta bağımsız aday belirlenmesi amacıyla kurulan platform HEP Parti Meclisi üyesi A. Latif EPÖZDEMİR'in aday olmasını uygun buldu. Ancak seçim sürecinde bu platform giderek daraldı.

Gerek devlet güçleri ve gerekse kimi güç odakları tarafından yapılan tüm olumsuz propagandalara rağmen Bitlis'te yürütülen seçim çalışmaları halkın korkuyu yenmesi, Kürt halkının düzenden kopuş sürecine etki yapması, Kürdistani politikaların süreç boyunca halka taşınması açısından oldukça başarılı oldu.

Seçim süresi boyunca kimi kişiler tarafından yapılan spekülatif propagandalar yanında, devlet güçleri de tüm baskı yöntemlerini denediler. 9 Ekim'de Tatvan'a girişte polis üzerlerinde "ROJ ROJA ME YE - GELİ KURDA RABIN, JI HEVRA BIRABIN - HEMU GEL BIRANE - YEKBIN, BIRABIN, HEVKARBIN" ibareleri yer alan afişleri, Kürtçe türkülerin yer aldığı 9 adet propaganda kasetini gerekçe göstererek 6 kişiyi gözaltına aldı. Gözaltına alınanlar ertesi gün çıkarıldıkları Savcılık tarafından serbest bırakıldılar. Ancak kaset ve afişlere el konuldu. Bağımsız aday hakkında davalar açıldı. Kesk û Sor û Zer renklerin yer aldığı afişler ise "sakıncalı renkler" taşıdıkları gerekçesiyle bürolardan kaldırılmak istendi. Bunun yanında yapılan tüm mitinglerde polisin, mitinge katılanların güvenliğini sağlayacağı yerde, devlet kurumlarının çevresini abluka altına alması ilginç bir noktaydı.

Seçim çalışmaları sürecinde gerek bağımsız aday A. Latif EPÖZDEMİR'in, gerekse diğer konuşmacıların özellikle vurguladıkları noktalar; "Kürt kimliğinin vurgulanması, ulusal birliğin devlet çatısı altında değil, Kürdistani bir zeminde yapılmasının zorunluluğu, düzenin ve düzen partilerinin teşhiri, feodalizmin teşhiri, halkların kardeşliği, seçim sisteminin anti-demokratikliği, Kürdistan'daki sömürgeci uygulamalar" gibi konulardı.

12 Ekim'de Norşin'de; 14 Ekim'de şiddetli yağmura rağmen 3000 kişilik kitlenin katılımı ve "Bıji Kurdıstan", "Bıji

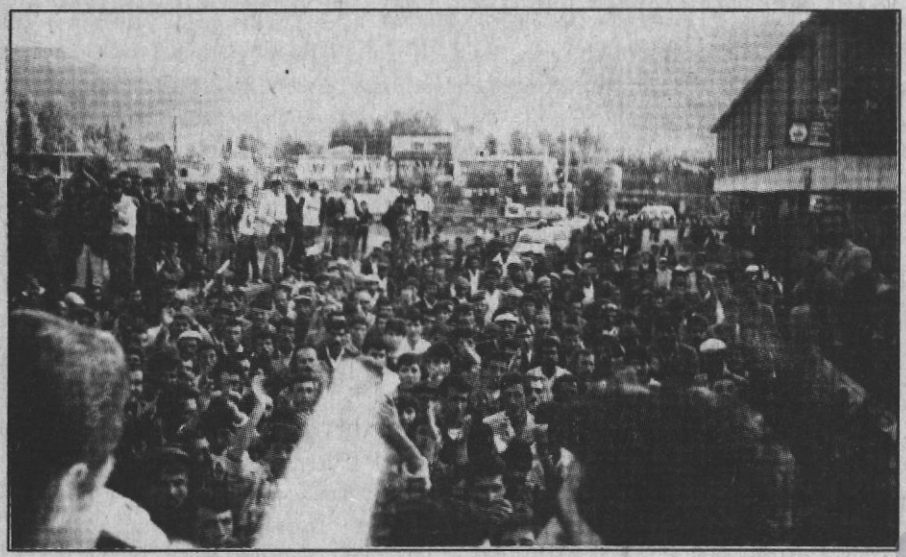

Norşin'de halk kitleleri korku duvarlarını yıktı. (Foto: DENG)

Azadi" sloganları ve "Roj Roja Me Ye" flaması eşliğinde Tatvan'da; 16 Ekim'de MHP'nin kalesi olarak bilinen ve halkın coşkulu bir katılımı ve sahiplenmesiyle Adilcevaz'da; 17 Ekim'de elektriklerin kesilmesine rağmen büyük bir coşkunun yaşandığı Mutki'de ve 19 Ekim'de yine coşkulu bir kalabalığın izlediği Tatvan'da yapılan mitingler seçim çalışmalarının temelini oluşturuyordu. Bunun yanında yapılmak istenen kahve toplantıları "önceden izin alınmadığı" gerekçesiyle polis tarafından engellendi. Mitinglerde yapılan konuşmaların büyük bir çoğunluğunun Kürtçe yapılması da önemli bir noktaydı.

SİİRT

Siirt'te bağımsız aday Abdürrahim DELİ'nin HEP İl Başkanı olması kitleler nezdinde bir avantaj, bunun yanında SHP listelerinin 2. ve 3. sıralarında yer alan adayların HEP kökenli olmaları ise dezavantajdı.

Seçim sürecinde Siirt merkezinde açılan seçim bürosu Vali başkanlığında 50 kadar polis tarafından basıldı. Büroda bulunan Kesk û Sor û Zer renkli afişler "Kürdistan Bayrağı" gerekçesiyle yırtıldı. Olaydan sonra adaya geçmiş olsun dileklerini iletmek için büroya gelen bazı yurtsever ve demokratlar çıkışta köşeye çekilerek, "bir daha oraya giderseniz ayaklarınızı kırarız" tehditlerine maruz kaldılar. Bu tür tehditler daha önceden de çokça yapılmış olacak ki bağımsız aday çıkarma fikrini doğru bulan kimi yurtsever ve demokratlar bağımsız adayı açıktan desteklemeye yanaşmadılar. Ayrıca adayın aile çevresi birçok kez DELİ'nin adaylıktan çekilmesi yönünde sıkıştırıldı. Tüm baskı ve tehditlere rağmen Abdürrahim DELİ adaylıktan çekilmedi.

Seçim süreci boyunca Kesk û Sor û Zer renklerle süslü binlerce afiş, yüzbinlerce el ilanı, pul, bildiri ve seçim bildirgeleri propaganda malzemesi olarak kullanıldı. Ayrıca, yapılan kahve toplantılarında düzenin ve düzen partilerinin teşhir edilmesi büyük oranda gerçekleştirildi. Yapılan çalışmalar halk tarafından yoğun bir ilgiyle karşılandı.

Tüm olumsuzluklara rağmen seçim çalışmaları başarılı bir şekilde tamamlandı.

MERSİN

20 Ekim 1991 seçimlerinde Mersin'de; demokrasi güçlerinin yürüttükleri seçim kampanyası ile Türk ve Kürt halklarının dayanışması yolunda önemli adımlar atıldı.

HEP'in seçimlere sokulmaması yurtsever güçleri yeni bir arayışa soktu. Bunun sonucu doğru ve onurlu tavrın bağımsız adaylarla seçime girmek olduğunu savunan demokrasi güçleri; "Düzen Partilerine Hayır" platformu çerçevesinde biraraya geldiler.

Platform yaptığı toplantılar sonucunda, Halkın Emek Partisi MD Kurulu üyesi Kazım GÜRBÜZ'ü aday gösterdi. Seçimlere çok az bir süre kalmasına rağmen; demokrasi güçleri çok etkin ve coşkulu bir seçim kampanyası yürüttüler. İlk planda seçim çalışmalarını organize etmek ve kitlerle yakın bağ kurmak amacıyla ikisi Tarsus'ta olmak üzere toplam 22 adet Seçim Bürosu açıldı. Seçim çalışmaları boyunca tüm Mersin ve Tarsus sokak sokak tarandı, yüzbinlerce el ilanı, seçim bildirgesi ve bildiriler dağıtıldı. Mersin cadde ve sokakları Kesk û Sor û Zer'ler ve ayrıca Kürtçe afişlerle donatıldı. Üzerinde "Kine Em, Roj Roja Me Ye" yazıları bulunan afişler büyük ilgi topladı. Mersin'de günlerce konuşuldu.

Seçim çalışmaları boyunca gündüzleri mahalle ve esnaf ziyaretleri; geceleri ise kahve toplantıları yapıldı. Kahve toplantılarına ilgi yoğundu. Toplantılar yer yer mahalle mitinglerine dönüştü.

Kesk û Sor û Zer renklerle süslenmiş geniş araç katılımı ile yapılan konvoy, seçim çalışmalarına büyük bir coşku getirdi.

13 Ekim'de İçel Düğün Salonu'nda beşyüz kişinin izlediği, Kürtçe ve Türkçe türkülerin söylendiği salon toplantısı yapıldı.

Ayrıca tüm engelleme ve zorluklara karşın 3000 kişilik bir kitlenin katıldığı "Düzen Partilerine Hayır" mitingi yapıldı. Miting günü çalışmalar sabahın erken saatlerinde başladı. Bir taraftan miting alanı hazırlanırken, diğer taraftan mi-

tinge katılmak üzere Mersin'e gelen Kürt halkının sesi İbrahim AKSOY'u karşılayacak geniş bir araç konvoyu Tarsus'a gitti. Konvoyla miting alanına girildiği zaman, Kürt halkının coşkusu ve "KİNE EM" yazılı 10 metre boyundaki dev pankart dikkati çekiyordu.

Miting, folklor ekibinin yaptığı "govend" gösterileri ile başladı. Halkevinden iki sanatçı Türkçe halk türküleri ve Koma Dengê Azadi ise Kürtçe türkülerle mitingi coşkulandırdı. Mitingde Bağımsız Aday Kazım GÜRBÜZ ve Platform adına Kemal DAMA birer konuşma yaptılar. Mitingin son konuşmacısı İbrahim AKSOY idi. AKSOY'un konuşması coşku ile izlendi ve sık sık "Düzen Partilerine Hayır, Kürt İbo Meclise" sloganları ile kesildi.

Yoğun bir seçim çalışması yürüten demokrasi güçleri büyük engellemelerle karşılaştılar. En önemli engelleri SHP'li Belediye Başkanı'nın çıkarması da ayrı bir ilginçlikti. SHP'li Belediye, bağımsız adayın pankartlarını gece karanlığında indirmeyi ve yırtmayı kendisine neredeyse en önemli görev edinmişti.

Düzen partilerinin ve resmi görevlilerin engellemeleri ve hileleri sandık başında da sürdü. Seçim günü görevlilerle bağımsız adayın müşahitleri arasında adeta bir kovalamaca yaşandı. Bu kovalamaca sonucu müşahitler 210 sandıkta çeşitli hileler yapıldığına dair tutanaklar tuttırdular.

HEP'Lİ BAĞIMSIZ MİLLETVEKİLİ ADAYLARI HEP'E GERİ DÖNDÜ

20 Ekim seçimlerinde Bağımsız Milletvekili Adayı olabilmek için partilerinden istifa eden Nurettin BASUT, Kazım YILDIZ, Kazım GÜRBÜZ, Latif EPÖZDEMİR, Servet DİŞÇİ, Abdürrahim DELİ adına bir basın açıklaması yapan İbrahim AKSOY, istifalarını geri aldıkları yönünde bir dilekçeyle HEP'e başvurduklarını açıkladı. Zaten hiçbir zaman HEP'ten tamamen kopmadıklarını vurgulayan milletvekili adaylarının basın açıklamalarını aynen yayınlıyoruz:

"Bizler, gerçek demokrasi içinde halkların gönüllü birliğini hedefleyen HALKIN EMEK PARTİSİ'nin bağımsız politikalarına ve doğrultusuna sahip çıkmak için, 20 Ekim milletvekili seçimlerinde bağımsız aday olduk.

SHP ile yapılan ittifakın özünde bir devlet operasyonu olduğunu; düzenin önce HEP'i seçime sokmayarak, sonra da kimi HEP'lileri SHP'nin kucağına atarak, Kürt halkının ve demokrasi güçlerinin onurlu yürüyüşünü hedeflediğini söyledik.

HEP tabanına "ittifak" diye kabul ettirilmeye çalışılan şeyin, aslında HEP'i ve giderek Kürt halkını SHP'ye entegre etmeyi amaçlayan bir "birleştirme" operasyonu olduğunu; sayısı kaç olursa olsun, bu yolla kazanılmış milletvekili koltuklarının, HEP'in ve demokrasi mücadelemizin uğrayacağı zaafı telafi edemeyeceğini ısrarla vurguladık.

Seçim sonuçları ve sonrası gelişmeler ne yazık ki, bizleri haklı çıkardı. Resmi ideolojinin temsilcilerinin ve operasyona kan verenlerin niyeti, bir kez daha açıkça ortaya çıktı.

- HEP'e gönül verenlerin oylarıyla milletvekili seçilenler, HEP'e geri dönmeyi düşünmediklerini ifade ettiler.

- İNÖNÜ, seçim öncesinde yaptığı açıklamaları yineledi. Seçilenlerin HEP'e geri dönmeyeceklerini söyledi. Üstelik onlara, SHP disiplinine uymaları konusunda sert uyarılarda yaptı.

- Militarist güçler ve onların sözcüleri halkları birbirine düşürmeyi ve böylece Kürt halkını ezmeyi hedeflediklerini, daha yemin törenindeki tavırlarıyla gösterdiler.

Gerçekten de yeni parlamentonun niteliği ve kurulacak hükümetin gündemi olarak gösterilen hedefler; gerçek demokrasi özlemi içinde olan Kürt halkını ve emekçi kesimleri zor günlerin beklediğini gösteriyor.

Bu zoru ve zulmü aşmanın en önemli seçeneği, seçimlere girmesi engellenen ve yok edilmeye çalışılan HEP'e sahip çıkmak ve mücadelesini sürdürmektir. HEP'in önemli bir işlevi, içinde bulunduğumuz dönemde bir kat daha artmıştır.

HEP'i HEP olarak yaşatmak için bağımsız aday olan bizler; bu doğrultudaki kararlığımızı sürdürüyoruz. Seçim meydanlarında bağımsız sesini duyurduğumuz ve yok edilmesine karşı çıktığımız HEP'i koruma çabalarımız devam edecektir. Yasal zorunluluk nedeniyle ayrıldığımız partimize bu nedenle geri döndük.

HEP'li kimliğiyle seçilen milletvekillerine çağrıda bulunuyoruz:

- Grup kurabilmek ve seçimden hemen sonra ayrılmak üzere ittifak yaptığınızı söylediğiniz SHP'den ayrılınız! Sizlere HEP'in hatırı için oy veren kitlelere verdiğiniz sözleri tutunuz! Geliniz, HEP'in gerçek doğrultusunda ilerleyerek büyümesi için el ele verelim!

Demokrasiyi ve halkların kardeşliğini savunan tüm demokratlar, devrimciler, yurtseverler ve sosyalistlere çağrıda bulunuyoruz:

- HEP, demokrasi güçleri ve Kürt halkı için kazanılmış önemli bir mevzidir. Geliniz, bu mevziye sahip çıkalım! Demokrasi mücadelesinin bize yüklediği görev; bu mevziye sahip çıkmak ve HEP'i tüm demokrasi güçlerinin buluşacağı ortak bir platforma dönüştürmektir!"

Bu gelişmelerden sonra HEP MYK, 18 Kasım günü yaptığı toplantıda, HEP'li bağımsız adayların partiye dönüş başvurularının kabul edildiğini açıkladı.

"ÖLÜM HÜCRELERİ" FAALİYETTE

Kemal DEMİR

Tutuklular üzerinde terör estirmek için her türlü provakasyonu yaratmaktan kaçınmayan siyasi iktidar; genel seçimler sonrası Türkiye'de demokratikleşmenin yoğun olarak gündeme geldiği bu günlerde, bir kez daha siyasi tutuklulara yöneldi. İktidar adayı DYP ve SHP'nin koalisyon pazarlıklarında çokça işledikleri "hukuk devleti", "hukukun üstünlüğü" kavramlarına rağmen, devletin anti-demokratik uygulamaları alabildiğine yoğunlaştırılıyor. Tutuklu yakınlarının, demokratik kurum ve kuruluşların tüm protestolarına rağmen bu uygulamalar bütün hızıyla sürdürülüyor.

İki yurtsever tutuklunun ölümüne neden olan ve daha sonra onarılarak ölüm hücreleri haline getirilen Eskişehir Cezaevi, siyasi tutukluları kişiliksizleştirme operasyonları için faal duruma geçirildi. Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nden iki tutuklunun firarı gerekçe gösterilerek, birçok cezaevinden, yoğun işkenceler eşliğinde siyasi tutsaklar Eskişehir Cezaevi'ne gönderildi. Yapılan işkenceler Eskişehir Cezaevi'nde de sürdürüldü. Buna karşın gerek tutuklu yakınları, gerekse duyarlı kurum ve kuruluşlar da çeşitli eylemliliklerle tepkilerini yoğunlaştırıyorlar. Olayların gelişim seyri kısaca şöyle:

ANKARA MERKEZ KAPALI CEZAEVİ

İbrahim BİNGÖL ve Lütfü TOPAL adlı tutukluların Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nden firar etmelerinden sonra, cezaevine yönelik operasyonlar ve baskılar yoğunlaştı. Son olarak 1 Kasım gecesi, Eskişehir Cezaevi'ne sevkler dolayısıyla cezaevinde açlık grevine başlayan tutuklu ve hükümlü sayısı 38'e çıktı.

4 Kasım günü müvekkilleriyle görüş yapmak üzere cezaevine giden Ankara Barosu avukatlarından Celal VURAL, Ayşenur DEMİRKALE, Fadime SELMANLI'nın tutanakla belgeledikleri gözlemleri şöyle:

"Yücel HALİS'le yaptığımız görüşmede HALİS, hastaneye gidişlerin engellendiğini, günlük gazetelerin verilmediğini, sık sık arama yapılarak eşyalarının talan edildiğini, kantinden gıda maddesi alımının yasaklandığını, sürekli olarak hücrelere konulmakla tehdit edilip yoğun baskı gördüklerini, avukat görüşlerinin engellenmeye çalığıldığını, avukat görüşüne gidiş gelişlerde üstlerinin arandığını, cezaevi yönetiminin tutumunu protesto etmek için açlık grevine başlamış olan 4. koğuştakilere tuz ve şeker verilmediğini, koğuşlar arası görüşmelerin yasaklandığını ve ayrıca koğuşlara odun, kömür verilmediğini ifade etti."

ESKİŞEHİR'E SEVKLER

1 Kasımı 2 Kasıma bağlayan gece, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nden başlayan sevkler Bartın, Çanakkale, Gaziantep, Nazilli ve Bursa'dan yapılan sevklerle hala sürüyor. 5 ve 7 Kasım günlerinde Eskişehir Cezaevi'ne müvekkilleriyle görüşmek üzere giden Ankara Barosu avukatlarının tutanakla belgeledikleri izlenimleri ise şunlar:

"1- Eskişehir'e gelen tutuklu ve hükümlülere polis tarafından işkence yapılmış, beyaz gömlekli biri tarafından soyundurulan tutuklu ve hükümlüler kalaslarla dövülmüş. Görüşe çıkanların yarı çıplak, halsiz oldukları ve vücutlarında işkence izleri olduğu görülüyor.

2- Tümü açlık grevinde olan tutuklu ve hükümlülere şeker, tuz gibi temel ihtiyaçlarının yanında; kağıt, kalem ve günlük gazete de verilmiyor.

3- Tutuklu ve hükümlülerin tüm özel eşyalarına, para ve değerli eşyalarına el konulmuş, giysileri de verilmiyor. Avluda yığılı eşyaları gösteren avukatların sorusuna Cezaevi Müdürü'nün yanıtı şu: "Daha taşınmadık, yavaş yavaş."

4- Avukat görüşü çeşitli gerekçelerle ya kısıtlanıyor, ya da engelleniyor.

5- Avukatların orada bulunduğu sırada çok sayıda sivil polisin cezaevine girdiği görülüyor.

6- Cezaevinde süregelen işkence olaylarının tespiti için gerekli girişimlerin yapılması yönünde tüm başvurulara rağmen Savcılıkça bu konuda herhangi bir girişimde bulunulmuyor."

13 Kasımdan bu yana Çağdaş Hukukçular Derneği tarafından görevlendirilen avukatlar, Eskişehir Cezaevi'ne düzenli olarak ziyarete gidiyorlar. Ayrıca SHP tarafından görevendirilen bir grup milletvekili de Eskişehir Cezaevi'ni ziyaret etti. Bunun yanında İHD Ankara Şubesi yaptığı yazılı açıklamada Eskişehir Cezaevi'ndeki hücre uygulamalarına son verilme-

si, cezaevlerinde uluslararası standartların, bizim insanlarımızın geleneksel değerleri de gözetilerek uygulanması çağrısında bulundu.

AÇLIK GREVLERİ VE PROTESTO EYLEMLERİ

Eskişehir Cezaevi'ne yapılan sevkleri, yaşanan işkence ve insanlık dışı uygulamaları protesto etmek amacıyla çeşitli eylemlilikler yapılıyor.

3 Kasım 1991'de başlayan; Eskişehir'de 195, Gaziantep Özel Tip Cezaevi'nde 33, Bartın'da 16, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde 5 siyasi tutuklu ve hükümlünün katıldığı açlık grevleri sürüyor. Bu arada 6 Kasım 1991 günü yaptıkları bir basın açıklamasıyla açlık grevine başlayan İstanbul Sağmalcılar Cezaevi'ndeki siyasi tutuklu ve hükümlüler eylemlerini sürdürüyorlar.

Bunun yanında tutuklu aileleri ve duyarlı çevreler de değişik eylemlilikler içine girdiler. Ankara, Diyarbakır, İstanbul ve Van'da bir grup tutuklu yakını dönüşümlü olarak açlık grevine başladılar. Ankara'da 25 kişinin katılımıyla HEP il Binası'nda başlatılan dönüşümlü açlık grevi yeni katılımlarla devam ediyor. Açlık grevi yapan tutuklu ve hükümlü yakınları 11 Kasım 1991 günü yaptıkları basın açıklamasında istemlerini şöyle dile getirdiler:

"- Terörle Mücadele Yasası'nın tüm maddelerinin iptal edilmesi,

- Eskişehir Hücre Tipi Özel Cezaevi'ne nakledilen tutukluların, getirildikleri cezaevlerine geri gönderilmeleri,

- Nakil sırasında ve Eskişehir Hücre Tipi Cezaevi'nde tutuklulara işkence yapan görevliler hakkında soruşturma açılması,

- Tutuklulardan gaspedilen eşyalar ile kitap, defter ve belgelerin iade edilmesi,

- İşkence gören tutukluların tedavilerinin hemen yapılması."

Bunun yanında İHD Ankara Şube Sekreteri Nurten ÇAĞLAR imzasıyla yayınlanan basın açıklamasında olaylar anlatıldıktan sonra açıklama şu sözlerle noktalandı:

"12 Eylül'ün 11. yılında "11 Yıl Yeter" diyen demokratik kitle örgütleri olarak bu insanlık dışı uygulamayı lanetliyoruz ve bu işin takipçisi olacağımızı kamuoyuna duyuruyoruz."

Ayrıca 13 Kasım 1991 tarihinde İstanbul Adliyesi'nde bir gurup avukat Eskişehir Cezaevi'nde yaşanan olayları ve Hücre Tipi Cezaevi uygulamalarını protesto eden bir basın toplantısı düzenlediler. Basın toplantısı sonrası Sultanahmet Meydanı'nda bir basın açıklaması okumak isteyen tutuklu yakınlarına sivil polis ve çevik kuvvet müdahale etti. Coplarla kitleye saldıran polisin bu yasadışı uygulamalarını engellemeye çalışan avukatlar da polis dayağından nasiplerini aldılar. Polis adeta mal bulmuş mağribi gibi avukatlara ve basın mensuplarına saldırdı. Olayları görüntülemeye çalışan birçok gazetecinin fotoğraf makinası kırıldı, filmlerine el konuldu. Olay sırasında; HEP İstanbul İl Başkanı Osman ÖZÇELİK, avukatlar Mehmet Ali KIRDÖK, Seveal DEMİR, Oğuz DEMİR, Mert Er KARAGÜLLE; Haziran Dergisi Sahibi Pakize KELEŞ, MED Yayınevi Sahibi Hüseyin CİCİ, YKD Başkanı Sara AKAN; Tacettin BOZKURT, Pınar KÜLEKÇİ, Fatoş KANAR, Ali Musa SARIÇİMEN, Hüdai BERBER, Suna YIL, Cemile GÜNDOĞAN, Serdar KARADAĞ gözaltına alındılar.

14.11.1991 günü HEP İstanbul İl Merkezi'nde bir basın toplantısı düzenleyen HEP İstanbul İl Yönetim Kurulu, tepkisini şu sözlerle dile getirdi:

"Bütün bu olup bitenlerden sonra, Türkiye'de hala demokrasiden, insan haklarından sözedenler varsa, bunun gereklerini yerine getirmeye çağırıyoruz.

Tüm insanlık dışı uygulamalara karşı tavır almak, demokrasi ve insan haklarından yana olmak partimizin temel ilkeleri olduğundan, herkesi tarih önünde bu haksız ve çağdışı uygulamalara karşı tavır almaya ve olası ölümleri engellemeye ve insan onurunu birkez daha yüceltmeye çağırıyoruz.

Ve yetkililere sesleniyoruz; 13 Kasım 1991 tarihinde Sultanahmet Meydanı'nda basın toplantısı için toplanan suçsuz kitleye saldırıyı kınıyor, sorumlularının bulunup adaletin önüne çıkarılmasını istiyoruz.

Başta Partimizin İstanbul İl Başkanı Osman ÖZÇELİK olmak üzere, aynı gün gözaltına alınanların derhal bırakılmasını istiyoruz."

Gözaltına alınanlar ertesi gün çıkarıldıkları DGM Savcılığı tarafından serbest bırakıldılar.

Bunun yanında avukatlar, tutuklu yakınları, Dergi temsilcileri ve İHD'lilerden oluşan yaklaşık 100 kişilik bir gurup 15 Kasım 1991 günü İstanbul Sirkeci Postanesi'nden Adalet Bakanlığı'na bir protesto telgrafı çektiler. Eylem olaysız bir biçimde sona erdi.

DERGİLER PLATFORMU'NUN PROTESTO EYLEMİ

18.11.1991 tarihinde DENG, DEVRİM, DEVRİMCİ MÜCADELE, DEVRİMCİ PROLETARYA, EKİMLER, EMEK, EMEĞİN BAYRAĞI,

HALK DEMOKRASİSİ, HEDEF, İŞÇİLERİN SESİ, KOMÜN, MEDYA GÜNEŞİ, NEWROZ ATEŞİ, ODAK, VATAN GÜNEŞİ, YENİ DEMOKRASİ dergilerinden oluşan Dergiler Platformu ve İstanbul Öğrenci Dernekleri Federasyonu tarafından Sultanahmet Meydanı'nda yaklaşık 50 kişinin katıldığı bir protesto gösterisi yapıldı. Platform temsilcisi tarafından okunan basın açıklamasında şu talepler dile getirildi:

"Biz aşağıda imzası bulunan dergiler ve demokratik kuruluşlar olarak; en başta "ÖZEL TİP" ya da "ÖLÜM HÜCRESİ" anlamına gelen, infazda HÜCRE SİSTEMİ"ne yön veren cezaevi rejiminin ve bu rejime yasal dayanak teşkil eden tüzük ve yönetmeliklerin, özellikle de Devlet Terörü Yasası'nın iptal edilmesini, bir savaş rehinesi olarak tutulmakta olan 125'liklerin ve diğer tutsakların derhal salıverilmesini, işkenceli sürgün olayının tüm sorumlularından hesap sorulmasını talep ediyoruz. Taleplerimiz gerçekleşinceye dek olayın peşini bırakmayacağımızı kamuoyuna duyuruyor, henüz devam eden açlık grevlerini desteklediğimizi bildiriyor, kendine insanım diyen herkesi bizimle ve tutsaklarla dayanışmaya çağırıyoruz.

- DEVLET TERÖRÜNE HAYIR!
- ÖLÜM HÜCRELERİ KAPATILSIN!
- SİYASİ TUTSAKLARA ÖZGÜRLÜK!"

Platformda yer alan Dergiler, 27 Ekim tarihinde Kocamustafapaşa'daki evinden sivil giyimli kişiler tarafından alındıktan sonra kendisinden bir daha haber alınamayan Hüseyin TORAMAN'ın kontr-gerilla tarafından öldürüldüğünü öne sürerek, olayı protesto eden bir açıklama yaptılar.

Basın açıklamasının okunması sırasında toplanan kitle bir tabut yaktı. Basın açıklamasında yer alan sloganları atan kitle sessiz bir biçimde dağıldı.

ESKİŞEHİR ÖZEL L TİPİ CEZAEVİ

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı teknik elemanlarından oluşan bir komisyonun çalışması sonucu, tek kişilik hücreli "modern" bir cezaevi inşa edildi. 1990 yılı yatırım programında "Etüd Proje" olarak önerilen tek hücreli cezaevi, komisyonun ve siyasi iktidarın yoğun çalışmalarıyla hayata geçirildi.

Özel Tip Cezaevi Eskişehir'e 17 km. mesafede, ıssız bir alan üzerine kurulu. Doğrudan bir ulaşım aracının bulunmadığı cezaevine Eskişehir'den taksi ile gidilebiliniyor. Görüş için gidecek aile ve yakınlarının kullanabilmesi için su ve alışveriş yapabilecekleri bir yer yok. Aileler kendi su ve yiyeceklerini de getirmek zorundalar.

Bloklar halinde inşa edilen cezaevinde, tek hücreli sisteme dayalı olarak tutuklu ve hükümlülerin iletişimi tümüyle engellenmiş. 2x4 m. genişliğindeki hücre ve 2x4 m. genişliğindeki havalandırma, tutuklu ve hükümlülerin birbirleriyle iletişimini tümüyle ortadan kaldırmış.

Tutuklu ve hükümlüleri toplumsal yaşamdan izole edip, yalnızlaştırmayı ve böylelikle onları sindirmeyi hedefleyen bu sisteme ilişkin Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nde görevli yargıç Hüseyin TURGUT şöyle diyor: "Teröristler birbirleriyle haberleşmemelidirler, onlar haberleşmezler ise sudan çıkmış balık gibi ölürler."

Bu açıklama, cezaevinin konuşlandığı yer ve koşulları da dikkate alındığında, Eskişehir "Özel Tip" Cezaevi'ne sevklere karşı tutuklu ve hükümlülerin direnişi daha iyi anlaşılıyor.

TATVAN'DA DİRENİŞ

5.11.1991 tarihinde, 10'a yakın devrimci ve yurtsever öğretmenin sürgün edilmesi kararı, Tatvan Lisesi öğrencileri arasında sert tepkilere yol açtı. Aynı gün 1 günlük derse girmeme eyleminden sonra, ertesi gün tepkilerini okul alanı içerisinde kitle eylemine dönüştüren yaklaşık 500 kişiden oluşan Tatvan Lisesi öğrencileri, okul bahçesini miting alanına çevirdiler. Bir saat kadar süren protesto eylemi, "YAŞASIN ÖĞRENCİ DİRENİŞİMİZ, SÜRGÜNE HAYIR, YAŞASIN HAKLI BOYKOTUMUZ" şeklindeki sloganlar ve alkışlar eşliğinde son buldu. Olay sırasında okulun çevresi siyasi polis ve çevik kuvvet ekibince kuşatıldı. Yaşları 14-18 arasında değişen 20 öğrenci gözaltına alındı. Bu arada gözaltılara ve polisin okulda karakol kurmasına halkın sert tepki göstermesi sonucu gözaltına alınanların bir kısmı serbest bırakıldı.

Ancak öğrenciler gözaltında olan diğer arkadaşlarının da bırakılması için 7.11.1991 günü okul çıkışında, oturma eylemi yapmak üzere Tatvan Hükümet Konağı'na doğru yürüdüler. Sayıları 150'yi bulan kızlı-erkekli öğrenci kitlesinin Konağın bahçesine girmek istemesi üzerine polis ve öğrenciler arasında çatışma çıktı. Birçok öğrenci çeşitli yerlerinden yaralandı.

Görüşlerini aldığımız bir kısım öğrenciler; "Ulusal-demokratik mücadelemizle yükselen taleplerimiz bastırılmaya çalışılıyor. Sürgünlere karşı tüm kamuoyunu duyarlı olmaya çağırıyor, hala gözaltında bulunan Nezir ELEKÇİ adındaki arkadaşımızın serbest bırakılması için kendine devrimci, demokrat, yurtseverim diyen her bireyi mücadeleye çağırıyoruz" diyerek eylemlerinin haklılığını ve meşruluğunu dile getirdiler.

Sürgün edilen öğretmenler ve sürgün yerleri ise şöyle:

Emel KUTLU (Yozgat), Faruk OKUYUCU (Kastamonu), Sema GÜLTEKİN (Çorum), Kerem ERENÇ (Sivas), Sinan ERDEM (Konya), Şefik ÇOBAN (Kayseri), Mehmet DEMİRTAŞ (Erzurum).

Yaşanan bu olayların ardından 14.11.1991 akşamı saat 20.30 sularında şehir merkezi dahil birçok yer özel tim, polis ve jandarma tarafından kurşun yağmuruna tutuldu. Yaklaşık 45 dakika süren olaylardan sonra çarşı merkezinde bulunan ve kurşun seslerinden tedirgin olup kahvelerden çıkan halk, özel timlerin küfür ve hakaretlerine maruz kaldı. Kimlik sorgusu sırasında timlerin, "hangi ülkede yaşıyorsunuz, arkadaşlarımızın intikamını alacağız" gibi bir takım sözler sarfettikleri görüldü. Yine kimlik sorgusu sırasında farkında olmadan kimliklerini sol elleriyle çıkaranlara özel timler tarafından çeşitli hakaretler edilerek halk tahrik edilmeye çalışıldı. Olay sırasında birçok kişi kimliği olmadığı gerekçesiyle gözaltına alındı.

İNSAN HAKLARI KURULTAYI

N. ARARAT

İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi, 16-17 Kasım 1991 tarihleri arasında, Kuruçeşme Mülkiyeliler Birliği'nde İnsan Hakları Kurultayı düzenledi.

Kurultay'ın ilk gününde, İnsan Haklarının Tarihsel Evrimi; İdeoloji, Din, İktidar-Birey ve İnsan Hakları konu başlıkları ile tebliğler sunuldu. Yapılan konuşmalarda İnsan Haklarının Tarihsel Evrimi, Uluslararası Standartlar ve Birleşmiş Milletler Hukuku irdelendi. Reel Uygulamalarda, Hukukta, Dinlerde ve İdeolojilerde İnsan Hakları Kavramı konuşuldu, bu konular üzerinde tartışmalarla Kurultay'ın ilk günü tamamlandı.

İkinci gün yapılan sabah oturumunda, Ulus-Irk Egemenliği ve İnsan Hakları geniş biçimde ele alındı. Resmi İdeoloji, Mülteciler Hukuku ve Azınlık Hakları üzerinde duruldu. Oturuma bir tebliğ sunan Yazar Musa ANTER, Kürdistan'daki insan hakları ihlallerine değindi. Konuşmasında, dünyada bir takım ideolojilerin (Marksizm, İslamiyet vb.) insanları biraraya getirmek için ortaya çıktığına dikkati çeken ANTER, Kürt ve Türk halklarını bir araya getirebilecek en büyük gerçekliğin insan hakları olgusu olduğunu savundu. ANTER sözlerini; "Türkiye'de insan hakları birinci derecede Kürt hakları demektir. Kürt ulusuna, Kürt olmalarından dolayı işkence yapılmazsa, her konuda tam eşitlik verilirse, anadilde eğitim yapmaları, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından yararlanmaları sağlanırsa Kürtler ve Türkler birlikte ve kardeşçe yaşarlar."

ANTER'den sonra hazırladığı tebliği sunan Mustafa YALÇINER konuşmasında, Türkiye'de hak yoksunluğunun iki temel dinamiği olan ücretli emeğin sömürüsü ile ulusal sömürü konusunu irdeledi. Kürt sorunu konusunda reformcu (düzen içi) çözümlerin gerçekçi olmayacağını, soruna devrimci çözümlerin getirilmesi gerektiğini savunan YALÇINER, "Geçici değil, köklü bir sorun üzerinde duruyoruz. Nüfus ve yoğunluk bakımından büyük bir çoğunluktan bahsediyoruz. Sömürünün, ezilmişliğin, baskının kaynağı tektir: Emperyalizm, burjuvazi.

Amerikan Emperyalizmini ya da İngiliz kışkırtmacılığını ileri sürerek, Şêx Said'in ya da Seit Rıza'nın kişiliklerinde Kürt olgusunun idam edilmesini savunmanın ya da tarafsız-seyirci kalmanın, insan hakları savunuculuğu ile hiç bir ilişkisi yoktur. (...) Olağanüstü Hal kaldırılmalı, özel tim ve koruculuk lağvedilmeli ve Kürt ulusuna kendi kaderini tayin hakkı tanınmalıdır." dedi. Konuşmasının ilerleyen bölümlerinde Kürt ve Türk milliyetçiliğini eleştiren YALÇINER, bu sorun konusunda Kürt ve Türk aydınlarına düşen görevlere dikkat çekti.

Oturumun daha sonraki bölümünde söz alan Gazeteci-Yazar Halil NEBİLER, "Türkiye'de 70 Yıllık Dönemde Azınlık Hakları" konusunda hazırladığı tebliği sundu. Konuşmasına bir Ermeni aydının "Azınlıklar, iki kaya arasındaki yumurtalara benzer. Kayalar ne zaman yerinden oynasa, yumurtalar ezilir" özdeyişiyle başlayan NEBİLER, 70 yıllık dönem içerisinde Rum, Ermeni ve öteki azınlıklara yönelik insan hakları ihlallerine değindi.

NEBİLER'den sonra söz alan Av. A. Zeki OKÇUOĞLU, Türkiye'de insan haklarının kısa bir tarihçesi ile millet ve milliyetçilik kavramları konusunda görüşlerini dile getirdi. Bir takım yanlışlarla dolu olsa da, Türkiye'de insan hakları konusunda verilen hakların dış baskılar sonucu olduğunu, bu baskıların kalkması halinde hakların tekrar geri alınacağını savunan OKÇUOĞLU, konuşmasının son bölümünde ezen ulus ve ezilen ulus milliyetçiliğinin birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini, ezilen ulus milliyetçiliğine anti-milliyetçilik adına karşı çıkılmasının halklara değil egemenlere hizmet ettiğini vurguladı.

Sabahki oturumun son konuşmacısı Sosyolog İsmail BEŞİKÇİ, resmi ideolojiye yönelik açıklamalarda bulunurken 1936 yılına ait gizli bir belgenin iç yüzünü gözler önüne seren şu bilgileri verdi:

"Adı geçen belge 1936 yılında 1. Genel Müfettişlik (Bu günkü Olağanüstü Hal Bölgesi) tarafından zamanın Başbakanına gönderilmiştir. Gizli bir belge olmasından dolayı Kürt ve Kürdistan terimleri rahatlıkla kullanılan bu belgede Kürtlerin nasıl asimile edilecekleri önerileri yer alıyor."

İnsan haklarının bugün artık devletlerin iç sorunu olmaktan çıktığını, resmi ideolojilerin insan hakları ihlallerinin temel kaynağı olduğunu ileri süren BEŞİKÇİ sözlerini:

"Devletler sorunlarını demokratik yollarla çözemedikleri zaman, ideolojilerde çözüm ararlar. Yeni gerçekler (gerçek olamayan gerçekler) üzerine kurulmuş teoriler (Güneş Dil, Kart Kurt, Dağlı Türk vb.) üreterek, somut gerçeği tamamen yok sayar, yadsır veya çarpıtırlar. İşte buna resmi ideoloji denir. Resmi ideoloji ile insan hakları arasında çok derin çelişkiler vardır. Devlet, kendi yapısını korumak için yasaklar; kişi kendi özgürlük haklarını arar, ister. İnsan hakları ancak devletin koyduğu ve korumaya çalıştığı değerlere ve yasaklara karşı çıkılarak savunulabilir." şeklinde tamamladı.

Kurultayın öğlenden sonraki oturumunda ise, Kadınlar Üzerindeki Erkek Egemenliği, Cinsiyetçi Şiddet ve Cinsel Tercih, Özgürlükler ve İnsan Hakları, İnsan Hakları Mücadelesinin Politik Projesi, Mücadele Yöntemleri ve Örgütlenme Biçimleri ile Diğer Mücadele Alanlarına Göre Özgünlüğü konularında çeşitli tebliğler sunuldu.

DERSÊN ZMANÊ KURDÎ • BARAN

Kürtçe Dil Dersleri

XVIII

MAR Û ÇIVÎKAN

Dapira Şahan pır çirokan dızane. Şahan jı çirokên wê gelek hez dıke.

Şeveke zıvıstanê bû. Lı der berf û serma hebû. Şahan jı dapira xwe xwest ku jê ra çirokekê bıbêje. Wê ji dest pê kır û çiroka mar û çıvikan jê ra got:

Wexteki darıstanek hebûye. Ew darıstan welatê çıvikan bûye. Her yeki tê da jı xwe ra hêlûnek çêkıriye. Ya kutkutıkê û ya diksılêmin dı nav koka daran da bûye. Ya bılbılê lı ser çıklan, nav pelên daran da. Ya êlo lı ser zınareki bûye. Lı darıstanê xwarın û vexwarın zehf bûye. Darıstan jı dengê wan şên bûye.

Lê rojekê lı darıstanê marek peyda bûye. Mareki gewr û çav zer. Ew mara tım çûye hêlûnan û hêk û çêlik xwariye.

Rojekê pepûg hatiye ku mar lı dora hêlûna wê ye. Pepûgê kıriye qirin, gotiye:

— Ciranıno! Zû werin. Mar çêlê mın xwarın!

Çıvikan dengê pepûgê bıhistiye, lê jı ciyê xwe nelıvine. Wan gotiye: "Jı me ra çı? Em ku bıçın, mar me ji dıxwe. Me nexwe ji, dıbe dıjminê me. Jı xwe em pê nıkanın. Qe nebe, em lı ciye xwe rûnın û hêrsa wi neynın..." Bi vi awayi, çıvikan paç kırıne guhê xwe û ne çûne hawara pepûgê. Mar çêlên wê xwariye. Pepûga dılbırin ji mala xwe barkıriye û jı wê derê çûye.

Lê mar dev jı hêlûnan bernedaye. Roja dınê lı qıjqıjıkê bûye mêvan.. Îcar wê kıriye qije-qij, lê çı çare?. Marê me bı vi awayi, bê tırs, her roj çûye hêlûnekê, zıkê xwe têr kıriye, bûye lox. Çıvik ji kelogiri bûne, ketıne şinê, nızanın ku çı bıkın..

Baz û êlo dı kêfa xwe da bûne. Gotıne: "mar nıkane bê hêlûna me; em çavê wi derdıxının!." Paşê, mar çûye, hêlûna wan ji..

Rojekê çıvikek pıçûk derketiye ortê û usa gotiye: "Lao, teresiyê mekın! Em ewqas çıvik dı heqê mareki da nayên. Usa nabe. Bı revin û tırsê em jı dest wi xılas nabın. Bı vi awayi mar koka me tine."

Çıvikên dın jê pırsine:

— Tu jı me ra çı dıbêji? Em çı bıkın?

— Yek bın û bajon ser wi! Mırın ku mırın e, va xıre-xır çı ye?..

Paşê çıvikan gotına xwe kırıne yek, tırs jı dılê xwe avêtıne. Wan, nûkılên xwe tûj kırıne û bı hevra dı ser mar da gırtıne. Mar xwe şaş kırıye, bı lez kışiye, reviye ku bıçe kuna xwe. Yeki lı çav xıstiye, yê dın lı seri; ew kuştıne. Leglegê ji, bı nûkıla xwe ya dırêj leşê wi gırtiye, bıriye avêtiye newalekê.

Wê şunda çıvik jı tırsê xılas bûne. Her yek fırdaye çûye hêlûna xwe. Demên şahiyê disa dest pê kıriye.

Çirok	: *Masal*	Kok	: *Ağacın topraktan dal ayrımına kadar kısmı*
Mar	: *Yılan*		
Hêlûn	: *Yuva*		
Kutkutık	: *Ağaçkakan*	Bılbıl	: *Bülbül*
Diksılêman	: *Çavuş kuşu*	Çıkıl	: *Dalcık*
Dik	: *Horoz*	Şax (guli)	: *Dal*
Êlo	: *Kartal*	Dı heqê wi da hatın	: *Hakkından gelmek*
Zınar	: *Kaya*		
Peyda bûn	: *Peydah olmak*	Tırs	: *Korku*
Gewr	: *Kül rengi*	Kok anin	: *Kökünü getirmek*
Çêl, çêlık	: *Kuş yavrusu*		
Pepûg	: *İbibik kuşu*	Yek bûn	: *Birleşmek*
Qirin	: *Haykırış*	Yekıti	: *Birlik*
Ciran	: *Komşu*	Nûkıl	: *Gaga*
Qe nebe	: *Hiç değilse*	Tûj kırın	: *Bilemek*
Qe	: *Hiç*	Tûj	: *Keskin*
Hêrs	: *Öfke*	Ser da gırtın	: *Saldırmak, üstüne üşüşmek*
Bı vi awayi	: *Böylece*		
Paç, paçık	: *Bez parçası*	Lez	: *Acele*
Hawar	: *Çağrı, imdat*	Lez kırın	: *Acele etmek*
Dıl	: *Yürek*	Kışin	: *Sürünmek*
Bırin	: *Yara*	Kun	: *Delik, in*
Dılbırin	: *Yüreği yaralı*	Kunê mar	: *Yılan deliği*
Dev jê berdan	: *Vazgeçmek*	Kuna gur	: *Kurt ini*
		Leş	: *Leş, gövde*
Qijqijık	: *Saksağan*	Xwe şaş kırın	: *Şaşırmak*
Mêvan	: *Misafir*		
İcar	: *Bu kez*	Legleg	: *Leylek*
Çirokbêj	: *Masalcı*	Newal	: *Dere*
Qijin	: *Avaz avaz bağırma*	Xılas bûn	: *Kurtulmak*
		Fırdan	: *Uçmak*
Zık	: *Karın*	Fırin	: *Uçmak*
Lox	: *Dam taşı, loğ*	Şahi	: *Neşe, şenlik*
Kelogiri	: *Ağlamaklı*	Per	: *Kanat*
Şin	: *Yas*	Vêxıstın	: *Yakmak*
Baz	: *Şahin*	Vebûn	: *Açılmak*
Kêf	: *Keyf*	Çetın	: *Çetin*
Orte	: *Orta*	Qiret kırın	: *Gayret etmek*
Teresi	: *Tereslik*	Rızgari	: *Kurtuluş*
Xıre-xır	: *Ölüm horultusu*	Rızgar kırın	: *Kurtarmak*
		Xwendın	: *Ötmek*

Dilek kipi (şimdiki ve gelecek zaman)

Şahan xwest ku dapira wi jê ra çirokekê bıbêje.

Mastar : Gotın (söylemek), *Emir :* bıbêje

Ez bıbêjım	ım	Em bıbêjın	ın
Tu bıbêji	i	Hûn bıbêjın	ın
Ew bıbêje	e	Ew bıbêjın	ın

Wi xwest ku dapira wi ..... bıbêje.
(O istedi ki büyük annesi ..... söylesin)

Emir kipi	**Dilek kipi**
bıbêje	Ew bıbêje (o desin)
bıxwaze	Ez bıxwazım
bıçe (here)	tu biçi (tu heri)
bıxwe	ew bıxwın
(hez) bıke	em hez bıkın

Görüldüğü gibi, istek ve dilek kipinin şimdiki ve gelecek zamanı emir halinin yardımıyla yapılır.

Takılar : *ım, i, e, ın,ın, ın.*

Not: (Dilek, gereklilik ve şart kiplerinin tümünün şimdiki ve gelecek zamanlarında fiil aynı biçimi alır. Kipler, diğer yardımcı sözcüklerle ayrılır:

Ez dıxwazım bıçım Parisê : *Paris'e gitmek istiyorum (istek - dilek)*
Divê, ez bıçım Parisê : *Paris'e gitmeliyim. (gereklilik)*
Ku ez bıçım Parisê : *Paris'e gitsem.. (şart)*
(Ez ku bıçım)

Em çı bıkın : *Ne yapalım?*
Divê, em çı bıkın : *Ne yapmalıyız?*
Ku em çı bıkın : *Ne yapsak?*

Olumsuzluk edatı **(ne)** dir. (Şimdiki ve gelecek zamanın da)

Em dıxwazın iro bıçın : *Ku neçın .. (gitmezsek)*
Mar me dıxwe : *Ku ne:we ji, dıbe dijminê me.*
Hesen cıxarê dıkşine : *Ku nekşine hêrs dıkeve.*

Not: Kurala uymayan 2. grup fiillerde durum farklıdır. Bunlar bı öncüsü almazlar. Örnek: *Hatın* (gelmek)

Hatın	Kök	Emir
	Hat	*Were*

Ez bêm : *Geleyim*
Divê ez bêm : *Gelmeliyim*
Ku ez bêm : *Gelsem*

Emir Biçimi

Emir biçimi fiil kökünün başına bı ön eki getirilerek ve tekil için **e**, çoğul için **ın** takılarının yardımıyla yapılır.

Mastar	Kök	Emir	
		tekil	çoğul
Qirin	Qiri	bıqire	bıqirın
Kırın	Kır	bıke	bıkın
Dan	Da	bıde	bıdın
Bûn	Bû	bıbe	bıbın

Bileşik fiillerde emir ön eki, fiilin başına gelir.

Mastar	**Emir biçimi**
Vexwarın	Vebıxwe
Çêkırın	Çêbıke
Derketın	Derbıkeve
Vebûn	Vebıbe
Hûr kırın	Hûr bıke
Lê dan	Lê bıde
Xılas bûn	Xılas bıbe

Ancak bileşik fiillerde genellikle kısalmalı biçimler kullanılır. Örneğin, **vebıxwe** yerine, bı atılarak kısaca **vexwe** denir. Bunun gibi:

Çêbıke	: *Çêke*	Dest pê bıke	: *Dest pê ke*
Derbıkeve	: *Derkeve*	Lê bıde	: *Lê de*
Vebıbe	: *Vebe*	Hûr bıke	: *Hûr ke*
Xılas bıbe	: *Xılas be*		

Kısaltma yoluna bazan basit fiillerde de başvurulur:

Bıbêje : *Bêje* Jê ra bıbêje
Jê ra bêje

Emir biçiminde olumsuzluk edatı **me** dir:

Bıke	: *Meke*	Vebıxwe (vexwe)	: *Vemexwe*
Bıbe	: *Mebe*	Çêbıke (çêke)	: *Çêmeke*
Bıgre	: *Megre*	Dest pê bıke	: *Dest pê meke*

Diğer yandan:
Bavêje : *Mavêje*

Alıştırma: Aşağıdaki fiillerin emir kipini ve dilek kiplerinin şimdiki (ve gelecek) zamanını çekiniz:

Çêrin	*Derketın*	*Ava kırın*
Xwarın	*Vexwarın*	*Lê xıstın*
Meşin	*Vebûn*	*Hışyar bûn*
Jin	*Çêkırın*	*Ser da gırtın*
Kırin	*Vêxıstın*	

Qe nebe

Eyşan dıbêje dersa mın çetın e û naxebıte. Dersdar jê ra got: "Eyşan bıxebıte. Qe nebe, tu dıkani bersiva çend pırsan bıdi."

Mehmûd got: "Ez naçım bajêr. Qe nebe dı gund da av û hewa paqıj e..."

Bı vi awayi

Rojek bırçi, rojek têr,bı vi awayi sal derbaz bûn û çûn.
Tu bo dersa xwe qiret naki; bı vi awayi, tu nıkani hin bi.

Dev jê berdan

Dıjmın dev jı me bernadın.
Tu jı gede çı dıxwazi? Dev jê berde lo!
Ew merıvek serhışk e. Tu nıkani tışteki bıki serê wi Dev jê berde!

Dı heqê da hatın

Ew keçıkek jêhati ye, dı heqê her kareki da tê.

Tu jı mın ra bêje, dı heqê wi seyi da ez têm!
Wietnami dı heqê dıjmın da hatın, welatê xwe rızgar kırın.

Tûj-tûj kırın

Kêr tûj e, dest lê mede.
Bırek xweş nabıre, wê tûj bıke.

Ser da gırtın

Komandoyan dı ser gundê me da gırtın.

Roja dınê	: *Ertesi gün*	Betır pêr	: *Üç gün öncesi*
Hefta dınê	: *Ertesi hafta*	Par	: *Geçen yıl*
Meha dınê	: *Ertesi ay*	Pêrar	: *İki yıl öncesi önceki yıl*
Sala dınê	: *Ertesi yıl*		
Duh	: *Dün*	Betır pêrar	: *Üç yıl öncesi*
Pêr	: *Evelsi gün*		

www.arsivakurdi.org

Hinkırın

I

Dı vê çirokê da (Mar û Çıvikan) boriya çiroki bıkın boriya berdest. (Bu hikayede -Mar û çıvikan- mişli geçmişi dili geçmişe çevirin.)

Kışin- fırin- xwendın

Mar dıkışın, çıvik dıfırın.
Çıvik bı saya perê xwe dıfırın.
Xwendına çıvikan darıstanê şên dıke.
Bılbıl jı hemû çıvikan xweştır dıxwine.

-II-

Bersiva pırsên jêrin bıdın:

1- Dapira Şahan pır çirokan dızane û dıbêje. Jı karê wê ra çı tê gotın?
2- Şeveke zıvıstanê Şahan jı dapira xwe çı xwest?
3- Dapirê jê ra kijan çirok got?
4- Lı darıstanê çı hene?
5- Jı mala çıvikan ra çı tê gotın?
6- Kutkutık hêlûna xwe dı ku da çêdıke?
7- Êlo hêlûna xwe dı ku da çêdıke?
8- Fêkı lı ku derê dıbın?
9- Dengê kijan çıvikê xweştır e?
10- Lıngê maran heye? Ew çawa rêva dıçın?
11- Mala maran ra çı tê gotın?
12- Dı çirokê da mar çı dıke?
13- Pepûgê ku mar ditiye çı kıriye?
14- Çıvikên dın çıma ne hatıne hawara pepûgê?
15- Ew jı mar tırsin, lê tırsê ew jı dıjmın parastın?
16- Roja dınê mar çû hêlûna kê?
17- Êlo û baz çıma dengê xwe dernexıstın?
18- Wan hêlûna xwe jı mar parast?
19- Mar dı hêlûnan da çı xwar?
20- Çıvika pıçûk jı yên dın ra çı got?
21- Merıv çawa jı dıjmın xılas dıbe?
22- Çıvikan guh dane gotına çıvika pıçûk?
23- Paşê wan çı kır?
24- Mar çawa jı ber wan revi?
25- Ewana çawa mar kuşt?
26- Leglegê çı kır?
27- Pışti ku mar mır çı bû?

Paç kırın guhê xwe

Çıvikan paç kırıne guhê xwe. Ango gaziya hevalê xwe bıhıstın, lê xwe lı nebıhıstınê danin. Guh nedan gaziya wê. Ez Elo ra ewqas dıbêjım, lê wi paç kırıye guhê xwe. (Qe guh nade mın).

Kok anin

Lo, rabın! Dıjmın koka me anı.
Rovi ku kete pinê koka mırişkan tine.

(SÜRECEK)

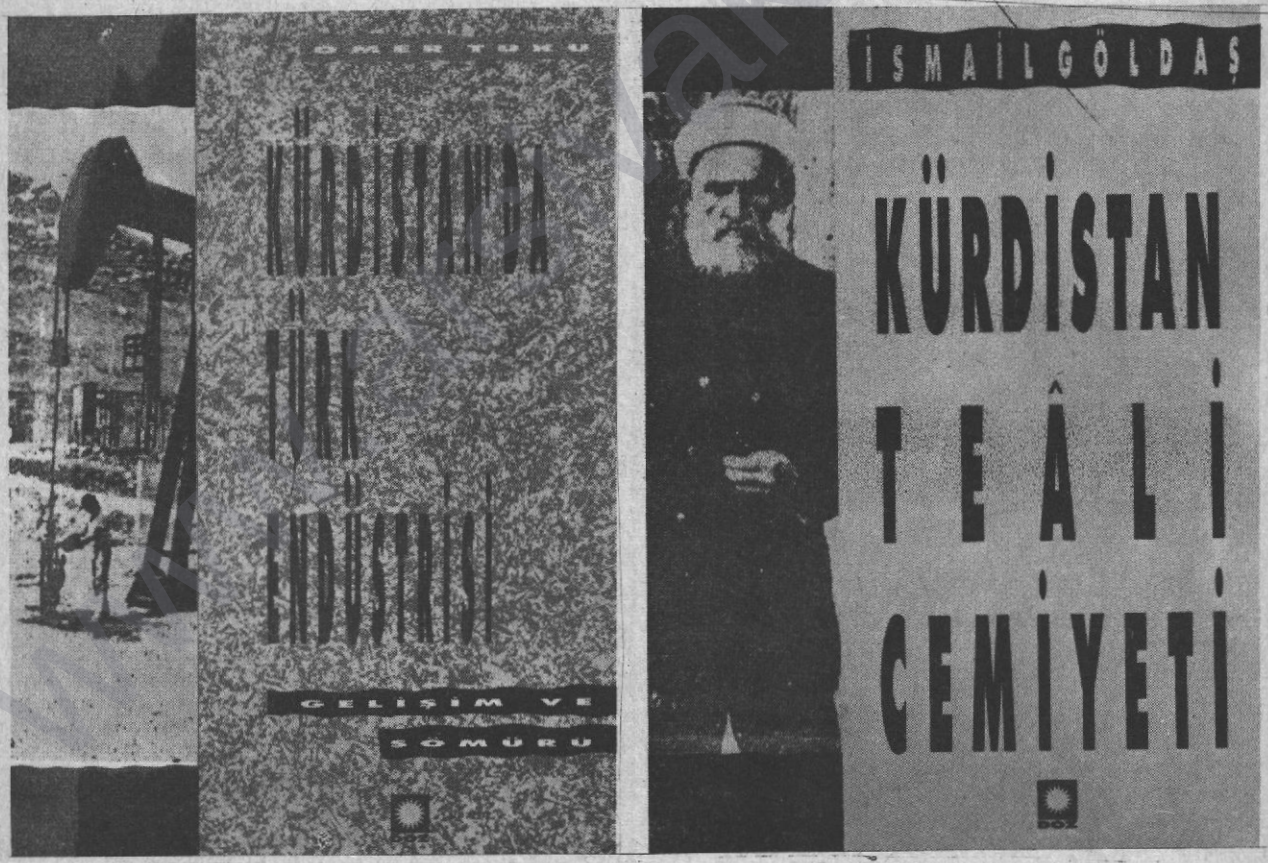

KÜRDİSTANDA TÜRK ENDÜSTRİSİ
Ömer TUKU
Büyük Boy 216 S. 28000 TL. TOPLATILDI

KÜRDİSTAN TEALİ CEMİYETİ
İsmail GÖLDAŞ
Büyük Boy 333 S. 40000 TL

DOZ YAYINLARI Nakilbent Sok No : 49/3 34400 Sultanahmet/İST. Telefax : 517 13 78

50 SALİYA XORTEKİ NIVİSKAR:

ESKERÊ BOYİK

• A. KOÇER

"Ez zanım Kurdıstanê çêbe,
Azayi beyraqa wê be,
Edılayi tıfaqa wê be,
Ez zanım Kurdıstanê çêbe.
Tavê qelema wê be,
Çavê alemê lê be,
Ez zanım Kurdıstanê çêbe.
Lawê Kurd egitê wê be,
İro be, yanê sıbê be,
Ez zanım Kurdıstanê çêbe!"

Eskerê Boyik

Ev helbesta Eskerê Boyik jı zûva lı ser zımanê gelek Kurda ne. Malbavanê Esker jı deşta Entaba aliyê Qerekosê barkırıne, çûne bıntara Çiyayê Elegezê, gundeki kavıl bûyi tev Kurdên Êzdi yên jı ber destê Romê revi avakırıne û lı wıra cih bûne. Dema şerê cihanê ya duwemin, bavê nıviskarê hêja ji wek welathezên dın dıçe eskeriyê. Wan çaxan ango dı sala 1941'an da lı gundê Qundexsazê bı qêriniyek nermık ew jı dayika xwe dıbe. Jı ber ku bavê wi lı eskeriyê ye, navê wi datinın ESKER. Dıbe ku ew kesê nav lê dani, wê demê nezanıbûye, wexta ew kurık mezın bıbe, bı rasti bı dıl û can, bı qelem û ramanên xwe va wê bıbe eskerek dılpola, bona Kurdıstanê. Bı gotınek dın ew iro bûye eskerê Azadiya Kurdıstanê. Bê guman ew dı warê huner û çanda Kurdan da ew eskerek dılsoz e.

Ew dı wan şertên şer a dıxwine. Lê tu caran ji jı gundê xwe jı cıvat û diwanên kal û piran ji durnakeve. Lema zımanê wi zımanek sade û delal e. Ew nuha Lı Enstitutuya ı aningeha Aboriyê serkarê parê ye. Xebata wi yên ılmi ji gelek ın.

Xwendevan Eskerê Boyik bı gışti wek helbestvanek nasdıkın. Lê ew şanonıvisek jirhati ye, her usa ew nıvisarên vekıri (Nesir) ji dı rojnama Riya Teze da dınvise. Pırtuka wi yê pêşin ya helbetan, bı navê **"Şıverê"** dı sala 1966'an da lı Rewanê çapdıbe. Sala 1975'an **"Kulilkên Çiya"** ku dı sala 1979'an da nav weşanên Özgürlük Yolu (Riya Azadi) bı Tırkiya helbestan va hat çapkırınê, cara duwemin ji lı Elmanyayê bajarê Kolnê hate weşandınê. Disa lı Rewanê grubek helbestvan, salê carek, beravokên helbestan bı navê **"Bıhara Teze"** dıweşinın, helbestên Esker ji tê da hen ın, bı xwe ji berpırsiyarek jı wê kovarê ye. Şanoya wi yê ewlin bı navê **"Sınco Qiza Xwe Dıde Mêr"** komediyek e. Pıştra bı navê **"Heyf"** tiyatroyek lı ser pırsa jınên Kurd nıvisiye. Çawa xwendevan ji baş dızanın şanoya **"Mem û Zin"** ji nıviskarê me yê dılovan û jirhati pey xebatek dûr û dırêj nıvisiye û ew pırtuk jı aliye çapxana Roja Nû lı bajare Stockholmê hatiye çapkırınê. Ew şano jı ali-

yê şanogeriya BOTAN lı Elmanyayê havina çûyi hate nişandan. Vê payizdê ji ev şano gelek ciyên Avrupayê wê bê leyistinê.

Eskerê Boyik jı aliyê exlaqê, jı aliyê peyvendiyan gelek dılovan e. Pır dılrehm û tu caran ji qûre nine. Merıv dıkare bêje zar heye lê zımanê wi tunneye. Gor nav û dengê wi, gor şertên ku em Kurd tê da dıjin, merıvek uha dıtın bı rasti ji zehmet e. Ev xeyseta baş dı nivasarên wi da ji diyar e. Ew tu caran bihntengi, tund û tuji belav nake. Her tım gotınên

Pırtûka Boyik ya nû: **"Lı Çiya"**

xwe bı usuleke edebi dıxemıline û nermık û xweşık peyh: rêzdike. Bı gor mın ew xeyseta hanê dı gundê xwe, dı nav jiyana tev tebiyetê da hıldaye. Ewi bı welatperweriya xwe ye bêbını va pêçandiye, kıriye navhev, usa lıhev kıriye ku hunermendek bêhempa derketiye holê.

JI ALİYÊ HUNERMENDİYÊ

Nıvisarên Eskerê Boyik bı tertib û şıkıl ne kevn e, jı qalıbên qedim yên helbestvanên Kurd ew xwe xılas kıriye. Lê merıv nıkare bêje ku jı xwe ra rê û rêçek nû vekıriye an ji ekolek peydakıriye. Lê bı gışti ew jı rêz û tertiba kevn yê helbestan xwe dûrxıstiye. Jı aliyê naverokên nıvisarên Esker, merıv dıkare bêje pêşiyê nıştımanperweri ye.. Kurdên me yên Soveyetan dıjin, xwe lı xeribiyê dıhesıbının. Bı hesreta welat dılê wana pırti-pırti dıbe. Her tım aliyê Çiyayê Agırı dınherın û axinên kur dıkişının. Eskerê Boyik ji tu qey bêji bûye nimayendeyên wana, her wext çem û kani, deşt û zozan, çiya û baniyên Kurdıstanê dı nıvisarên xwe da bı awaki edebi dıde

peş çaven xwendevanan. Jı bona Azadiya welat dılê wi her tım kele-kel e. Ew aşıqê tebiyetê ye. Dıbe ku xwendevan pırskın, kijan Kurd uha nine? Rast e, hemû Kurd usan ın. Dıxwazın em rêzên jêrin carek disa bıxwının.

"Her teyredek hêlûna xwe hızdıke,
Erş ezmana, dor berê xwe hızdıke,
Her xezalek çiya banyê xwe hızdıke,
Stara xwe, şıkevta xwe hızdıke,
Her merik zımanê xwe hızdıke,
Dınyayê û welatê xwe hızdıke,
Jı te çıqas ez razi me dılê mın
Wedê dıvên
Ev dıla ji Kurdıstanê hızdıke."

Belê hemû Kurd, hemû şaır, hemû nıviskar nıkarın wek Esker ewi evinê, ewi bengitiyê ewqas xweş û bı usuleke edebi bınıne ser zıman, bınvisın.

Esker salıxdanên Kurdi dı nıvisarên xwe, dı xeberdanên xwe da gelek baş û dı cida dıde xebatê. Ustayek usaye ku çaxê merıv helbestên wi dıxwine, qey bêji bı rasti deşt û zozanên Kurdıstanê dayi, piyê te lı ser erdê welat û hewayê temiz û xweş tê tıji dev û pozê te dıbın.

"Zozan û çiyavan gazi mın dıkın,
Gazi mın dıke lı pale ew gund,
Berx û berodan gazi mın dıkın,
Gazi mın dıke xezala çeleng."

Nıviskarê hêja, her usa aliyê xebatkaran, karker û cotkaran dıgre. Bı peyvek dın, baweriya wi bı wana heye. Jı ber jiyan û ramanên wi, ew her tım optimist e. Baweriya wi her tım heye ku rojek bê Kurdıstan wê azad bıbe. Ew rojan ji ne ewqas dûr ın Xorteki 50 saliye. Ew wek xorteki nu jı deşta Entaba Qerekosê hati, dıl û canê wi dıpırpıte, dı cida nasekıne. Jı qelema wi, ronahiya agırê Zerduşt belav dıbe. Ciwanên welat hışyar dıke. Dı vê karê gıranbûha gor şert û şırûtên vi çaxê me meşandınê da em her serketına wi daxwaz dıkın.

Bı Nasır Rezazi ra Hevpeyivin:

"Çanda Kurdi pır dewlemend e"

Beri her tışti Kek Rezazi, bı xêr hati. Kerema xwe dıkari lı ser jiyana xwe, bı kurti jı bo xwendevanên me ra hin tıştan bêji?

□□ Gelek spas jı bo hevpeyivinê. Bıborın jı bo Kurmanciya mın.

Ez dı sala 1955'an da lı Kurdıstana İran bajarê Senendej an ji Sıne hatıme dınê. Paş xwendına ewıl, çûm beşê navendi, mın diplom gırt bûm mamoste. Paşê rewşeke nu lı Kurdıstana İran çêbû. Şah revi û şuna wi Humeyni hat. Ez ji ketım hepsê. Paş hepsê bûm pêşmerge û çûm çiya. 6 salan lı çiyan mam û paşê çûm Ewropa, lı gel jın û sê zarokên xwe lı Swêd dıminım.

Dema pêşmergetiyê bı Komela ra bûm. Komela sazumaneke Marksisti bû û serokê vê ji Abdullah Murtedi bû. Komela paşê bı çend rêxıstınên İrani va dan û standın çêkır û ewana bı hevra partiya komunist çêkırın.

Ev çendek e hûn lı Kurdıstana Iraqê bûn. Jı bo çı hûn çûn Kurdıstana Iraqê û lı wır rewş çawan e?

□□ Ev cara duwemin e, ku ez dıçım kurdıstana Iraqê, dı nav sê mehan da. Cara yekemin meha 7'a bû; mın lı Rewandız, Diyana, Ranya û Şeqlawa 4 program çêkırın. Lê cara duwem, ku ev sê roj ın ez wegeriyam, karê mınê taybeti hebû. Jı ber vê çûm.

Dıxwazım lı ser raperina Kurdıstana Iraqê çend tıştan bêjım. Ev raperina gel bû, ne yê partiyek an ji rêxıstınek bû. Hiç parti an ji rêxıstın rêberiya vê raperinê nekırıbû. Ev rêxıstın jı çiya hatın daketın nav gel. Lı Kurdıstana Iraqê da pır cahş hebû. Yani wana jı hukumet ra kar dıkırın. Ew ji dı vê raperinê

Rezazi û nûçevanên DENG, Sedat Karakaş

www.arsiv.org

da beşdar bûn. Dema ku Kurdıstan kete destê xelk û pêşmergan, hukumet êriş ani. Dı vê êrişê da bı heqiqet 100 hezar kes hat şehid kırın.

Lê dı vê raperinê da gel, çend tışt bı dest xıstın: Yek jı wan ew bû, ku xelk itiraz kırın. Dı gel vê jı xwe ra komite çêkırın, bınke çêkırın, şûra çêkırın. Lê pır mıxabın jı ber ku, tecrubeya rêxıstınan kêm e û rêxıstıneki usa tuneye ku bıkare tamamıya gel kontrol bıke, ew destketiyan ji, jı dest çûn. Raperina Cenûbê Iraqê ji tesir kır ser Kurdıstanê. Jı ber ku, ew şerhıldan mezhebi bû û Amerika û hevalbendên vi nedıxwastın rejimeki mezhebi weki İranê, lı Iraqê ji were sazkırın, beramber êrişa Saddam bê deng man.

İro lı Kurdıstanê gelek problem heye. Yek jı wan bêkari ye. Eger kar nebe, pere ji tune ye. Pere tune be, bırçiti, nexweşi çêdıbe. Pıçek be ji dızi û hwd. heye. Şoreş nıkare vana qontrol bıke. Jı ber ku, rêxıstıneki qehim tune..

Xebata rêxıstınên Kurd lı derweyi welat çawa ye û çı tesirek datine lı ser xebata azadiya gelê Kurd lı Kurdıstan?

□□ Pır dur neçın. Gelek Kurd jı Kurdıstana Tırkiyê çûne der welat û xebata wana lı ser karê kulturi gelek bı hêz e. Dı rasti da Kurd, lı der welat bı Kurmancan hatiye naskırın û heqê wane ji. Jı ber ku karê kulturi lı ser mılê wan bûye: Stran, govend, nıvisin, belavkırına pırtûk û hwd. Ez gelek hêvidar ım, ew kar û xebat ku lı der welat pêk tê, her çıqas kêmasi ji tê da hebın, ber bı pêş gavên xurt bavêje. Lı der welat gelek nıviskarên û hunermendên me hene. Gerek bı rasti yekıtiyeke hunermendan çê be. Weki yekıtiya nıviskaran çê bûye, ku bıkarıbın xebat û tekoşina xwe ber bı pêş bıbın û bı vê awayi xızmeta gelê xwe bıkın û meseleyê Kurd û kultura Kurdi lı derweyi welat bıdın naskırın.

Dıkari lı ser xebata xwe ya edebi û muziqi jı me ra bahs bıki?

□□ Mın, dı sala 1967-68, beri ku şoreşa Kurdıstana Iraq bê şkandın, dest bı xebata xwe kır. Bûm stranbêj. Lê ewqas ne bı nav û deng bûm. Du kasetên mın derket. Yek jı wan sala 1974, ya dın ji dı navbera 1974-75'an da der çû. Ew herdu kaset mın dan naskırınê. Navê kaseta ewıl: "Ay çendem xweş dıvê" (Ey te çıqas hez dıkım). Pıştê vê mın dest pê kır û çend kasetên dın ji çêkır.

Dı Kurdıstana İranê da rê nedan ku ez herım radyo û strana bêjım. Ev tışt jı bo mın qedexe bû. Lê mın xebata xwe her domand. Hetta rejima xwinxwar ya Şahê İranê hılweşa. Lê pıştê hılweşandına rejima Şah, ez ketıme hepsê. Meslega mın mamosteti bû. Lê mıxabın mın nıkari jı hefteyeki pırtır lı ser karê xwe bımınım. Ez mecbûr bûm, ku bırevım. Ez çend salan lı çiyan mam. Dı van çend salan da mın gelek stranên nıştımani, evini û şoreşgeri çêkır. Dı zemanê Şah da stranên mın yên nıştımani ji hebûn. Jı ber naverokên van stranan, jı mın ra gelek problem çêdıbûn. Pıştê vê ez hatım Ewropa. Çıma hatım Jı ber ku mın dit lı Kurdıstan û lı çiyan mırov nıkare gor xwesteka dılê xwe xebat bıke. Jı bo vê tıştê imkanat tune. Lı hemû ciyan rê lı me hatıbû gırtın. Ez ji neçar bûm, ku werım Ewropa. Çûm Ewropa û nıha ji çend sal ın lı wır ım.

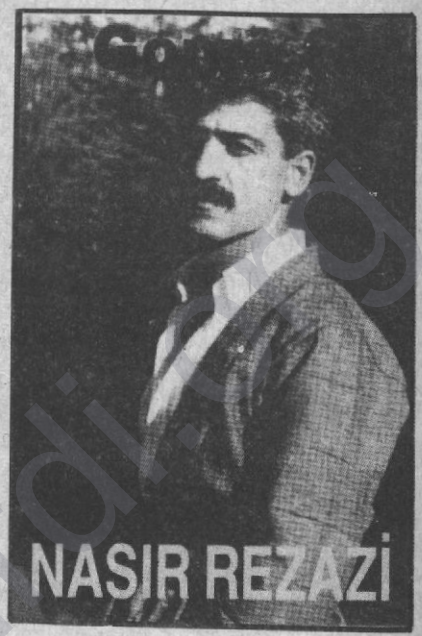

Mın lı gelek welatan da; wek Ameriqa, Sovyet, welatên Ewropa û welatên İskandinav programan çêkır. Dı rojên newrozan da, dı biranina Komara Kurdıstanê û her weki yên dın da beşdar bûm. Gelek rêxıstın û partiyên Kurd, ku bona munasebeteke şevan çêdıkırın, ez beşdariya wan ji bûm.

Hetani nıha dıkarım bêjım nêzıki 30 kasetên mın derketıne. Mın dı xebata xwe ya Ewropa da endamê tu parti û rêxıstın nebûm. Lê bêtıri nêzıki Yekıti Nıştıman û Komela İran bûm. Ev herdu rêxıstın jı berê da ji dostên mın bûm. Mın dı programên wan da gelek caran beşdari kır. Pıştê vê ji programên Federasyon û programên KOMKAR lı Elmanya Federal beşdar bûm. Mın bı xwe lı Elmanya kasetek çêkır. Pıştê vê kasetê lı Ameriqa lı gel Kak **Rızgar Xoşnav** kaseteke dınê çêkır. Kasetê dawi ku mın bı alikariya KOMKAR'ê çêkırıye, bı navê **"Be piroz be"** ye, tê da stranên zaravê Kurmanci û her weha folklori ji heye. Nıha ji

dıxwazım kaseteke çêkım, ku aliyeke wi bı Kurmanci, aliyê dın ji bı Sorani be.

Berê ku ez bıçım Ewropayê, mın bı zaravê Kurmanci nızanibûm. Dema ku çûm Ewropa, mın peyvendi bı hevalên Kurmanc ra çêkır û bı vê awayi ji dıkarım bêjim zaravê Kurmanci ji dızanım.

Heya wan mehên dawi, lı Tırkiyê stranên Kurdi bı bêjeyi Tırki dıhatın gotın. Nıha hêdi hêdi dest pê kiriye Kurdi ji stran tên gotın. Bir û baweriya te lı ser vê yekê çı ye?

□□ Ev kareke gelek xelet e. Ez baş dızanım, serekê wan hemû stranbêjan Celal Güzelses bû. Pıştê vê İzzet Altınmeşe, İbrahim Tatlıses, Küçük Emrah, Burhan Çaçan, Mahmut Tuncer, Belkıs Akkale ji dı vê rê da meşiyan û stranên Kurdi kırın Tırki. Ev kırın ne bı tenê karên wan bû. Her usa siyaseta dewleta Tırk ji usa dıxwast.

Dewleta Tırk pera dıreşine, jı wan ra imkanan çêdıke û bı her awayi alikariya wan dıke, ku ewana bıkarıbın stranên Kurdi bıkın Tırki... Pırsek mın jı wan stranbêjan ra heye: Jı ber çı stranên Kurdi dıkıne Tırki? Gelo folklora Kurdi jar e?

Lê bı rasti folklora me, çanda me pır dewlemend e. Dı her navçê Kurdıstanê da; weki Ruha, Diyarbekır, Muş, Sêrt û hwd. stran û lawıjên me pır ın. De werın ev stranên ku hatiye wegerandına Tırki, carek dın bı Kurdi bıxwinın. Da ku tekstên stran û lawıjên me wında nebın û nemırın.

Mıxabın dı Tırkiyê da gelek tekstên stranên Kurdi wında bûye. Bı-li wana, gelek stranbêjên Kurd hene, ku tekstê strana Kurdi xelet dıxwinın. Nımuneyek ev e: Arıf Cıziri stranek dıbêje. "Were were esmerê//bo te çendım keserê//aşıqê bejna te me/ëşqê Mecnun bı derê". Baran ji usa dıbêje: "Were were esmerım//bo te xemgin kederım//aşıqê bejna te bûm//eşqê hemiya bı der e". Ev tekst xelet e. Fırat Başkale ji weki Baran gotiye. Lê Arıf usa nabêje. Gerek hunermendên me şiyar bın. Ev staranên Kurdi ku hene, lı ser wana bıfıkırın. Lı Tırkiyê gelek kes hene, ku Kurmanci baş dızanın. Herın jı wan pırskın. Kal û pirên me pır ın. Ewana tekstên wan stra-

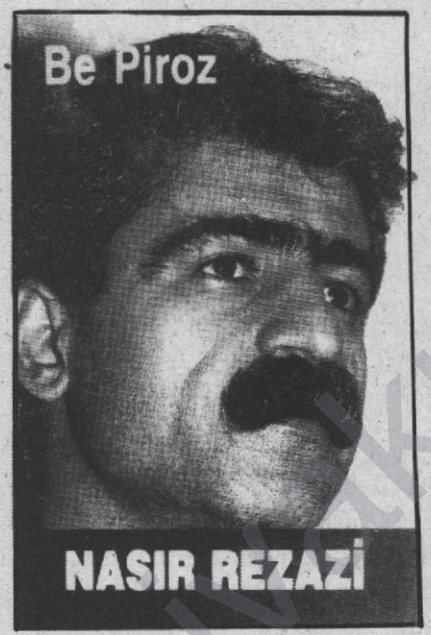

nan dızanın. Gerek bı alikariya wana va stranên me werın komkırın.

Weki dın ez, endamê Nıviskarê Kurd lı Swêd ım. Mın pırtûkek belavkıriye lı ser jiyana Bethoven. Ev pırtûk jı aliyê Roman Rolan hatiye nıvisandın. Bı Farısi bû, mın ji wegerande zmane Kurdi zaravê Sorani. Pırtûkê dın ji gerek dı nav mehekê derkeve. Ev ji lı ser navên Kurdi ye. Ev pırtûk nêzıki 220-230 rûpel e. Mın hemû navên Kurdi, jı hemû parçên Kurdıstanê komkıriye. Mın her usa şerhek ji daniye. Mesela mın nıvisiye Zozan çı ye, çı nine. Ako çı ye çı nine. Hêlin çı ye çı nine... Pıştê vê mın helbestek ji jı bo nımune aniye. Weki helbest dıbêje: "Ewrê reş û tari//lı ser kela zınarê Mêrdinê//Qeb qeba kewa kûzê//Lı evara dıxwine//Tê lı ser hêlinê".

Mın lı Diyarbekır pırtûkek dit. Nızanım kê wan tekstan komkıriye. Mıxabın pır xeleti dı nav da heye. Rast e, ew kes bı tenê vê komkıriye. Lê gerek ew, gund bı gund, bajar û bajêr bıgeriya, pir û kalên me pırskıra û orijinala tekstê bınıvisiya. Jı ber ku ew nesıl ku iro emrên wan 7-30 salı nın, pıraniya wan Kurdi ji birkırıne, asimile bûne. Lê pir û kalên me ne usa nın. Ger mırov karek dıke, gerek bı tenê neke. Eger bı tenê ji bıke, dıvê eslê wi peyda bıke. Jı ber ku ev pırtûk belav bûye û stanbêjên me jê istifade dıkın, careke dın ev tekstana bı xeleti bı kar tının.

Ger jı te ra pêşneyarek were kırın, ku pırtûkên te dı nav weşanên DENG da bên çapkırın, tevra te wê çawe be?

□□ Dı vê wari da problemek heye: Berê vê ez rıca dıkım, ger hûn bıkarın dı her hejmarek DENG da teksta stranên Kurdi ku wegerandıne Tırki, çap bıkın. Disa gelek çirok, gotınên pêşiyan û hwd. hene. Gerek ew bên komkırın û bên weşandın.

Werın mesela pırtûkan... Mıxabın ev çend pırtûkên ku mın heta nıha belav kıriye, bı zaravê Sorani û tipê Erebi hatıne nıvisandın. Lê mın pırtûka dawi, ku tê da navên kurdi hene, her usa bı Latini ji çap dıkım. Hevalê mın heye, ku dı vê wari da alikariya mın bıke. Eger bıkın Latini, jı bo we ji hêsan dıbe, da ku bıkarıbın wegerinin Kurmanci. Ez gelek kêfxweş dıbım, ku hûn pırtûkên mın çap bıkın. Mın pırtûkek dın ji wegerandiya Kurdi, lı ser hunerên kevn. Ev lı ser dema kevır e. Lê mıxabın ev ji bı zaravê Sorani ye. Jı ber vê ji hûn nıkarın jê istifade bıkın. Ger ev ji were wegerandın, hıngê hûn dıkarın baştır jê istifade bıkın.

Lê mıxabın ev cudatiya diyalekta Kurdi gelek zırar dıde me. Ev cudati gelek problem jı me ra çêkıriye. Heta hukumeta Kurdan çênebe, ev problem nayê çareserkırın. Yanê iro em nıkarın bêjın, zaravê Kurmanci û Sorani bıla bıbe yek. Gelek heval hebûn, bı me ra henek dıkırın: Dıgotın ev sorani çı ye? Hûn bı Erebi dıpeyivin. Lê

Rezazi û gruba xwe dı şevek Newroz'ê da

gava ku dan û standın çêbû, me zêdetır hev û du naskır, wan hevalan ji ditın ku, mesele ne usa ye. Kurdi, ne bı tenê zaravê Kurmanci, Sorani û Zazaki ye. Mırov gava ku wan zaravana fêr dıbe, dıbine ku zman û edebiyata Kurdi çıqas dewlemend e.

[redacted] *Sala çûyi lı der welat şevên pışgıriyê bı Kovara DENG ra çêbû. Tu ji beşdari wan şevan bûyi. Beri her tışti em spasi te dıkın. Ditıne te lı ser wan şevên pışgıriyê çı bû?* **[redacted]**

□□ Ez tenê dı şeva Berlinê da beşdar bûm. Lı gel mın mamosta **Rızgar Xoşnav, Evdıla Moftizadeû Demoqrat** jı beşdar bûn. Şeveke pır xweş bû. Programek gelek dewlemend bû. Mıxabın ne bı tenê şeva DENG'e, her weha şevên dın da ji kêmasi pır ın. Çı lı welat, çı lı der welat... Weki cihaz, mikrofon û aliyê tekniki.. Mesela KOMKAR ku lı Kolnê şeva Newrozê çêkırıbû û 14 hezar kes tê da beşdar bûbû, disa kêmasiya wi ji hebû. Gerek em ehmiyetek mezın bıdın wan tıştan. Jı ber ku jı bo serketına wan programan, teknik û cihaz gelek muhim ın.

[redacted] *Weki tu ji dızani, pır şevên Kurdi ku lı Tırkiyê tê çêkırın. Ger jı te bê xwestın, ku tu ji dı van şevan da beşdar bıbi, bersiva te çı dıbe?* **[redacted]**

□□ Ser seran û ser çavan. Ez gelek hezdıkım. Ne tenê jı bo wan, her weha jı bo alikariya Kurdan, pêşvebırına zman û kultura Kurdi, ez hertım amade me.

[redacted] *Gotınên te yê dawi jı bo xwendewanên DENG hene?*

□□ Xebata DENG gelek baş e. Weki DENG ku heta nıha belav bûye, mın hemi bı başi ne xwendiye. Lê ez pır baş dızanım, ku ew, lı Ewropa ji belav dıbe û pır ji deng daye. Pêwist e em netırsın û xebata xwe bıbın pêş. Ev gelek gıring e. Baweriya mın ev e ku karê we baş e. Ger pıçek pırtır lı ser kultura Kurdi kar bıkın, hûn dıkarın nav gel da cihên xwe xurttır bıgırın.

Meseleyê dın ji heye: Kurd ne tene lı Kurdıstana Tırkiyê dıjin. Her usa lı İran, Iraq, Suriye û Sovyetê ji hene. Hûn dıkarın bı wan ra dan û standınên baş çêbıkın. Tenê ser zaravê Kurmanci xebat kırın kêmasiyek e. Bı zaravê Sorani jı pır tışt hene. Hûn dıkarın jı wan istifade bıkın û wana bıdın naskırın.

Weki dın ez gelek spasi we dıkım, ku we vê hevpeyivini bı mın ra çêkır û imkan da, ku ez bir û baweriyen xwe bêjım. Hêvidarım ku em bı hev ra jı bo meseleyê Kurd û Kurdıstan gelek tıştên baş çêbıkın.

AMEDA REŞ

Hans-Herbert Dreiske(*)

Ev bû demeke dirêj e
lı gel xwe dıgerinım.
wê helbesta xwe ya nenıvisi.
ya ku hêrgız dıxwaze were nıvisin
û wek nameyekê were şandın.
Jı ber vê yekê dıxwazım iro
wê bırêjım ser pelıkan
û bışınım jı hevalên Diyarbekırê re

Wek nıha berçav e
ev bajar
yê ku berê bı navê Amed,
paşê bı navê Kara Amid,
Ameda Reş hate bınavkırın.
Ew bajarê bı reşkevıran surkırı
û bı gırtigehek tırsdar.
Lı wır û lı saxa Diclê
tête bayeki taybeti,
û dı nav merovan de
hêj tête naskırın:

"Mêvan cejna
mazûban e"

Bırına Meyiteki,
Mina jı filmeka
Yılmaz Güney
dıkışiya wek şemakê
dı nav kolanan re,
dı ber Mızgefta Mezın re
û Karwansarayên kevn re.
Mêren berketi û bejınzırav
-bı dor-
dıkışandın ew meyitê pêçandi.

Lı derveyi suran
mın xwe dıgırt lı dengê
bılûr û defan.
Nışkave mın xwe dit
dı nav şadimaniyekê de.
Lı ser banên pehn
yên xaniyan
jınan bala xwe dıdan
govenda mêran.
Berê bırıqi
bı tirêjên rojê
ew tasa nû
ku pê ava [illegible] bagırti
pêşkê[illegible] kırın.

Raste-rast, lê xem
merovan bala xwe berdıdan
ser rûyê mın.
Bê vekışın
bala xwe dıdan mın gışan,
taw nedan mın
bıkarıbım bistekê
xwe bıbinım bıyani.
Neçaran
malên xwe bı mın dınımandın,
dewlemendiya
hisên xwe yên xwezayi,
şabûna xwe û
hevalbendiya xwe.
Mezıntırin dewlemendiya wan
-wek lı her derê cihanê, lı ba neçaran-
gellek zarokên rûken bûn.

Hêj dengê mûzikê
dı guhê mın de ye,
Hêj ez dıbıhisım
çawa Şükrü pışti govendê
lı ser xarınê
-Mêr û mêr,
jın û jın
tev rûnıştıbûn-
bı serbılındi got:
tu dıbini,
ev e tun,
ev ın stran û govendên
gelê mın.

Zımanê
ku tu dıbıhizi,
zımanê Kurdan e,
zımanê jı Mem û Zin e

Gellek jı me dıjin dı neçarıyê de,
bêmafi, bêmafiyên dıjwar
dı Kurdıstana me ya çarparçekırı de
lı gelê me bû û lı wi
hêj ji dıbe.
Lê em çak dızanın:

"Segê har
dıkare çel rojan bıji"

Dıbe ku bıbe rast,
ku ew gotına lı ser heft çiyan re
derbas bıbe
bıgêhe wan kesan
yên ku bona wan hate gotın,
wek metheloka kurdi
dıbêje.
Jı ber vê yekê ez helbesta xwe,
vê gotınê dışınım Diyarbekırê:
Kurdıstan dê her bıji,
ta ku zımanê kurdi
were peyıvin,
lı ser diroka Kurd
were axaftın
ta ku Kurd stranên xwe bıstırên
û govendên xwe bıkşının,
Rabûn-rûnıştın û adetên xwe
bıparêzın.

Hêvidar ım ku yên bındest
bıkarıbın,
têkoşina xwe wısa bajon,
ku mafdari
lı aliyê wan bımine,
ku pırsiyara wan ya mafdar
bı bêmafiyan
nebe bırindar.
Ez dı xevna xwe de cihanekê dıbınım
ku tê de gelek
êdi geleki bınlıng neke,
jı bo xwe bılınd bıke,
ku tê de êdi kesên zordest
û jar neminın,
û ew gelên ku iro lıhevnehatıne
bı bırati tev bıjin.

Da ku bıkarıbe cihaneke welê
bıbe ava,
dıvê her gel lı ser bıryara xwe
bıji,
dıvê dı nav gelan de
ne axa û ne ji xulam hebın,
dıvê merov her jı bo merovbûna
xwe rızgar bıbe.

(*) Nıviskarê vê helbeste bı xwe Alman e. Jı 10'i zêdetır pırtûkên wi yê helbestan heye. Bı xwe nıha lı Düsseldorfê dıji. Ev helbesta dı sala 1989'an da lı Düsseldorfê bı 5 zmana (Almani, Kurdi, Tırki, Erebi û Farısi) hatiye çapkırın.

www.sivaki.org

NAMA PÊŞMERGEYEK BO DAYİKA XWE

Dayika mın
Ber pêket mın gırêdayi bûn.
Çantıka mın fişek û nan bû
Tıfing û bir û bawer lı mın heval bûn
Mın dıviya lı sinor derbas bıbım
Çiya û newalan bıbırım
Singê şeva reş bıqelêşinım
Weki cara!
Lı ber wê rızdê
Lı ber wi beri:
Arpıciya mın lı ser mılê mın bit
Xevnêt reş yên neyara bırevinım
Û demê helametê mırınê bıbırhinın
Û bı dılê pırê hêvi
Bıkevıme geli û serfiraz bêm
Û te bıbinım ku:
Lı nivê şevê
Lı gurmina dengê arpıciya mın
Tu jı xewê rabûyayi
Lı ber deriyê kolıka me!..
Destên te ser evras vegırtıne
Û çavê te lı rêka mın e...
Diyariya mın...
Bo te dayê...
Mızginiya serketına pêşmergan e...
Lı ser reşêkên hov û xwinxwar.
Sê pêngava pêş mın ve têy.
Û tu tıfinga mın maçi dıki
Ez ji herdu destên te yên pır dılovani
Têr maçi dıkım, dıdıme ser serê xwe.
Belê, dısa ev roja ji
Her mın dıviya weki cara
Ez bême we...!!
Weki rojên Kani Masi
Û Dêra Luk'ê
Û Keredax
Û Dıhok
Û Şeranışu
Û Zavitew
Û Xwaqurkê ...
Bı tililiya keç û xortên gundê me;
Gula lı pêşiya me bıreşının
Û jı xoşiya da gezgıriyok
Bıkeve gewriya dayika,
Zarokên gundi...
Bı deng û awazên pır şirin û bı sıruda:
"Wa hatın pêşmergeyên me!"
Pêşewaziya me bıkın...?!!
We lê... Hey ho...?!
Çawa hatım û mın çı dit...?!
Hındi ez têm û pêngavên gıran davêm
Û lı ser gupıtka çiyayên bılınd dırınım
Temaşe dıkım...!
Guh dıdımê...!?
Ne cotyar e, ne şıvan e,
Ne gıriya zarokan têt..
Ne dengê çuçık û kewan
Lı her derê dınhêrım
Kavıl û wêrani..
Zevi sotıne
Zarok û jın jehr kırıne...
Dınya tari ye, hemi dukel e
Û kumtên bılınd duman gırtıne...
Senfoni ye..
Pır tırs û sam guhên mın ker kırın
Çavên mın ev dimene
Hemû ditın, lê hêşta ji
Meşkê mın ev bawer nedıkırın.
Lı her deri dengê hova ye..
Çıp çıp xwina zarokên sêvi
Jı bın ninokên wan dıbarit
Gelo ev çı ye...?
Çı ferman e...!
Çı bıkım, kive bıçım..?
Kesi nabınım
Dıçım "Halepçe"
Bajarê şêrin..!
Zarok û jınan pêk ve qırkırın
Cade û kolan pırı kelek ın...
Dayik ketıne
Zarok lı rex ın...
Ev xwinçe gulên taze bışkevın...
Lı şuna memkê dayika xwe...
Jehrê dımjın...!
Bajarê mın...!
"Hiroşima Kurdıstanê"...
Ev bû
Diyariya faşista bo zarokên te
Lı cejna Newrozê, lı serê salê...?!
Dayika mın...
Guh bıde mın
Neke gırı...
Neke şin û nelorine...
Dılê mınê soti nesotinê...
Raweste, da bo te bêjım:
Jı "Halepçe" zıvırim berev
"Garew Metina"...
Cihên rojên gıran
Û meydana wan qehremanên pışta.
Şeva reş dışkandın
Û hêvi dı dılê şehidan da dıçandın
Çı bınhêrım...
Gelo çı dimen e...?!
Lı **"Geliyê Bazê"**
Lı pala **"Metinê"** serbılınd
Qesapxana mirova ye
Mirovên bê guneh
Roja heşrê ye...
Neşêm bınhêrım
Çav bawer nakın
Geli pır e jı laşên mirovan
Mirovên evindar
Evindarên aşıti û azadiyê...
Bı jehr û agıri yên kırın reju
Bêkes û xwudan...
Bê hawar û deng
Kom kom keftına qiz û xortên şeng.
Na... Na, dayê
Ne şopa Cengiz Hulagu ye...
Ne hêrişa Hitler û Mussoloni ye...!
Fermana Kurdan e...
Hêrişa hovên Bexda ne.
Welatê mın, welatê cıvan
Kırıne dozex
Her deri dıçi sotın û kelex
Lı şuna bêhna sosın û gula
Bêhna sotın û jehrê û mırınê jê dıfirit
Kevrên çiya
Û quçıkên geliya
Bo me dıgrin...
Dıkın şin
Lê hêsta ji û wijdana cihanê
Nalıvitin û dı xewa kiroşka da nıvistiye
Vêca dayê:
Me soz û ahd û peyman e
Em lê venabın
Liliya tıfenga me sar nabit
Kuloxkên şehida dıkın çeper
Dı pışt wan da dıkıne şer
Dıbın brusk...
Dıbın lesar...
Helmetên piroz em dıbinın
Rûyê diroka mirova
Jı dû û hovên çerxa 20'ê
Dê paqıjkeyn

□□

PÊKENİ... PÊKENİ... PÊKENİ

• Tırkiya şevê

Zılamek jı esker tê gundê xwe. Kar û sınetê wi dı gund da tenê xeberdana zmanê Tırki dıbe. Dıbê: "mın Kurmanci jı bir kıriye."

Şeveki cendırme davêjın ser gund. Dı gund da kesek bı Tırki nızane. Gundi dıçın mala zılam û jı jına wi ra dıbên: "Mêrê te bıra bê, bı wan cendırman ra Tırki xeberde."

Jınık mêrê xwe radıke û dıbê: "Te bı me ra bı roj Tırki xeber dıda, de rabe waye esker hatıne, bı wan ra ji xeberde."

Mêrık dıbê, "qiza kerê, wê şeva tari ez karım Tırki xeber bıdım?".

• Ser zımanê mın

Yek jı esker tê. Jê dıpırsın: "Tu hini zmanê Tırki bûyi?"

"Belê" dıbê, "ez Tırki hemû hinbûme."

Bı şev jına wi jê ra dıbêje: "Tu Tırki hemû dızani?"

"Belê" dıbê, "ez zanım."

Jınık jê dıpırse:

— Navê mêşê çı ye?

Mêrık dıbê: "Ez tıştê wusa pıçûk hin nebûme."

Jınık cardın dıbê: "Navê devê çı ye?"

Mêrık dıbê: "Tu ji ya tıştê pıçûk dıpırsi, yan ji tıştê mezın. Ez navê tıştê wusa mezın ji nızanım."

Jına wi icar dıbê: "navê gu çı ye?"

Mêrık dısekıne, dısekıne û dıbê: "Welle lı ser zımanê mın e, lê ez nıkarım bıqelıbınım."

Mehmed Zero-Şeymus Şeyhan
Diyarbekir

•Şina te...

Wextê bêderan, bav û qurê xwe tev dıçıne zeviyê bo çınınê. Dı zeviyê da gelek dıxebıtın. Dema nivro, jı wan ra nanê palan tının. Herdu ji pır xebıtine û pır ji bırçi bûne. Kêlendiyê xwe datının û dıçın navrojê bıxwın. Mêrık nan vedıke, dınhêre jı wan ra devşewıti şandıne. Cara pêşin mêrık pariki lêdıxe. Devê wi dişewıte. Pariyê xwe hangava qurt dıke... Lê qurt kırıneke usa... Cigera wi dışevıte, soreve dıbe..

Lawık bavê xwe dıbine û jê dıpırse:

— Bavo çı bû? Çıma wusa dıki?

Bav dıbê:

— Qe, zef sar bû, loma usa dıkım..

Vê carê lawık pariyeki mezın çêdıke û dıxwe. Devê lawık usa dışewıte, hêsır jı çava tê. Vê carê ji bav jê dıpırse:

— Lao, çı bû? Çıma dıgırı?

Lawık dıbê:

— Qe bavo! Tu mırı, ez ji şina te dıkım...

Y. Timur-Ağrı

• Nıvışta Huro

Lawê malê mezın bû bû. Ew êdi 15-16 sali bû. Navê wi Huro bû.

Dayka Huro pır ber xwe dıket. Jı ber ku Huro hin dı nıvinê xwe da miz dıkır...

Dayka Huro yê belengaz, bı dev û dorê xwe dışêwêre, dıpırse, dıbê:

— Gelo ez çawa bıkım, ku Huroyê mın xwe da nemize.

Cinarê wê dıbêjın:

Bıbe cem melle, bıra jê ra nıvıştek çêke.

Dayka Huro radıbe, Huro ji hıldıde û dıçe cem melle. Melle jı Huro ra nıvışteki dınıvise û dıbê:

— Vê nıvıştê bıbe, dayne bın balgiyê Huro. Ew êdi xwe da namize.

Dayka Huro, nıvıştê hıldıde û dıbe bın balgiyê Huro da bı ci dıke.

Sıbe dıbe, dayik bı lez tê cem Huro û jê dıpırse:

— Lawo, Huro, nıvışta melle lı te hat yan na?

Huro dıbê:

— Dayê mın işev xwe da nemist.

Dayik şa dıbe. Lê Huro carek dın dıbêje:

— Mın işev xwe da miz nekır, lê icar ji xwe da riye..

? ? ? TIŞTENOK ? ? ? ?

- Ser lı hundır e, bın lı erd e *(Bızmar)*
- Gayê zexel, lı paş malê mexel *(Kundır)*
- Du marê reş, du gulê geş *(Çav û bırû)*
- Tasek mast, lı meydanek rast *(Hiv)*
- Dıçım nevalê, tê qijina marê *(Av)*
- Qesra spi, bê deri *(Hêk)*
- Du reşi giya, lı pışt çiya (Por, kezi)
- Şevê pepuk e, rojê buk e *(Stêr)*
- Apê mınê lıngeki, ho dıke garaneki *(Mirkut)*
- Kiskê sorık, tıji mûrik) *(Hınar)*
- Qesra şûşti, du feqi tê da rûnışti *(Gûz)*

Berevkar: Xezal Sasuni

www.arsivakurd.org

? T ? I ? Ş ? T ? E ? N ? O ? K ?

? TIŞTENOK ?

• Sê melle bı şaşıkek
(Sêpi)

• Zeviya şin, mar lı ser xışin
(Esman)

• Xışt û mışt
Çû lı quncık rûnışt
(Gêzi)

• Sê dıkan lı ser hev ın
Ya ewıl parse fıroş e
Ya dudoya ar fıroş e
Ya sısêya dar fıroş e
(Sınci)

• Giya dıxwe bızın nine
Hêka dıke mırişk nine
Kevır e, kevır nine
(Kûsi)

• Buka mamoste
Ketiye serdesta
Ne ber dıde ne pızdank
(Mırişk)

• Sêniya can, tıjı mırcan
(Ezman û stêrk)

• Garana mama
Gırte çema
Sıbê rabû
Yek nema
(Stêrk)

• Hanikê-manikê
Fırşê derê kanikê
Rê nade heywanekê
(Qeşa-Buz)

• Sed mal Şıkaki
Ser sımê gaki
(Hınar)

• Hespê şê, zıncir lı pê
(Zebeş)

• Ser geli, bın geli
Çav ziqo, sımbêl zero
(Kêwruşk, kêrgû)

• Has-hasınci
Paşek rabû, donzde cındi
(Mırişk û cûcıkê wi)

• Şıva ter e, lı guhêr e
(Mer)

• Gırê gakûviyan e
mêrga horiyan e
(Spi)

• Sûrka ser sultani
Me lı orta hewşê dani
Xeriba pê zani
Xulama jı xwe ra ani
(Bûk)

• Şıkevta reş
Tıji gayê beş
(Dev û dıran)

• Dest da bını, dev vebi
(Meqes)

• Tit e, titmamit e
Nexşê hûr e, ecemit e
(Pere)

• Hın jı hesın, hın jı bızın
Hın jı qoragayê mezın
Hemi tevda dıbezın
(Gisin, duhel û ga)

• Hıngi tıliki, tıji xaniki
(Mûm)

• Çûme newaleki
Nale nala bırindareki
(Bıvır)

• Ser refikê, dıde defikê
(Çıra)

• Sûwara, dan ser mala
(Stûne konan)

• Benık, benık şeş benık
Yek darık, du kodık
(Terazu)

• Qiz û viz
Çû bajarê Evdıleziz
Hat weki qiz
(Name)

• Şiranok lı daranok
Daranok lı çaranok
Çaranok lı rêket
Çizvizok lı dorê ket
(Xwediyê tıri, ku çawa lı kera xwe dıke, mêş bı dorê dıkevın)

• Heft tas dı taseki da
(Pivaz)

• Reş e, reş e, ne bızın e
Kıftan çêdıke, çı jın e
(Kêzık)

• Qasımê qûn xar
Çû serê latê
Lat ani xar
(Gûzan)

• Ceniya kurtısi
Ber deri reqısi
(Zipık)

www.arsivakurdi.org

N!FIR
(Beddua)

Berevkar: Cembeli

1- Mêjiyê te dı çavê te ra were!
2 - Mêş bı fıraqa te nekeve!
3 - Mıraz dı çava da bımine!
4 - Mirata te jı şırikan ra bımine!
5 - Nan bıbini dew nebini, dew bıbini nan nebini!
6 - Nanê ceh û dewê tırş bı dest neketi!
7 - Nalet lı şirê te be!
8 - Oxıra te ya xêrê nebe
9 - Oxıra te ne ya xêrê be!
10 - Pari lı devê te be, hêsir lı çavê te be!
11 - Perçê mezın guhê te be!
12 - Pergala te belav be!
13 - Pızrıka pis dı çavê te da were!
14 - Pızrıka xerab lê derketi!
15 - Roja te ya xwe çavêş be!
16 - Roja xweş nebini!
17 - Roj lı te neçe ava!
18 - Serê te bıkeve erda reş!
19 - Serê te dı erda sar kım!
20 - Sıtara te tune be!
21 - Stuyê te bışkê!
22 - Stuxwar lı ber deriyan bımini!
23 - Stuyê te dı bın te da bımine!
24 - Têrbûna te roja eydê be, wi ji bıxwi pê vereşi!
25 - Tofana ezmana lê keti!
26 - Tu bıbelqıti!
27 - Tu bı gura ra bızûri!
28 - Tu bı goştê canê xwe kevi!
29 - Tu gılê gılêyi bi!
30 - Tu xêrê jı canê xwe nebini!
31 - Tu heqê xwe bıdi derzi û dermana, bıdi ber serê xwe!
32 - Tu bıgeri lê jı derdê xwe ra derman nebini!
33 - Tu bê kefen heri!
34 - Tu jı keda xwe nexwi!
35 - Tu lezetê qet nebini!
36 - Tu derbe - der bi!
37 - Tu satılcani bi!
38 - Tu jı heval û hogıran bımini!
39 - Top lê keti!
40 - Urt ocaxa te bıqele!
41 - Urt ocaxa te bıçe ber miratê!
42 - Waqiniya zaran lı ber guhê te nekeve!
43 - Warê te qet hêşin nebe!
44 - Xaniyê bavê te tep be!
45 - Xêrê jı te nebinım!
46 - Xwedê tu bendan bı destê te veneke!
47 - Xweli lı serê te be!
48 - Xweş bi, tım lı ber desta bi!
49 - Zuriyeta te bıqele!

www.arsivakurdi.org

HER WENDELÎ

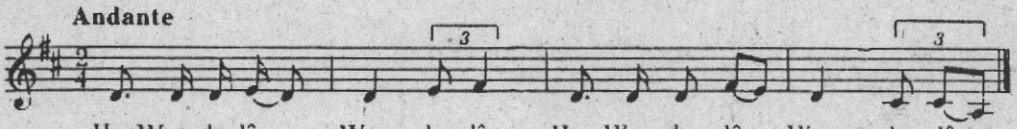

Her Wendelî, Wendelî.
Her Wendelî, Wendelî.

Hûn werne, werne.
Her Wendelî, Wendelî.

Hûn werne řewa h'irçê,
Her Wendelî, Wendelî.

H'irçek têye gelyê k'iře,
Her Wendelî, Wendelî.

Şerê h'irçê û midûre.
Her Wendelî, Wendelî.

P'arsuyê wî kirne hûre.
Her Wendelî, Wendelî.

H'irçek têye nav tirşika,
Her Wendelî, Wendelî.

Şerê h'irçê û şemsika.
Her Wendelî, Wendelî.

H'irçek têye nav malane,
Her Wendelî, Wendelî.

Şerê h'irçê û be'ravane,
Her Wendelî, Wendelî.

Her Wendelî, Wendelî,
Her Wendelî, Wendelî.

GULÊ GUL BEYAZÊ

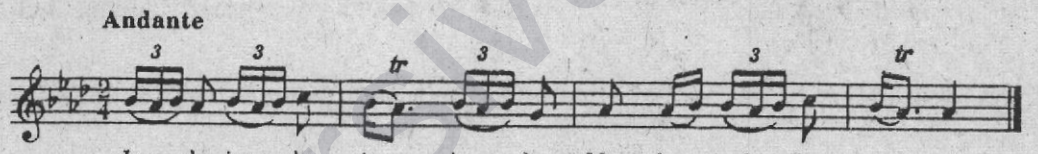

Jorda, jorda, jorda, lo,
Mala gul Beyazê.

Nava gulê sorda, lo,
Mala gul Beyazê.

Řadimûsim hingorda, lo,
Mala gul Beyazê.

P'îda, p'îda, p'îda, lo,
Mala gul Beyazê.

Nava gulê spîda, lo,
Mala gul Beyazê.

Řadimûsim hîvîda, lo,
Mala gul Beyazê.

www.arsivakurdi.org

ASLAN SOSYALDEMOKRATLARIN DİYARBAKIR'DAKİ KÜLTÜR POLİTİKASINA BİR ELEŞTİRİ

Tayyar ROJBİN

Günümüz teknolojisinden, olumlu ve olumsuz bütün yönleriyle en çok etkilenen sanat dalı tiyatrodur. Bu gün insanlar bir sürü yol tepip tiyatroya gitmektense, evde oturup televizyon izlemeyi tercih edeceklerdir şüphesiz. Bu kritik durumdan dolayı tiyatronun yaşaması ve kendini idame ettirmesi açısından bu mesleği icra eden sanatkarlar ve kurumlar halkla bütünleşmek, bu mesleği gereken en iyi şartlarda icra etmek zorundadırlar.

Diyarbakır'da uzun bir suskunluk döneminden sonra ard arda iki tane yerleşik ve ödenekli tiyatro açıldı. Bunlardan biri Devlet(in) Tiyatrosu, diğeri de sosyaldemokrat ve en harbi demokrat başkan Turgut ATALAY'ın Şehir Tiyatrosu'dur.

Devlet Tiyatrosu'ndan uzun uzadıya söz etmeye gerek yok. Devletin ve resmi ideolojinin sözcüsü olduğunu ve asimilasyona yönelik sanat yaptığını artık bir ilkokul öğrencisi bile biliyor...

Ya "Aslan Sosyaldemokrat"ların tiyatrosu?

Tiyatronun kuruluş aşamalarına bakarsak bunu, bir seçim vaadi ya da yerine getirilmesine mecbur kılınmış bir söz olarak değerlendirebiliriz. "Size bir şehir tiyatrosu açacağım" sözünden hareketle bir sürü genci seçim çalışmalarında kullanan ATALAY, tiyatroya oyuncu almak için açtığı sınavda söz verdiği üzere bu gençleri (resmen-torpille) işe aldı. Ardından kurulan gencecik tiyatroyu ve bu genç insanları (yaş yetmiş, iş bitmiş denilen ve SHP'nin kurucu üyelerinden) Orhan ASENA ve takımına teslim etti. Tiyatroya Diyarbakır'a hiç bir faydası dokunmamış, Kemalist ve Turancı Orhan ASENA'nın adı verildi.

Ülkemizde süren bir özgürlük kavgası, bir zulüm tufanı ve bir SS Kararnamesi varken ve tüm bunları, yani Kürt halkının onurlu kavgasını anlatan yüzlerce oyun varken, tutup da Kürt insanı ve Kürdistan'la alakası olmayan "Atçalı Kel Mahmut" adlı oyunu tiyatroya premier oyunu olarak seçmek hangi zihniyetin işiydi ne halk anlayabildi, ne belediye personeli, ne de tiyatro sanatçıları.

Tiyatroya elverişsiz bir sahnede, köhnemiş paslı kafalarla tutup da böyle bir oyunu oynamak ne tiyatroya, ne de Diyarbakır halkına bir şey kazandırdı. Daha önce amatör-devrimci tiyatroların iki oyunla kazandırdığı seyirci sayısına bir yılda ulaşamamak her halde düşündürücü bir soru niteliği kazanmaktadır.

91-92 sezonunun açılışını "Midas'ın Kulakları" adlı oyunla yapan Şehir Tiyatrosu halktan aynı puanı aldı.

Devlet(in) Tiyatrosu 90 bin kişiye oynarken, Şehir Tiyatrosu'nun 5 bin kişilik bir seyirciyi zorla bulması düşündürücü değil mi sayın ATALAY?

Sorun ne? Oyuncuların bir yıl boyunca tüm kişilik haklarından mahrum olarak oyun oynamak zorunda bırakılmaları mı, halkın bilinç düzeyi mi, oyun seçimi mi?

Yine aynı paslı kafalarca yapılan sınav (oyuncuları yeteneklerine ve düzene bağlılıklarına göre sınıflara ayırma sınavı) sonucunda sahneyi defalarca, izinsiz ve nankörce terketmiş, oyun oynanırken perdenin kapanmasına sebep olmuş, (tiyatro sezonunda perdenin kapanmasına sebep olan bir oyuncu dünya tiyatrolarından tecrit edilir ve bir daha hiç bir tiyatroda görev alamaz) ama düzene son derece bağlı, oyunculukları bile şüpheli insanlar en üst sınıflara alınırken; hakkını arayan ve geçen bir sezon sonucunda Şehir Tiyatrosu'nun tüm yükünü omuzlarında taşıyan sosyalist oyuncular diskalifiye edilerek en alt sınıflara alınmışlardır.

Sözleşmeli durumu hala devam etmekle birlikte, insanların temel istemi tiyatro üzerinde oynanan çirkin oyunların bozulması ve tiyatronun gerçek kimliği olan Kürt kimliğini kazanmasıdır.

Belediye Başkanı Turgut ATALAY'a bir kaç sorumuz olacak:

1. Şehir Tiyatrosu neden halka ulaşamadı diye hiç düşündünüz mü?

2. Henüz klasik tiyatro fikri güden ve mesleği yıllar önce bırakmış bir adama tiyatroyu her şeyiyle (oyun seçicilik, disiplin kurulu, yönetimde tek adamlık) teslim ederken halkın parasına, dahası Kürt kültürüne hiç mi acımadınız?

3. Oyuncuları bir yıldan beri sigortasız, sosyal güvencesiz ve sizin maaşınızın % 15'i tutarında komik bir maaşla çalıştırırken, ismine tiyatro açılması şerefine erişmiş Orhan ASENA'ya hem maaş hem de telif ücreti ödemeniz faşizan ve işçi düşmanlığının yanında, kültür ve sanat politikanızı açıkça ifade etmiyor mu?

Sn. ATALAY; Şehir Tiyatrosu bu yönetim ve yönetmen kadrosuyla çok yakında çökecektir, bundan emin olunuz.

Ve bunun tek sorumlusu da SİZ olacaksınız.

www.arsivakurdi.org

KOMA
DENGÊ AZADİ

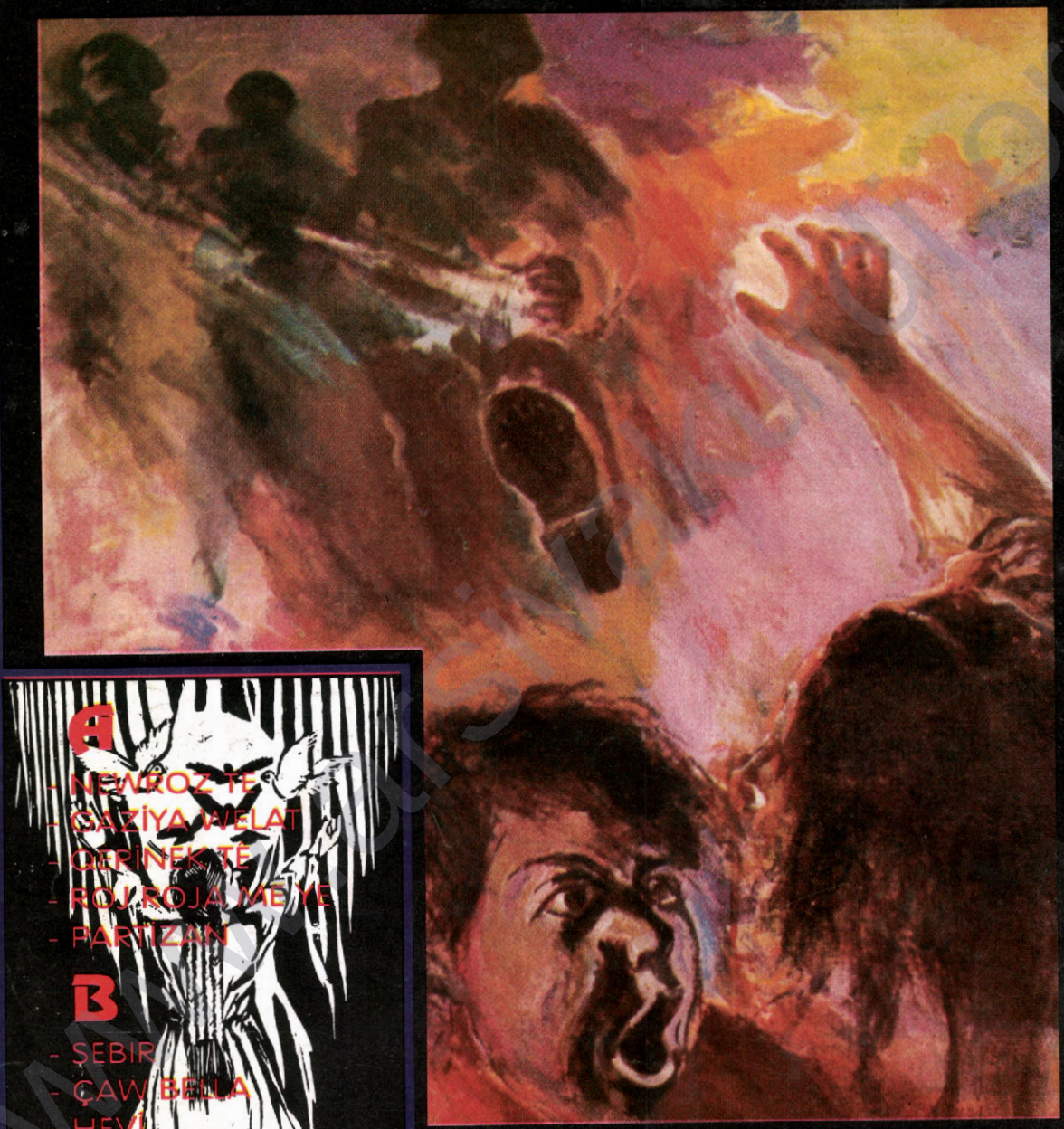

A

- NEWROZ TE
- GAZİYA WELAT
- GERİNEK TE
- ROJ ROJA ME YE
- PARTİZAN

B

- SEBİR
- ÇAW BELLA
- HEVİ
- EM NATIRSIN
- ZANIM
- BIMESIN
- GULE NARE

Hêvi

Yakında Çıkıyor